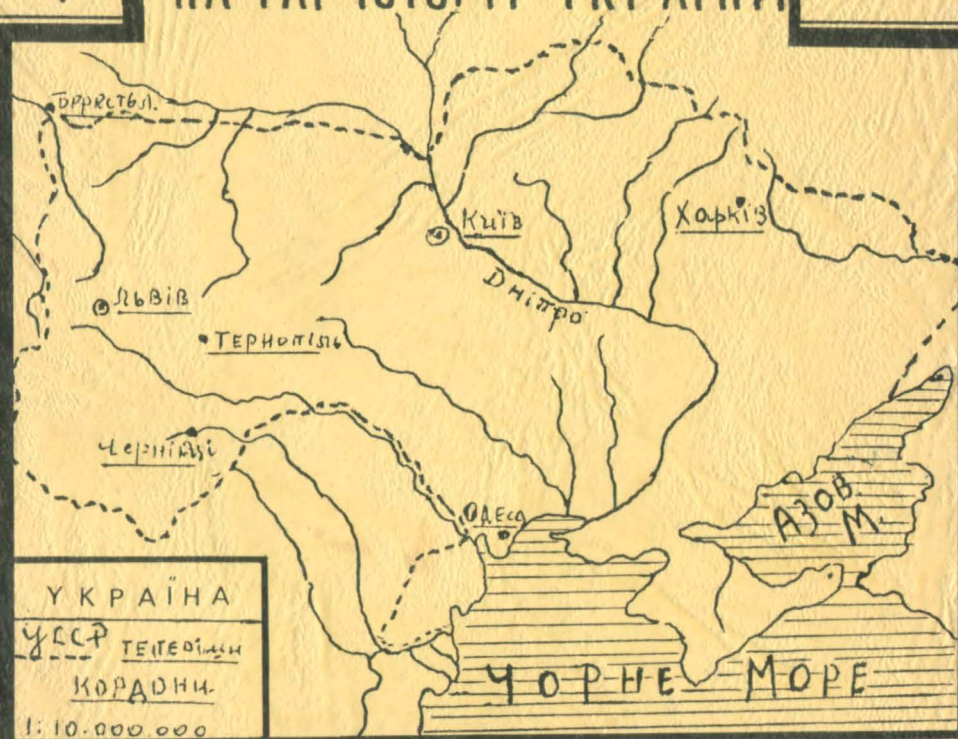

Михайло Брик

ЮРІЙ

НЕМІРУЧ

НА ТЛІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Д-р Михайло Брик • ЮРІЙ НЕМІРУЧ НА ТЛІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

М. Брик

Автор цієї історичної монографії, народився 1 листопада 1922 року в с.Дев'ятники пов.Бібрка в Галичині. Після закінчення народньої школи й гімназії на рідних землях, перебуває від 1947 року у Голляндії. Продовжував тут свої студії на університеті в Амстердамі, на німецькому університеті в Мюнстері і на Українському Вільному Університеті в Мюнхені, який закінчив в 1973 р., здобуваючи титул доктора філософії.

Д-р Михайло Брик є відомим автором численних історичних розвідок й багатьох праць, написаних не тільки українською, але й голляндською, німецькою, польською, французькою і фрізійською мовами. Його праця за останніх 30 років є дуже численна.

Крім того співпрацює він вже роками в українській пресі. Пише різні розвідки, репортажі, історичні статті, публікує свої оповідання а часами й поезії.

Попри свою щоденну працю в Голляндському Технічному Університеті у відділі Історії Східної Європи, автор бере чинну участь у громадському житті української колонії на голляндському терені. Як такий, належить він до членів-основників Об'єднання Українців у Голляндії, якого й є теперішнім головою. Є рівнож членом різних українських і чужинецьких товариств і членом секретаріату СКВУ, а від 1973 року дійсним членом Наукового Товариства ім.Шевченка.

В 1974 р. автор взяв участь як викладач УВУ на літньому семестрі УВУ в Мюнхені, викладаючи Історію України.

Сам автор одружений і є батьком двох доньок.

Теперішня його праця відбиває настрої молодої української держави, яка зродилася після повстання гетьмана Богдана Хмельницького в 1648 р. А особливу увагу приділяє він для Юрія Немирича.

М. Торик

ЮРІЙ НЕМЦУЧ

Для Тетяну Троф

Музику

З щирістю

Ан. Торик

Мюнхен 5-го серпня 1985

Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Канадське Товариство Приятелів України

Торонто - Канада

M. BRYK

JURIJ NEMYRYCZ

EEN HISTORISCHE MONOGRAFIE

* * *

COPYRIGHT 1974

by

DR. M. BRYK

pelikaanstraat 26

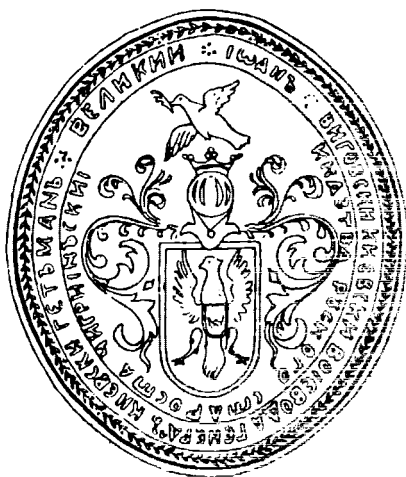
losser (ov.)

nederland

Михайло Брик

ЮРІЙ НЕМИРЧУ

НА ТЛІ ІСТОРИЇ УКРАЇНИ

ПОЯВЛЯЄТЬСЯ НА ПРАВАХ РУКОПИСУ КОШТОМ АВТОРА

Мовний редактор Петро Одарченко

Тираж 500 примірників.

ЮРІЙ НЕМИРИЧ

Історична монографія

Автор Д-р Михайло Брик немало потрудився над тим, щоб дослідити і описати згідно з існуючими джерелами і також із свого власного погляду таку поважну постать, якою був власне Юрій Немирич. До тепер вже появилoся декілька праць про Юрія Немирича. До важніших і позитивних, можемо зачислити працю проф. Станіслава Кота, знаного і славного польського історика гуманізму, який пробує поставити Юрія Немирича в позитивному навітленню. Згадували про Юрія Немирича і українські історики оцінюючи його різно.

Автор Михайло Брик в своїй праці має свій власний план. Він не тільки обговорює генеалогію Роду Немиричів, він досліджує також працю Юрія Немирича "Діскурсус де Беллю Московітко" з якої то праці залишився тільки один, одинокий примірник у Французькій Національній Бібліотеці. Була ця праця видана в 1632 році в Парижу.

В своїй монографії описує він Юрія Немирича як студента в Ракові, Лейдені, Парижу, Оксфорді, Базелю і Падуї. Далше описує поворот Юрія Немирича на Україну, його життя і працю на воєнному і релігійному полі. Його великі колонізаційні задуми на Лівобережній Україні, які частково вдалося їх йому зреалізувати.

Але при тому всьому інтересує автора переважно душевна боротьба Юрія Немирича. Він, великий магнат з старого шляхотського українського роду, зовсім просякнутий західною культурою, стовп опору для Соціянської чи то Аріянської Церкви. В загальному відчужений від свого народу і козаків. Вірний слуга польського короля. Він бачить тільки в зв'язку з Річпосполитою щастя й благословення для всіх. І як такий він довго стоїть у таборі противників, коли то український гетьман Богдан Хмельницький підняв своє повстання проти польських магнатів.

Він бачить в тому повстанні загрозу не тільки для магнатів, до яких і він належав, але загрозу для цілої Річпосполитої і для короля. Тому то разом з іншими непокозаченими представниками української шляхти, що залишалася вірною Річпосполитій, пробує всякими силами це повстання поборювати. Однак погано починає прояснюватись йому в голові. Він бачить що це повстання це не тільки бунт козацтва і селянства але що це є Визвольна війна Українського Народу, до якого і він належить. Однак покищо шукає він все ж таки ще інших шляхів. По смерті короля Владислава ІУ пробує Немирич спонукати семигородського князя Юрія Ракоці взяти на себе кандидатуру на польського короля. Пізніше бачимо його в таборі шведського короля Карла Густава. Однак всі надії на поміч тих чужоземців його завели. Він побачив що його місце там над Дніпром, де то в Огні і бурі повстання і війни народжувалася і формувалася нова Українська Козацька Держава. Тому то розчарований на чужинецьку допомогу і ображений поведінкою польського короля і магнатів до своєї особи, повертається на Україну до гетьманської резиденції в Чигирині. Складає присягу гетьману Богдану Хмельницькому і ставить себе на службу Україні. Як козацький полковник і дипломат служить він вірно своїй Батьківщині аж до своєї смерті в 1659 році.

Луже цікавим є читати деякі писання Юрія Немирича які Шановний Автор переложив на українську мову. Бачимо з того, що Немирич був не тільки письменником, поетом але й полемістом. Крім того цікавим є питання повороту Юрія Немирича до православної віри. Бо будь що будь, він як патрон Аріянської Церкви раптом покидає її і повертається до Православної Церкви, до якої належав його дід і батько, бо сам Юрій від дитини належав до Аріянської Церкви. Чи грала ролю тут матеріальна сторінка? Можливо= хоч і важко тут твердити про це. Зрештою, як дипломат він бачив що Аріянська Церква не може сама остоятися, тому мусить вибирати поміж римською або православною церквою. Він вибрав Православну. А крім того звернувся з окремою відозвою до аріянів, щоб йшли його слідами./Відповідь Пшипковського/ У своїй відозві називає Немирич Православну Церкву

більш чистою у вірі, чим римо-католицьку.

Як дипломат пробує він вирувати поміж ворогами. Йому це вдається і він пізніше займає високий пост канцлера Великого Руського Князівства. Його підозрівала й ненавиділа Москва, бо бачила в ньому завзятого противника на дипломатичному полі. Тому старалася за всяку ціну його знищити, що її вдалося в 1659 році.

Юрій Немирич є головним автором Гадяцького Договору тої, як каже Орест Левицький, найбільшої пам'ятки-конституції, до якої не доросли сучасники. Як подає автор далше, то Юрій Немирич уважав федерацію з Польщею за менше небезпечну, чим федерацію з Московією. Він бачив в цій федерації щось подібного, що тепер бачуть політики Західньої Європи в т.з. Господарській Європейській Спільноті. Отже ідея Юрія Немирича випередила тих політиків на цілі століття. Крім того Україна була тоді виснажена десятилітньою війною. Треба було щось зробити щоб досягти передишки і загоїти рани. Це не була жадна зрада проти України, як це твердять деякі історики, а це була конечна потреба, бо Москва і так вже нехтувала Переяславським договором.

Тому то він бачив в коаліції вільних держав одиний вихід з тої ситуації в якій опинилася Україна по смерті гетьмана Богдана Хмельницького. Не диво що Гадяцький договір пізніше вивчав гетьман Іван Мазепа і гетьман Пилип Орлик. Значить що він був вартим того вивчення. Згадує автор і про точку договору де говорить про Церковну Унію, яку тим договором засуджено на повільну смерть. Чому Немирич був проти тої унії? На мою думку він бачив скільки горя і нещастя вона принесла для українського народу. Він знав про це море крови, спалені монастирі, відібрання церков, а все "Ad Maiorem Dei Gloriam" Вона ця унія розірвала живе тіло Української Православної Церкви і штовхала духовенство до Москви. Прекрасна була ідея Йосифа Вельямина Рутського, але вже було запізно. Гадяцький договір не був першим спрямованим проти унії. Був також Зборівський договір, був договір пийської шляхти. Ось і недавно ще тому при святкуванні 350 ліття Берестейської Унії, один з визначних професорів-уніятів о.д-р В.Л. в своїй проповіді в церкві сказав такі слова: -" Не 7

святкувати її треба, а служити Панахиди. Вона розірвала живе тіло Церкви Христової на Україні на дві частини!"

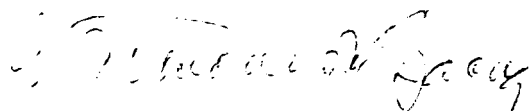
Що торкається ще тої коаліції вільних держав, то я згідна з автором. Наколи б ця коаліція була увійшла в життя, то не стоявби тепер московський солдат не тільки над Ельбою, але навіть над Дніпром. Одначе ці ідеї Юрія Немирича не були зрозумілими для його сучасників так само, як і тепер багато з наших істориків не може чи не хоче їх розуміти. Тому вони були вже в самих початках торпедовані.

Особливо Москва дуже підстилася на тих ідеях Немирича. Вона не тільки знищила його руками української черні, але пізніше і нищила взагалі позитивні вістки про нього, ставлячи його в негативному навітленні. Навіть тепер кажуть комуністичні історики про нього як про авантюрика, злодія, еретика, жида і т.п.

Автор майже 10 років збирав документацію і джерела про Юрія Немирича. Тому його праця є збагачена різними документами, а головне комплетною книжкою Юрія Немирича "Discursus de Bello Moscovitiko". і його писання: "Periphrasis et Paraphrasis" і "Panoplia."

Сам автор вважає свою працю, як таку, яка може стати помічною українським історикам для дальших дослідів. і тому не претендує на неї як на остаточну.

Тому вважаю цю працю не тільки як здобуток для української, але й для загальної історії.

Проф.Д-р.Наталія Полонська-Василенко

Дорнштат 15 лютого 1972 р.

JURIJ NEMYRYCZ

Een historische monografie.

De auteur dr. Mychajlo Bryk heeft zich de moeite genomen de belangrijke persoonlijkheid van Jurij Nemyrycz te onderzoeken en behandelen volgens beschikbare bronnen en ook vanuit zijn eigen gezichtspunt. Er zijn tot nu toe al een paar werken over Jurij Nemyrycz verschenen. Het belangrijkste een meest positieve werk is van de hand van professor Stanislaw Kot, de meest beroemde poolse historicus van het humanisme. Hij probeerde Jurij Nemyrycz zo veel mogelijk in een positieve licht naar voren te brengen.

De auteur dr. Mychajlo Bryk ging hier van een ander standpunt uit. Hij behandeld niet alleen de genealogie van de familie Nemyrycz, hij onderzocht ook zijn boek "Discursus de Bello Moscovitico" waarvan een exemplaar bewaard is gebleven in de Franse Nationale Bibliotheek. Deze boek werd 1632 in Parijs uitgegeven.

In zijn monografie beschrijft hij Jurij Nemyrycz als student in Raków, Leiden, Parijs, Oxford, Basel en Padua; zijn terugkeer naar de Oekraïne, zijn militaire en religieuze loopbaan en zijn grote kolonisatieplannen, die hij tijdelijk heeft verwezenlijk.

Maar naast dat alles, interesseerde de auteur vooral de innerlijke strijd van Jurij Nemyrycz. Hij, een magnaat van oude oekraïense familie, door en door doordrongen van de westerse cultuur, een steunpilaar van het Sociniaanse of Ariaanse geloof, in zijn geheel vervreemd van het gewone volk en de kozakken, een trouw dienaar van de poolse koning die alleen in het grote verband van Poolse Koninkrijk heil en zegen ziet voor allemaal, stond lange tijd aan de andere kant van de barricade, toe oekraïense hetman Bohdan Chmelnyćkyj zijn opstand in 1648 tegen de poolse magnaten ontketende. Hij en nog een

paar anderen zien in deze opstand een groot gevaar niet alleen voor de magnaten, maar vooral voor Staat en Koning als zodanig. En daarom probeerde hij in het begin met al zijn krachten deze opstand te bestrijden. Maar langzamerhand kwam hij tot een ander inzicht. Hij ziet dat deze opstand een Bevrijdingsoorlog is van een volk waartoe ook hij behoort. Maar nog steeds probeerde hij hulp te zoeken bij de buitenlandse mogenheden. Bij de vorst van Zevenburgen (Transsilvanië), bij de Zwedse konin; langzaam maar zeker ziet hij dat zijn plaats aan de Dnjeper is, war in het vuur van de oorlog de Oekraïense Kozakkenstaat haar gestalt begon te krijgen. Daarom keerde hij terug en gaf al zijn krachten aan de diplomatieke dienst van deze staat. Hij diende haar trouw en met overgave tot zijn dood in 1659.

De auteur behandelt de afzonderlijke delen van het leven van Jurij Nemyrcz. Vooral zijn werk als lid van de Antitrinitaarse kerk. (Socinianisme). Deze kerk had maar een kleine aanhang en werd door de andere kerken als een secte beschouwd. Omdat deze kerk haar aanhang vooral tussen de adel had, had ze geen moeite gedaan om aan het gewone volk het Nieuwe Testament bij te brengen en als zodanig is ze later verdwenen. Ze had blootgestaan aan de aanvallen van de kant der jezuiten, maar later ook aan de aanvallen van de orthodoxe kozakken.

Het is zeer interessant de geschriften van Jurij Nemyrcz te lezen. Hij was ook een bekend schrijver en dichter. Maar toen hij zag dat de socinianen zich niet tussen de vijanden konden handhaven, wendde hij zich tot hun in een schrijven en verzocht hun tot de Orthodoxe Kerk over te gaan. Hij beweerde dat de Orthodoxe Kerk in haar leer zuiverder was, dan de Roomse. Hij zelf ging over tot deze kerk.

Als een diplomaat probeerde hij zich te handhaven tussen de vijanden. Dat lukte hem en later bekleedde hij in de Oekraïense Kozakkenstaat een hoge post als kanselier. Hij waarschuwde vooral tegen groei van het Moscovitische Rijk (tegenwoordige Rusland). Hij zag hier

alle gevaren die vroeger of later uit deze groei zouden voortvloeien. Daarom halt hij zich hat op het hoofd van de kant der Moscoviten. Ze zien wat voor een gevaarlijke tegenstander Jurij Nemyrycz voor Moskou is. Daarom probeerden zij hem met alle middelen uit te schakelen. Dat lukte hun in 1659, toen Jurij Nemyrycz op bevel van Moskou werd vermoord.

Hij is ook de ontwerper van het zogenaamd "Verdrag van Hadiacz", waarbij de Oekraïne, Litouwen en Polen een Federatieve Staat vormden. Dus was hij het Idee van de E.E.G. een paar honderd jaren vooruit. Wij kunnen ons afvragen waarom probeerde Jurij Nemyrycz de Oekraïne weer met Polen te verbinden, terwijl tussen deze bijde staten een jarenlange oorlog woedde? De auteur probeert hier de gedachten van Jurij Nemyrycz met de eigene woorden van Jurij Nemyrycz te verhelderen, waar hij zei: -"Polen is minder gevaarlijk dan Moskou. Wij kunnen onze krachten altijd met Polen meten, terwijl dat met Moskou ons niet zo goed lukt." Als zodanig ziet hij in de coalitie van vrije staten een oplossing om het gevaar van Moskou af te wenden. Deze coalitie heeft tot doel om hun krachten te verenigen en Moskou afteschrikken voor een oorlog. Als volgens de auteur dit plan gelukt was, dan stond vandaag de daag de russische soldat niet aan de Elbe en zelfs niet aan de Dnjeper. De geschiedenis heeft echter een andere loop genomen.

Deze ideeën waren onbegrijpelijk voor de toenmalige politici. En door dit onbegrip zijn deze ideeën al in het beginstadium getorpedeerd. Vooral Moskou heeft wraak genomen op deze ideeën van Jurij Nemyrycz. Ze stelde hem in de verkeerde daglicht en heeft zijn geschriften vernietigd om elk aandenken aan hen uitte wissen. Zelfs nu spreken communistische historici nog over hem als een dief, een ketter, een jood enz.

De auteur heeft meer dan 10 jaren nodig gehad om de documentatie en bronnen over Jurij Nemyrycz te vinden. Daarom is dit boek met verschillende documenten verrijkt, vooral door het complete boek van Jurij

Nemyrycz "Discursus de Bello Moscovitico", en de geschriften als "Periphrasis en Paraphrasis" en "Panoplia.

Als zodanig is dit boek een aanwinst niet alleen voor de Oekraïense maar ook voor de Algemene Geschiedenis.

Prof.Dr.Natalia Polonska-
Wasylenko

Dornstadt bei Ulm, 15 februari 1972

Величня постать Юрія Немирича окутана дотепер серпанком забуття не тільки в українській історії, але також в історії наших сусідів. Та це останнє не дивниця. Наші вороги оцінили його як свого найбільш завзятого противника і людину з ясним розумом дипломата.

Щоб вчутися в атмосферу даної епохи, зрозуміти ці, здавалось би дрібнички з яких складається якась подія - це мабуть найважливіше завдання науковця-дослідника. Ми знаємо, чи довідуємось про якусь подію. Ця подія є зазначена й є, або стає загально відома, але ще що, найцікавіше, можливо навіть і в великій мірі сензаційне, як і сама подія, ці куліси факту залишаються здебільша в загальному невідомі. Подібне і з Юрієм Немиричем.

Не тільки історики ворожих нам народів, як: поляки, москалі, поставили постать Юрія Немирича в негативному наświetленні, але також і наші історики, як: проф. М. Грушевський, Вячеслав Липинський і теперішні радянські історики не висвітлюють належно постаті Юрія Немирича, бо видно ця постать не всім подобається.

Прихильно поставилися до нього і про нього, історики, як: Володимир Антонович, Орест Левицький і польський історик гуманізму проф. Станіслав Кот.

В нашій історії України замало присвячено місця для реформації на українських землях. Маємо тільки невеличкі згадки про Франца Скорину і Симона Будного. А позатим якихось докладніших відомостей поза книжкою проф. М. Грушевського "Історія релігійної думки на Україні", - читач не знайде. Крім того, до особи Юрія Немирича, як "соцініянина" або як то в нас прийнято, - "аріянина", поставилися з застереженням не тільки православна, але ще більше католицька церква. Тому то я в моїй праці намагатимуся

вивести постать Юрія Немирича на історичну арену з усіма його ідеалами і задумами. Бо будь що будь, він таки заслужив собі на це. Він між іншим належав до головних авторів Гадяцької угоди, величезного і сміливого як на ті часи задуму. Він був канцлером Великого Руського Князівства з гетьманом Іваном Виговським на чолі. Він був учасником славного бою під Конотопом в 1659 році, де гетьман Іван Виговський доценту розгромив московські війська. Він і впавав жертвою під'юдженої Москвою козацької черні.

Особливо проти нього вела кампанію Москва, не перебираючи в своїх засобах. Вона ж бо бачила в ньому спритного політика - дипломата і небезпечного для себе противника. І нарешті Москва свого досягнула, вбиваючи Немирича руками української черні. А по його смерті почала винищувати всю здібну козацьку старшину, яка вміла керувати державними справами. Бо хоч повстання проти Польщі піднімало старинне козацтво гетьмана Богдана Хмельницького разом з черню, але вже Козацьку Державу зуміла будувати тільки покозачена шляхта, яка мала до того відповідну освіту, здібності й хист.

Після смерті Юрія Немирича і представників визначної козацької старшини, яку козацька чернь або винищила, або віддала москалям у руки, а ті цю старшину або знищили, або заслали в Сибір, новопостала козацька старшина з т.зв. "посполитих козаків" не могла та й не мала здібності вгамувати "стихію черні". Від тоді починається сумна сторінка Історії України, загальною звана "Руїною". Повторилася ця руїна і після 1918 р.

Якби перемога під Конотопом в 1659 році була належно використана, то не стояв би тепер московський солдат над Лабою, але й над Дніпром. На жаль це грізне тавро хаосу ще й дотепер триває в нашому народі. Не тільки там на рідних землях, але й тут на еміграції у великому розсіянні /діяспорі/. Підступне вбивство Юрія Немирича це ганебна сторінка в нашій історії. Ганебну і неоправдану роль відіграв тоді, славний з своїми походами на татар кошовий Запорізької Січі Іван Сірко. Це грізне "мемен-

то морі" для нашої історії і для наших визвольних змагань.

Та щоб це все належно зрозуміти й оцінити, хочутут показати постать Ювія Немирича, таким, яким він дійсно був, а читач нехай сам собі зробить з того висновки.

НЕМИРИЧІ

нтитринітарський, або аріянський рух, який започаткував італійський реформатор Фавсто Соцінус в 1578 році в Кракові, набрав в Польщі організованої форми, і оформив свою науку в т.зв. "Раковецькому Катехізмі". I.

I. Соцінус або Соціні Фавсто. Італійський реформатор. Народився 5-го грудня 1539 року в м. Сієні. Помер 3-го березня 1604 року в Кракові. Студював право, а пізніше перейшов на теологію. Від 1562 до 1574 року перебував при дворі Франческа де Медічі в Флоренції. Від 1574 до 1578 року перебував в Базелі в Швейцарії, де підпав під вплив Кастеліо. З Базелі переїздить до Польщі, де розпочинає реформаторську працю. Спочатку в Кракові, а коли тут загрожали йому смертю, то переходить до містечка Ракова, де формулює свої тези до Раківського Катехізму. Він і є основником аріянізму в Польщі, який від його імені названо "соцініянізмом". Ця віра також відома як: Унітаризм або Антитринітаризм, тому, що віруючі визнають єдиного Бога, а не визнають Св.Тройці. Залишки тої віри ще можна зустріти в Європі, а також в Англії і Америці.

OPERA. 2.T. (Irenopolis d.i.Amsterdam 1656
Bibliotheca fratrum polonorum.

OPERA. 2.T.

Amsterdam 1970

З Польщі поширився цей реформаторський рух на Волинь і Україну, де він знайшов багато прихильників серед тамешньої русько-української шляхти. І хоч у порівнанні з іншими сектами, аріянізм, чи як його пізніше почали називати "соцініянїзм" від його основника Соцінія, був невеличкою сектою, то все ж таки зумів притягнути до себе багатьох членів визначних родів. Навіть серед близького оточення князя Константина Острозького, того велетня й оборонця Православної Церкви, знаходимо перших аріянів. До тої нової, модерної на ті часи віри приступають такі визначні роди волинської і поліської шляхти, як: Войські, Войнаровські, Гулевичі-Воютинські, Чапличі-Шпановські, Сенюти, Хребтовичі й Немиричі.

Що торкається Немиричів, то хочу тут подати коротеньку генеалогію їхнього роду. Йосиф Немирич мав 4-ох синів. Андрія, родоначальника черняхівської лінії, Матвія, родоначальника олевської лінії, Семна й Івана. Андрій мав сина Степана. Матвій мав 4-х синів: Олександра, Самійла, Миколу і Криштофа. Іван мав дочку Феодору заміжню за Олександром Ганським. Синами Степана були, Юрій, Степан і Володислав.

OOSTHOEKS ENCYCLOPEDIË. T.13, pp. 475 - 476

Utrecht, 1968.

WINKLER PRINS ENCYCLOPEDIË. T.16, pag. 748

BRIEVEN.

Amsterdam, 1666

A.de Groot."Zur Charakteristiek des Sozinianismus"

"Nederlandse Theologische Tijdschrift."

Jaar 24, pp.373 - 384

1970.

З черняхівської лінії першим перейшов на модне аріанство батько Юрія Немирича, Степан Немирич. По батькові одідичив Юрій вільнодумні погляди, сміливість думки, прив'язаність до європейської культури, а разом з крови свого роду взяв він буйний темперамент, який часто когось з "осілих і статечних Немиричів" викидав з рідного села та водив світами по тодішніх шляхах шляхетських "блукаючих лицарів", то на Січ Запорозьку - як наприклад Самійла та Івана Немиричів - то знов на здобичництво воєнне, "на шарпанину і наїзди домів шляхетських", як приміром Криштофа Немирича, що був покараний в Києві на горло в листопаді 1612 року, з наказу представника влади Річпосполитої Томаша Замоїського.

Як вище сказано, хочу звернути головну увагу на Черняхівську лінію Немиричів, з якої власне вийшов Юрій Немирич.

Андрій Немирич був власником посіlostей у Черняхіві, а крім того був київським суддею. В Андрія був син Степан, якого Андрій посилає вчитися за кордон, подібно як це робили Гойські й Войнаровські.

В січні 1604 року іма трикулюється молодий Степан Немирич разом із Романом Гойським в Академії міста Нормберга /Ньюрбергу/ Альтдорфі. Академія ця була ліберального напрямку, хоч і спиралася на Гельветську конфесію. Та вже рік пізніше тих обох молодців знаходимо в університеті в Базелі в Швайцарії, де вони починають регулярні студії.

Після закінчення студій, повертається Степан Немирич на Батьківщину, де одружується з Мартою Войнаровською, переконаною аріанкою. Згодом і сам Степан Немирич прилучується до аріанства. Тим самим обоє стають тими міцними стовпами нової віри на Волині. Вони закладають у своїх посіlostях аріанський собор і школу. На управителя школи запрошують Петра Стоїнського. Степан Немирич бере дуже активну участь у діяльності аріанської церкви, про що свідчать його часті подорожі до містечка Ракова в Польщі, і на аріанські синоди. Останньо побував він у Ракові разом із Іваном і Степаном Войнаровсь-

ким, і Юрієм та М артином Чапличами - Шпановськими. З того часу заховалася, збереглася дедикація Степана Немирича, вписана до альбому сивоголового патріархові Аріянського Собору, Андрієві з Люблинця-Любінецькому, латинською і польською мовами. /.

C O R O N A V I C T O R I

Fortior est qui se quam qui fortissima vincit moenia.
Pobożność na wszystko pożyteczna, zapłatą mająca i w tym i w przyszłym wieku.

(David) Byłem dziecięciem, jużem teraz siwy.

Nie widziałem, aby był sprawiedliwy

Opuszczony albo żeby potomstwu jego potrzeba

Kiedy żebrać chleba.

To na znak uprzejmej chęci, miłości i życzliwości swej ku Jego M.Panu Andrzejowi z Lublińca Lubienieckiemu... zostawił tę pamiątkę i signum verae amicitiae Stefan Niemirydz, której i posteritali quam diu superstes erit, cale dotrzymać chce być obligatus. Zdarz Boże, abyśmy wszyscy obdarzeni byli takimi qualitatibus et dotibus animi i zwycięzcami zostali świata, ciał'a i pożądlivości naszych, a za tym ... chwalebne przyszłe Pana naszego oglądali. A m e n .

Пізнiше отримує Степан Немирич від польського короля номінацію на овруцького старосту, а потім дістає найвищу автономічну гідність, бо стає київським підкоморієм. Свої дві доньки віддає заміж за переконаних аріян. Катерину за Павла-Христофора Сенюту, а по його смерті за Андрія Лещинського, дерптського воєводу, а Олену за Миколу Любінецького. Найстаршого свого сина Юрія посилає до славної на ті часи аріянської академії в містечку Ракові. Помер Степан Немирич 1630 року. Через два роки вмирає і його дружина. Залишають вони трьох синів: Юрія, Степана і Володислава.

Юрій Немирич народився в 1612 році. Свою освіту завдячує він не тільки своїм непересічним здібностям, але також і прекрасному виховникові яким був Андрій Руткович. Не диво ж, що такий славний і визначний на ті часи професор математики Раків-

1. Album Andrzeja Lubienieckiego. Rękopis Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Nr 1403

ської Академії, Іоахім Штегман, друкуючи в 1630 р. свою нещоденну, як на ті часи працю п.н. "Institutionum Mathematicarum" в містечку Ракові, присвятив молодому Юрієві Немиричу цілий розділ п.н. "Геометрія" де заохочує молодого Юрія до вивчення геометрії. Між іншим пише він таке: -"Є у тебе поля, ліси і багна. Завжди ти буваєш присутнім при їхньому землеміренню, чи то тоді, як вони переходять як маєткові спадки, чи то при визначенні їхніх меж. До того всього потрібна геометрія, яку можеш застосувати і без якої тепер важко обійтися, як без води і вогню". - і даліше повчає проф. Штегман молодого Юрія Немирича: -"Геометрія стає також у пригоді в лицарських зайняттях, з якими ти пізніше зустрінешся. Чи то при будові фортець і фортифікацій, чи в накресленні мап, підкладанні мін, чи при обслузі гармат і так даліше". /І.

Професор Штегман хвалить тут молодого Немирича, але пригадує щоб не завів надій свого Вельмишановного батька Степана Немирича, і щоб узяв собі за приклад для життя, свого батька і визначного діяча і письменника Адама Гославського. Щоб був вдячний своїм учителям і щоб був пізніше корисним не тільки церкві, але й державі.

Для здобуття вищої освіти виїздить Юрій Немирич до Голляндії, під опікою свого учителя і інструктора Андрія Рутковича.

З іматрикуляцій Лейденського університету бачимо, що Юрій Немирич був двічі іматрикульований./2.

1. "Institutionum Mathematicarum liber secundus quo initia Geometriae pro incipientibus dilucide explicantur et ad praxin variae accomodantur. Jussu superiorum, id usum Scholae Racovianae conscriptur."

Typis Sternacianis, Racoviae, 1630.

2. Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV-MDCCCLXXV. Pag. 220-230, Georgius Niemirycz, Borussopolonus, 24 september 1630. Pag. 251, 5 juli 1633, Georgius Niemirycz, Polonus, 21 j. Subcamerarii Terrae Kijoviensis filius. Andreas Rutkoviz Praefectus di Niemirycz M. Dr. 30 j.

Перший раз Юрій Немирич був імастрикульований 24 вересня 1630 року. Та на довго побував у Лейдені, бо скоро виїхав до Франції, про що свідчить лист колишнього ректора Раківської Академії Мартина Руаріса, до визначного нідерландського вченого й дипломата Гуга Гротіуса, який перебував під тодішню пору у Франції, де він пише: "Можливо що ще цієї зими відвідають Тебе Юрій Немирич і його опікун Андрій Руткович. Обидва талановиті й освічені. Юрій Немирич походить з дуже славної родини... Може б Ти запросив Немирича до себе на розмову, і при тій нагоді пригадав йому, як він повинен далі поводитись у своїому житті, на чесному шляху життя й науки. Роби це з більшим завзяттям, бо Немирич задумує присвятити себе державним справам. А таких людей можна підготувати до цього тільки добрими вказівками, як вони мають братися за провідні функції в державі. Щоб пізніше вони були корисні і державі і церкві. I./

Лист датований 20 листопада 1631 р.

Невідомо нам, чи Немирич зустрів того визначного на ті часи ученого Гуга Гротіуса. Можливо, що зустріч була короткою, бо Гуго Гротіус тоді саме залишав Париж, щоб повернутися до своєї батьківщини Голляндії. Однак його перебування в Голляндії було дуже важке, так що скоро він мусів його перервати і переїхати до Гамбургу.

За перші два роки відвідав Юрій Немирич не тільки французьку Сорбону, але й славний університет в Оксфорді в Англії. Ознайомлювався з стосунками і здобував освіту. Це був своєрідний шлях мандрівок тодішніх аріянців підчас тридцятьлітньої війни.

Немирич поширює ще свою освіту в Падуанському університеті в Італії, де 17 червня 1632 р. вписується до "Книги Нації Польської".

1. Martini Ruari nec non Hugonis Grotii... ad ipsum Epistolarum selectarum Centuria.

Amsterdam, 1677. Pag. 162

В листопаді 1632 року імагрикулюється в Університеті в місті Базелі в Швейцарії, а 5 липня 1633 імагрикулюється разом з А.Рутковичем знова в Лейденському Університеті в Голляндії. Немирич мав тоді 21 рік, а Руткович, що вже в міжчасі став доктором медицини, мав 30 років. Всі ці подорожі Немирича підчас "Тридцятилітньої війни", дали йому змогу не тільки поглибити своє знання, але пізнати також тодішню економіку, політику, воєнне діло і міжнародні зв'язки дипломатії. Про все це можна довідатися з книжки Андрія Рутковича, що появилася через двадцять років пізніше в Ельзевіра в Амстердамі 1650 р. Це видання присвячує Андрій Руткович "своєму колишньому меценатові Юрієві Немиричу", тепер вже загально відомому і поважаному політикови в своїй батьківщині. В цій своїй праці пригадує Руткович Немиричеві таке: "Все тепер в Європі спирається на грошах. Чи то війна, чи то змагання за мир. Колись ти мені порадив збирати матеріяли до тої книжечки. А тепер ти пішов слідами своїх славних предків, як і в воєнній, так і в громадській діяльності. Набравшись досвіду поміж народами, між якими ти перебував підчас студій, тепер використовуєш цей досвід для добра Вітчизни. І./ Коли ти перебував у Парижі, тоді якраз вибухла війна з Москвою. Ти не залишився байдужим до цього і оголосив свою відому книжку п.н. "РОЗМОВА ПРО МОСКОВСЬКУ ВІЙНУ." 2./

Залишився з тої книжечки тільки один, одинокий примірник у Французькій Національній Бібліотеці і копія з тої книжечки в мене, яку всеціло долучую до тої праці в оригіналі. Нажаль цю книжечку з на-

1. Andreas Rutcovii. "STETICAE id est De Modis acquirendi Libri duo."

Elsevier, Amsterdam, 1650

2. Georgii Niemirycz. "Discursus de Bello Moscovitico." Ex Typographia Petri Des - Hayes. Parisiis.

Parisiis, Anno 1632.

(Bibliotheque Nationale).

ших істориків за винятком тільки польського історика проф. Станіслава Кота, не досліджував. Подаю тут деякі уривки з тої книжки в перекладі з латинської на українську мову. То праця 20 літнього юнака Юрія Немирича присвячена його дядькові Романові Гойському відомому аріянинові, відзначається бистрістю розуму, і тому й не диво, що він пізніше був дуже здібним політиком і співавтором Гадяцького Договору.

Книжечка ця була реакцією на вибух війни поміж Річпосполитою і Московським князівством /Немирич ніде не вживає назви Московське Царство. прим. М. Б./ зразу ж після обрання королем Володислава ІУ.

Вже від самого початку автор признається, що його особливо інтересує підготовка до війни. Далі говорить: - "З тієї причини, що я не живу в своїй Батьківщині, не можу я для неї дати від себе стільки того, скільки бажав би дати! - Згодом роздумує Немирич у своїй книжці, як ту війну виграти відважному народові: - "Щоб ту війну виграти, то замало мати тільки відвагу й міцний дух, тут ще потрібні грошей, достави харчів і озброєння вояцтва." - Роздумує над тим, які прибутки має державна скарбниця на воєнні цілі, і які оплати треба застосувати, щоб ці податки підвищити, і далі говорить про постачання збіжжя і про те, скільки його задармо чи за пів дармо зможе доставити Поділля й сусідні землі в ція війні, яка велася на пограниччі Литви. Говорить що треба звозити збіжжя до Київщини, але також і до Брацлавщини. Нагромаджувати по містах також крім збіжжя, порох і гармати. Що торкається вояцтва, то зазначає Юрій Немирич таке: "Сармати - Русини добре воюють верхи на конях, а не пішо". Тут є багато й критичних зауважень. Критика зтяжної чужої піхоти слухна. Бо ті всі чужоземці як, мадяри так і німці не дотримують даного слова і грабують не тільки шляхетське майно, але й майно безборонних людей. А наш краєвий воїн мужний, сильний і витривалий. Тому повинні ми дбати про це, щоб організувати власну піхоту. Адже поміж ріками Богом і Дніпром бурлачить маса людей, шукаючи поживи. Треба

їх тільки прихилити до себе, дати їм одягу, зброю і платню і будемо мати прекрасну піхоту./Немирич думає тут про козаків, які опинилися поза реєстром. прим.М.Брик/. Можна буде ще їх доповнити козаками /реєстровими.прим.М.Брик/ і обсадити ними твердині на татарському пограниччі. Це заспокоїть татар, а нам дасть охорону. Треба одначе тим воякам вчасно виплачувати платню грішми /жолд/.

У нас не популярна така військова організація як в Голляндії, Німеччині чи в Франції. Бо в нас немає змоги запровадити таку сувору дисципліну, як у вище згаданих країнах. Нам бракує також відповідного апарату фахівців як: геометрів, мистців в стрілянню та інших, як також є великий брак воєнних спеціалістів".

Оцінюючи сили Московського князівства, Немирич пише: - "Москвинам вдалося завести в себе рабську залежність. Їхня країна з фортецями і численною силою вояцтва - це все раби. Вони дуже схильні до тілесної розпусти й грабежу. Вони хитрі і віроломні. Їхній уряд подібний де в чому до турецького і відзначається абсолютизмом і деспотизмом. Одначе проти цієї влади не бунтуються московські можновладці - бояри, бо ця повна азійського блиску влада, викликає забобонний подив у москалів. Так що, всі вони раби, ніколи ще справжньої свободи не зазнали, тепер не знають і знати не бажають. А неволі не відчувають і від неї не втікають, бо вважають свою долю призначеною від Бога і царя.

Що торкається московської молоді то вона не вчиться розумно, бо навчена підхлібства і похвали до князів. А також віками вже звикли до тої неволі. /Чи тепер в т.з.СССР інакше? Прим.М.Б./ А це Єдинодержство підпирає незлічими маси попів і ченців, яких добре оплачує Великий Московський князь, бо вони утримують народ в рабському послуху".

Далі автор зупиняється над московськими перемогами і пише: -"Великою допомогою москвинам у веденні війни є їх суворий клімат і велетенські простори. Що торкається московської скарбниці, то бере князь данину не тільки від міщан, але також з різ-

ного мита на ріках і дорогах. Скарби ці ховать по різних містах, а передусім в Білозерському сховищі. Слабою стороною одначе вважає Немирич, часту зненависть, скеровану проти московського самодержавства, що кінчається конфіскацією майна невдоволених, запроторених, за проторенням до тюрем і до каранья смертю. Крім того він відзначає часту боротьбу поміж аристократією за різні чини й посади, суворість уряду, перетворення вільних людей на невільників і нехить до війни. Дикунство, яке виявили москалі при замордуванні власного царевича Дмитра, може послужити прикладом того, як будуть зведені з цього світу і його наступники".

Немирич називає темну сторону зтяжних військ: - "Німці не видержують холоду ні спеки. Ламають своє слово, коли вчасно не отримують жолду. Англії ці не витримують браку харчів. І одні й другі схильні до грабежу".

Далі пише: - "Московський Великий Князь забезпечив себе перемир'ям із Швецією і Голляндією. Нам треба перетягти Голляндію на нашу сторону, як рівнож і Швецію і тим самим розбити їхній союз із Московією./Тут дипломатія інтересує Немирича. Бо він був очевидцем декількох переворотів і союзів в Німеччині, яким то уневажнювалося старі договори й союзи/. Бо дуже важко народові без союзників і приятелів, коли він мусить покладатися тільки на власні сили. І хоч такий народ буде навіть дуже героїчний і громитиме своїх ворогів, то все ж таки він повинен собі шукати приятелів і союзників а також і допомоги".

Такі його думки підтримує також дотеперішній досвід і теперішня ситуація. Говорить автор: -"Шукаймо підтримки в Голляндії. Мовляв, ми можемо доставити Голляндії пшеницю, яку заборонила вивозити Франція. Нашої пшениці потребують також Швеція, Данія і Англія. Тому що пруські порти були закриті для торгівлі з Голляндією, звернулися тоді голляндці до Московщини за збіжжям. Одначе такого доброго збіжжя там, як у нас немає. А крім того сама подорож до Московщини не легка, бо їздять туди тільки

два рази в рік /тобто плавають кораблями. прим.М.Б. коли до нас можуть приїхати чотири рази, або й більше разів. Наш союз з Голляндією стримав би доставку зброї для Швеції, а через Швецію до Московщини. Московщина надіється на Швецію, яка в минулому не допускала зброї через Фінляндію, але теперішній союз зблизив їх. Коли б Швеція не залишила свого союзу з Московщиною, тоді треба всіми силами підтримати війну, яка палає тепер у Німеччині. Головно щоб ми шукали добрих взаємин з державами, які вороже наставлені до Москви.

Можливо і вдалось би нам добитися того, щоб Персія і Туреччина перестали допомагати Московщині засобами для життя, і щоб Туреччина перестала загрожувати нам війною. Потрібно нам також зорганізувати добру розвідку в цій ворожій країні, щоб дізнатися про пляни й заміри ворога, а також ознайомитися з територією і т.д. До розвідки найкраще надаються таки мешканці даної країни. Не треба нам чекати, поки ворог увійде на нашу територію. Нам треба увійти на московські землі і там провадити війну. Москвинів можна перемогти тільки на їхній території, одначе треба взяти до уваги, який спосіб війни там найвигідніший. Чи то буде у відкритому полі, чи при облозі міст і твердинь. І до одного і другого треба нам належно приготуватися. Насамперед треба зайняти ворожі міста, які корисні ворогові при веденні війни. Бо ми навчилися й побачили, що з облоги міста Гданська терпіла вся Польща. Нам потрібно займати ключеві позиції в московських містах де громадиться зброя, харчі й військо. Під теперішню пору піротехніка вже так розвинена, що має велике значення при здобуванні міст.

Та при всьому тому не треба нам забувати про власну Батьківщину, і не залишати її безборонною, що могла б дуже легко використати Москва. Наші міста, що лежать поблизу московського кордону мусять бути забезпечені не тільки зброєю але також міцними залогами і харчами. Передусім у притоках Десни і Дніпра мусять кружляти озброєні баркаси, які могли б перешкодити московським військам перейти ці ріки. А крім того, поміж розкиданими містами, треба побу-

дувати невеличкі замки і укріплення, де стояли б військові резерви, які б допомогли тим військам, що плавають в баркасах по ріках".

І нарешті закінчує Юрій Немирич свою працю такими словами: -"І так то маєш Достойний Гойський, мій скромний, але відповідний до цієї хвилини і мого таланту, вияв моєї любови до Вітчизни. Маєш тут мою працю як вияв мого вільного хоч і молодого віку. Вияв моєї вільної думки".

Автор "Розмови про московську війну" широко користується різною лектурою. Передусім працями таких істориків, як: Лівій, Ксенофонт, Тиціт, Туцидес, Полібійс. Але таки найбільше з Таціта. З сучасників тільки з Ботера і Берклея. I./

Але шукає в них тільки практичних вказівок, опертих на досвіді. Що торкається взаємин з Москвою, то там можна знайти сліди свіжо виданого збірника Боксгорна в якому М.Боксгорн помістив уступи з праці різних авторів, як наприклад про Білоозерський скарб. 2./

Але передусім Юрій Немирич користується тут таки своїм власним досвідом, як близький сусід Московщини. А досвід цей був тоді відомим серед цілої пограничної шляхти. В кожному своєму розділі ця "Розмова" показує нам одначе великого спостерігача з практичним зміслом і всесторонністю, чи то політичною, чи воєнною з т.зв. "Тридцятилітньої війни" в Німеччині. З того приготування до війни скористає і сам автор, коли становище Батьківщини скерує його до воєнної оборони і до участі в нарадах Сойму, до господарських справ і нових розв'язань підчас різних переговорів і шукання нових союзів, коли ситуація зміниться і буде повна різних небезпек.

1. Boter and Barclay. "I s o n A n i m o g u m".

2. M. Boxhorn. "Respublica Moscoviae et Urbes".

Leiden, 1630

ЮРІЙ НЕМИРИЧ

ПРОВІДНИК І ОБОРОНЕЦЬ РІЯН

Повернувшись на Батьківщину, Юрій Немирич збирає хоругву кінноти і їде з нею під Смоленськ. Одначе королівський наказ, поданий йому листом уже в до розі, велить йому змінити маршрут і йти на волоський кордон проти турків. А пізніше перейти до Прусії і розпочати оборонну війну проти Швеції. Про це все згадує Андрій Руткович у своїй книжці: - "Завжди і всюди Ти був вождем на фронтах слави. Потім ти став із залогою на Поділлі і над Дніпром. Міцно тримав ти зброю в своїх руках. Ніколи не забракло тебе на нарадах Річпосполитої, де велися мови про мир, про волю, про скарб і т.п. За твою вірність надано тобі владу в прикордонних місцевостях. А крім того король надав тобі найвищу гідність за підтримкою перших сенаторів". / 1.

І так то на війнах і нарадах досягає Немирич 25 років свого життя. За цей час вибивається на поверхню завдяки своїм незвичайним природним здібностям і добрій підготовці. Він одружується з Єлисаветою Ізабелою Слугецькою, люблинською каштелянкою, що походила з родини кальвіністів, яка тоді була відомою своєю високою культурою. Мати Єлисавети походила з родини Лещинських і звали її Варварою. Таким то чином Юрій Немирич споріднюється з найславнішим родом тодішньої Польщі, який займав найвищі пости в державі. Через це він став впливовою людиною.

1. A.Rutcovii: STETICAE id est de Modis Acquirendi Libri Duo.
Elzevier, Amsterdam, 1650.

Тоді вже були минули ті часи в Річсполитій, коли Соцініяни /Аріяни/ не брали участі в обороні краю і ставилися з погордою до зброї і до великого майна. Життєвий досвід довів їх до компромісу з реальністю. В час панування толерантного до них короля, не випало ухилитися від обов'язку обороняти державу від ворогів. А крім того, і самі аріяни були часто виставлені на небезпеку нападу з боку фанатичних католиків, і тому досвід їм підказував, що без збройної й матеріальної протидії, не зуміють вони захистити себе від ворогів, і будуть змушені залишитися на їхню ласку чи неласку. Тому то незабаром вони стали гуртуватися довкола Юрія Немирича, який не щадив ні грошей, ні свого здоро'я в обороні своїх співвіруючих братів. В ньому знайшли "Брати Аріяни" мужа великої віри і чистої інтенції, а не якогось диктатора. Бо все, що він робив, випливало в нього з глибини серця, як свідомого мужа і релігійного діяча своєї Віри і Церкви. Він не робив собі на тому полі жадної кар'єри. І./

Він відбивав ворожі наступи на Аріянські Собори і на їхні школи. Коли Варшавська конфедерація виключила їх від правної охорони, тоді Немирич сам перебирає на себе охорону всіх тих, яким загрожувало вигнання-"баніція". Всіх тих магістрів і аріянських теологів як: Стоїнських, Пшиковських, Вилватих, Арцішевських та інших, він запрошує до себе в свої володіння, і дає їм працю в своїх маєтностях, а також допомагає в розквіті Церкви.

Будучи заприятеленим і посвояченим з такими шляхетськими родами на Волні і Київщині як: Чапліччями - Пляновськими, Гоцькими, Гулевичами-Вотинськими, Селютами, Войнаровськими, Бабинськими, Іваницькими і Рогожинськими, він здобуває в них довір'я і підтримку шляхетських соймаків для Аріянської Церкви.

І.Подібним до Юрія Немирича своєю поведінкою був єпископ Українських Євангеліків Василь Кузів.

Наслідком цих добрих взаємин було обрання на маршалка шляхти Кнївського соймаку, Самуїла Пшишковського, що походив з-під Кракова і був відомим тоді аріяньським теологом.

В 1636 році вибирають аріяни Юрія Немирича депутатом до Люблинського Трибуналу, де він боронить своїх одновірців, а при тому доводить до відкритих диспутів поміж аріянами і єзуїтами. Про це згадує з повною похвалою для Немирича визначний на той час єзуїт Каспер Дружбіцький. 1.)

В 1638 році переживають аріяни велику катастрофу. Їх проганяють з містечка Ракова, забороняють їхню віру й Богослужіння, закривають Академію. Юрій Немирич, як посол до Союму, вносить формальний протест проти такої соймової ухвали, яка знівечувала колишню Варшавську конфедерацію. Та на жаль, Немирич цю справу програє, а це тому, що інші протестантські послы й сенатори /кальвіністи й лютерани/ не дали йому належної підтримки.

Після Союму їде він на З'їзд аріяньської шляхти до містечка Киселина на Волині. Там то аріяни висловлюють нові думки і визначають як треба рятуватися від повного знищення. Там то пишуть також листа до Великого Гетьмана Литовського Криштофа Радзівілла, на якому перший підписався Юрій Немирич.

В тому листі скаржаться вони перед провідником протестантів, /до речі Криштоф Радзівілл був сам кальвіністом/ такими словами: -"Знова отримали ми світу рану, незвичайну для нашего народу в минулому Союмі! - далі вони остерігають Радзівілла - ще це тільки початок обмежень прав усіх євангеліків і релігійної толеранції, бо: -"Бачимо ми що через перелетус нестроум інший Й.М.П.Диссидентес петантур і коли то антемурале нігде в нас підупадає, то проти тих шкідливих і непогамованих малеволорум тим спробам в

1. H.Barycz: Dokumenty i fakty z dziejów Reformacji w Reformacji w Polsce.

T.XII, pag. 241-5

Kraków, 1956

інші мури самих інших Й.М.П.П.Діссід прийде опертися". /І.

Що популярність Немирича була великою, свідчить те, що шляхта висуває його в кандидати на київського підкоморія, хоч католики вважають це за велику провокацію. Пише про це в своїх споминах найбільше запеклий католик Альбрехт Станіслав Радзівілл таке:—"Немирич хоч і аріянин, але знаний воєнний муж, був вибраний на київське підкоморство разом з Аксаком, за промоцією краківського каштеляна Немирич утримався на тому уряді перед Аксаком, якого хотіла втримати /на тому уряді/ королева." 2.)

/Королева Цецилія австрійська, підтримувала з двох пропонованих кандидатів на київське підкоморство, - Аксака, але головним протеже Великого Коронного Гетьмана Конєцьпольського, був власне аріянин Юрій Немирич, що здобував під командою Конєцьпольського воєнні трофеї. Не обійшлося тут без протестів і погроз з боку католиків в Київському воєводстві. Зрештою королева Цецилія, перша жінка короля Володислава ІУ, була все життя неприхильна до Немирича./

А аріянин Андрій Любінецький /молодший/ в своїх записках пише таке:—"Ще не так давно бачили ми, як то шляхотний і великий король Володислав ІУ, за слушною порадою сенаторів, дуже радо повірив /віддав/ перше місце серед шляхти для Юрія Немирича, знаному обивателеві визнаючого віру чисту і стародавню, за його незвичайні заслуги для Річпосполитої. Одначе

І. Вячеслав Липинський: Аріяньський Соїмик в Киє -
лині.

Записки Наукового Т.Ш. ХCVІ ст.48 Львів

2. Albrecht Stanislaw Radziwill: Pamietniki.

Т.ІІ, pag.42

Poznań, 1839.

знайшлися серед політиків як і серед духовенства такі, які ту гідність, визначному обивателеві сипувалися відібрати, стягнувши до того кілька тисяч збройного люда, одначе безуспішно." /І.

Та трапилося таке, що найбільш завзятим ворогом Юрія Немирича став київський воєвода Януш Тишкевич. Він обвинувачував Немирича в тому, що ніби то під час присяги в Житомирі, Немирич сказав, що може присягати не тільки на Св.Тройцю, але й на Св.Чвірку. І що тим самим допустився Немирич найбільшого святотацтва. Крім того, Юрій Немирич нібито заподіяв якусь кривду для римо-католицького духовенства в Київщині. Збирано докази на Немирича і подано на нього скаргу до Коронного Трибуналу, що був найвищим судом Річпосполитої. Трибунал цей, не відзначався безсторонністю, бо стояв під впливами релігійної нетолеранції. Крім того найвищими суддями були в Трибуналі духовні особи католицького єпископату. І коли б було доказано Немиричеві святотацтво, то загрожувала йому кара конфіскації майна і баніції. Одначе до того на процесі не дійшло, бо по стороні Немирича став київський латинський єпископ Олександр Соколовський, колишній єзуїт, і заявив перед трибуналом і писемно і усно: -" Пан київський підкоморій не винний, бо я досліджував цю справу "diligenti inquisitione", що з чистим сумлінням признаю."

Ці слова викликали у воєводи Януша Тишкевича велике обурення, мовляв єпископ Олександр Соколовський дався перекупити через багатих родичів

1. A.Lubieniecki: Silva Rerum. Nr.527, pag.448.
Remonstrantse Bibliotheek. Rotterdam.

Немирича, а головне через Лешинських. Та єпископ Соколовський в своєму листі до Немирича з червня 1645 р. спростував ці напади Тишкевича. Цього листа оскаржений Немирич приклав до судових актів. Подаю тут повний текст листа, київського латинського єпископа Олександра Соколовського в оригіналі :

...Wielmożny Mości Panie Podkomorzy Kijowski a mój wielce miłościwy Panie i przyjacielu!

Wziąwszy wiadomość od kapłanów moich, że mi się dosyć stało od WMcі mego MP we wszystkich pretensjach moich; jakom przed tym dał był kwit ręczny, tak i teraz daję kwit, stanąwszy do akt Warszawskich. A to WMcі racz wiedzić, że mnie do tego ani intercesje ludzi wielkich ani dobre sąsiedztwo i te związki które mam z domem IMPanów Leszczyńskich, nie przywiodło, ale sama satisfactia i demissia, którą ja za znak pewny biorę, że za natchnieniem Ducha św., którego to jest samego dzieło, będziesz w owczarni Chrystusowej i w tej też, nad którą mie Bóg wszechmogący niegodnym postawił pasterzem.

Co się tycze tych mów przeciwko wierze naszej, jakom temu nie wierzył, tak i teraz pogotowiu nie wierzę, wziąwszy testimonia jurata tych, od których to wynieść miało, że tego nie mówili i nie udawali, i są to raczej mere zmyślone rzeczy i rozumiem, że ta inkwizycja, przez ich Mości Panów Trybunalistów nakazana, szkodzić Wci nie może.

Skryptem też jakimś Pan Wojewoda grozi, który WMcі miał napisać in conteptum fidei nostrae. Ale ja tak zawsze rozumiał, żeś to WMcі pisał non in conteptum, ale raczej chcąc doceri, czym takowe błędy zbijają katolicy. Bo kiedy bym ja widział żeś to WMcі pisał mala intentione et in opprobrium fidei nostrae, i sam bym się o to ujął, bo i sami poganie za krzywdę i kontempt bogów swoich umierali.

Zle mi to zadaje JMPan W-da Kijowski, abym ja miał na perswazją ludzi zacnych Boga i Twórcę mego odstąpić, bom i ja gotów podstarzałą krew moją zawždy wylać do ostatniej kropelki dla Boga i

Twórcę mojego, i ci Ichmości, którzy to między nami moderowali, katolickie dusze mają a podobno mędrsze i (niech mi odpuści JMP. Woj.) ochotniej-
sze na oświadczenie miłości ciałem i krwią własną przeciwko Bogu swojemu. Aleć ja nie chcę takich furyj wywierać na IMP Wojewodę, jakie JM. wywierał przeciwko mnie i po Trybunale i do Ich M.X. Brów braci moich, lżąc i szczypiąc sławę i reputację moje, raczej to oddawam P. Bogu mojemu, On judicet et retribuatur.

A inszej nie chcę retribucji, tylko żeby natchnął Duchem Swoim św. Waszmość i podał mnie, niegodnemu słudze swemu, do owczarni swojej, aby w Wojewódstwie Kijowskim za czasów moich była unum ovile et unus pastor. O co sercem pokornym J. Boskiego Majestatu prosząc, łasce się WMMgo oddawam z służbami memi jako napilniej. / 1.

Та воєвода Тижкевич де тільки міг, перешкоджав Немиричеві у виконанні його обов'язків, як київського підкоморія. Він організує збройні напади на Немирича, а в 1648 році домагається в Соїмі щоб Немирич не підлягав законам релігійної толеранції. Так само намагалися вплинути на Немирича сзуїти в своїх диспутах, Які вони вели в посілостях Немиричів, в Горошках та Черняхові. Одначе без успіху.

Релігійних фанатиків боліло найбільше те, що Немирич дав у своїх маєтках на Україні притулок аріянам з Польщі, засудженим на баніцію. Маючи своє власне військо, Немирич зумів їх оборонити від переслідування. А крім того й інші можновладці як: Юрій і Олександр Чапличі-Шпановські, Сенюти з Ляховець, а також православний, але толерантний до віри Адам Кисіль з Гоці, дають в себе притулок розгромленим і засудженим аріянам. Найбільше загрозили приміщує Юрій Немирич у себе. Знаходять у нього притулок три баніти з Кракова, славні теологи брати Стоїнські: Ян, Криштоф і Петро.

Г. Архив Югозападной России. УІ, 3, ст. 782. Акты о церковно-религиозных отношениях в Югозападной Руси. 1322-1648, Киев, 1883 г.

Крім того, мав ще Немирич і деякі маєткові справи, зв'язані з його тіткою Олександрою. Олександра Немирич була дружиною Романа Гойського, згаданого вже попередньо як студентського товариша батька Юрія Немирича. Сам Роман Гойський був київським каштеляном і православним. Його дружина була завзятою аріячкою. Роман Гойський ставився прихильно і толерантно до аріян і дав дозвіл на відкриття в Гоці Аріянського собору і школи. По його смерті православні перебрали церкву в Гоці і домоглися в Трибуналі, щоб усунути аріян з Гоці. Вдова по Романі Гойським уповажнила тоді Юрія Немирича і його братів, щоб вони перебрали на себе її майно. І так в 1640 році Юрій Немирич за допомогою вигнанців-аріян, займає все майно. Тепер із скаргою проти Немиричів виступила Зофія Тишкевич, дружина київського чесника Станислава Тишкевича - православного, домагаючись одержати майно своєї тітки. Однак ця скарга не принесла успіху, бо Немиричі мали достаточну правну підставу. Скаргу що оголосила Академія Наук Укр.Р.С.Р. /1.

Для поширення аріянської віри над Дніпром і за Дніпром спроваджує Немирич для місії, внука Соцінія, Андрія Вишоватого. Коли вони одного разу переправлялися через Дніпро в дорозі до Орелі, то Немирич захоплював Андрія Вишоватого такими словами: -"Колись Св.Апостол Андрій Первозваний, якого ти носиш ім'я, проповідував Св.Євангеліє поміж Скитами та сусідніми народами. Іди ж зо мною в ті самі країни і роби те саме." /2.

1. Академія Наук У.Р.С.Р. УКРАЇНА ПЕРЕД ВИЗВОЛЬНОЮ ВІЙНОЮ 1648-1654. Збірка документів 1639-1648 рр. Київ.

2. EPISTOLA de VITA A. Wissovatii, Sandius Bibl. Antitrinit. pag. 236. Amsterdam, 1684.

За опіку над аріяньськими братами нарадив себе Юрій Немірич на різні неприємності. За переховування у себе банітів-аріян, суд ухвалив закрити аріяньські церкви і наклав на Немірича кару в 10.000 золотих, про що скаржитья Немірич в Сеймі 1647 року.

Тоді теж спроваджує Юрій Немірич до себе анти-тринітарія і анабаптиста, доктора медицини Дантіла Цвікера з Гданська, де Цвікера тоді переслідували. Немірич добучас йому виконати мапи Полісся.

Дантіл Цвікер своє завдання блискуче виконав і ці мапи були пізніше надруковані в Гданську, але щойно в 1650 році. Крімте до тих карт виконав славний голландський гравер-ритівник Віллем Гондіс. Як автор так і гравер присвятили ту працю своїм патронам і опікунам братам Неміричам: Юрієві, Володиславові /овруцькому старості/ і Стефанові, які дали гроші для цього видання. /1.

Для поміщення братів аріян, вигнанців-банітів, Юрій Немірич закупує величезні лясобундії за Дніпром. Бо Юрія Немірича, подібно, як більшість тодішньої заможної шляхти з північно-західних лісових українських земель, захопила була колонізаційна гарячка. Захотіло бажання придбати собі землю в "пшівучій молоком і медом" південній стеновій козацькій Україні.

Ще в 1647 році купує він у київського підчашого і кагарлицького старости Станіслава Гурського величезний шмат землі на річці Ворсклі, почавши від Санджарівського перевозу вниз, з річками Полузорою і Кустовом, і землі на річці Орелі, на яких у цю добу бу-

1. E.Rastawiecki: Mappografia dziejów Polski.

pag.155,

Warszawa, 1846.

(Nova et nunc primum edita Paludum Polesiae Tabula, qua eas(secus ac Geographorum vulgus sentit) satis habitatas, cultas et pervias esse ostenditur.)
autore Daniele Zwickero Med.Dr. Curatore Guilielmo Hondio S.R.M-tis Pol. etc. Chalcographo.

Gedani, Anno 1650.

ли засновані Кременчук, Потік, Максимівка, Омельник, Переволочна над Дніпром, Уласівка, Пиви, Бровари, Боньча, Будейкова і т.п. Таким чином майно Юрія Немрича збільшується на 4.907 дворич, і він після князя Яреми Вишневецького стає найбільшим лятифундистом-магнатом. Тому то й не дивно, що деякі наші історики добачають в Немричеві великого пана західньої культури, який цурався простого козака, не кажучи вже про селян. Одначе того це дотепер не усталено.

Але право власности на ці землі було, як звичайно тоді в південній Україні, спірне. Бо хоч Гурський і мав на свої маєтки "королівський привілей", але фактично не зреклися прав на ці землі їх попередні власники земляне Івановичі, які одержали були ці землі ще в 1571 році "правом ленним" за заслуги для Річпосполитої їх предка Омеляна Івановича і інших його "Товаришів козаків низових".

І коли на ці землі дістав "королівський привілей" - Гурський, то внуки Омеляна Івановича: Омелян і Радко Івановичі, щоб рятувати своє добро, продали його в 1638 році Станіславу Потоцькому, братові тодішнього польного гетьмана Миколи.

Отже, купуючи від Станіслава Гурського його право на ці землі, Юрій Немрич мусів ще це право зреалізувати, тобто іншими словами в той чи інший спосіб усунути претенсії до цих земель Станіслава Потоцького.

Такі спори в ті часи в південній Україні вирішалися звичайно силою. І поки дужчим був Юрій Немрич, він спокійно володів купленими землями. Та коли Станіслав Потоцький одержав в 1648 році пост комісара над реєстровими козаками - відносини сил перемилися, і Станіслав Потоцький за допомогою чигиринського полку реєстрових козаків, під командою полковника Станіслава Кричевського, просто викинув державців Немрича з його маєтків, а між іншими і Ольбрахта Арцишевського відомого аріянпа.

Наїзд цей стався в серпні 1647 року, а суд в цій справі мав відбутися на початку 1648 року. І.

ТЕКСТИ СУДОВИХ АКТІВ в СПРАВИ НАЇЗДУ НА МАСТКИ
Юрія Немирича, взяті з книжки Вячеслава Липинсь-
кого "З ДЗЄЮФ УКРАЇНИ".

*Kopia tego listu w rkp. Arch. akt dawnych m. Krakowa: Acta Publica Pinoc-
ci'ego t. I. Ze zboru tego korzystał A. Grabowski dla swej publikacji aktów p. t.
„Ojczyście Spominki”; list powyższy jednak został przez niego dla nieznanach nam
powodów opuszczony (obok na marginesie dopisek ołówkiem ręką zapewne Grabow-
skiego: nie). Natomiast wspomniany w tym liście, a zaraz obok do kopjału Pinoc-
ci'ego wpisany, uniwersał komisarSKI Kisiela datt. z Perejestawia 17 Febr. (Kopia
tegoż uniwers. w Arch. Czartor. cdx 144 nr. 18 nosi datę 12 Febr.) został w Ojcz.
Spom., t. II nr. 3, wydrukowany. Pisownię tej i poniższych kopii XVII-go wieku mo-
dernizujemy, zachowując jednak formy gramatyczne i pisownię imion własnych.*

III.

Actum Lublini in Judicijs Ordinarijs Generalibus Tribuna-
lis Regni. Feria Quarta post Dominicam Conductus Paschae
proxima Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadrage-
simo Octavo. Pro parte Arciszewskj positae Citatonis re-
atio.

Przed Sądem niniejszym Głównym Koronnym Trybunalskim Lubelskim
stanąwszy oczywisto Woźny General Wojewodztwa Kijowskiego, Wolyńskiego,
Braclawskiego i Czarniechowskiego Opatrzny Lesko Waskowicz, ku zapisaniu
do Xsiąg niniejszych jawnie i jaśnie i dobrowolnie zeznał, Isz on w roku te-
razniejszym Tysiąc Sześćseth Czterdziestym Osmem, dwudziestego czwartego
dnia marca położył w Grodzie Kijowskiem w Zamku przy sądzeniu spraw
oczywiście przed Pany Sądowemi pozew od Urodzonego Pana Olbrychta Arci-
szewskiego w sprawie niżej opisanej. Tegosz dnia taki że pozew położył Mi-
chajłowi Balice w izbie przy małżonce jego, znowu takż pozew dnia dwudzie
stego osmego marca w Czechrynie na Pana Stanisława Krzeczew-
skiego i pułk jego we dworze jego na stole przy Czeladzi jego położył.
Znowu dnia trzydziestego marca pozwow dwa takich że w mieście Krzemien-
czuku jeden w Zamku na Pana Wronskiego, Peskiego, Mikuskiego, Koczorow-
skiego w izbie położył, drugi, w bramie miasta tamecznego po mieszczan we-

Г. Іван Крип'якевич: Богдан Хмельницький. ст. 18.
Академія Наук УРСР. Кнів, 1954 р.
В. Липинський: Україна на Переломі. ст. 212-213
Відень, 1920 р.

Wasław Lipiński: Z dziejów Ukrainy. pag. 493-497
Kijów, 1912.

tknąwszy, wojtowi i niektórym mieszczanom opowiedział; znowu tegosz dnia miesiąca i roku w mieście Potoku dwa pozwy położył, jeden w Zamku w izbie na stole na Pana Waleryana Bonieckiego, drugi zaś na mieszczan w bramie miasteczka tamecznego wetknął i mieszczanom niektórym opowiedział. Znowu dnia trzydziestego pierwszego pozew odniósł jeden do miasta Omelnika po mieszczan tamecznych Omelnickich i ten pozew w bramie tamecznego miasta wetknął i wojtowi opowiedział. Znowu tegosz dnia takisz pozew w Maximowie po mieszczan tamecznych w bramie wetknął i wojtowi publikował. Pisane te wszystkie pozwy o przereczonych osób w żalobie Urodzonego Pana Olbrvchta Arciszewskiego, których wszystkich pozwow w liczbie dziewięć tenor słowo w słowo jest taki: Władysław Czwarty z łaski Boży król polski wielkie Xiążę Litewskie Ruskie Pruskie Mazowieckie Żmudzkie, A Szwedzki Gotski Wandalski dziedziczny król Urodzonemu Alexandrowi Lenkiewiczowi Pohorskiemu Podwojewodemu, Theodorowi Humienieckiemu Sędziemu, Woyciechowi Rylskiemu Woyskiemu Żytomierskiemu Pisarzowi, Urzędnikom Sądowym Grodzkim Kijowski-n z tegosz Urzędu W. W. Także Urodzonym Panom Woyciechowi Wronskiemu jako pryncypałowi, Stanisławowi Krzczewskiemu Pułkownikowi Czechryńskiemu jako rozkazującemu i Pułkowi swemu, który na uczynku niżej mianowanym byli, o których imionach i przezwiskach powod wiadomości wziąć nie mógł i nie może, ale W. J. (?) Panie Pułkowniku lepiej są znaiome; Waleryanowi Bonieckiemu Osadcy Potockiemu, Michajłowi Balice, Musze Kozakowi Setnikowi, Mikuckiemu, Pęskiemu, Koczorowskiemu, Wilkowskiemu, Thorzewskiemu, Mikołajowi Pinczukowi, Marcinowi Krzyżanowskiemu, Pustowoytowi, Kozłowskiemu, Pawłowi Pustowoytowi, Mikołajowi Pinczukowi, Hermanowi, Iwanowi, Dziaczynkowi, jako Compryncypałom, Burmistrzom, Woytom, Sotnikom, Asawu-łom miast Krzemienczuku, Potoka, Maximowki, Omelnika ze wszystkimi mieszczanami miast pomienionych, którzy wszyscy pomocnikami niżej mianowanego uczynku byliście, jako Stronie Sądu pomienionego przynależący ze wszystkich dobr W. W. ruchomych i nieruchomych, sum pieniężnych, przykazujemy, abyście W. W. przed Sądem naszym Głównym Trybunalskiem Koronnym Lubelskiem od położenia pozwu tego za niedziel dwie albo na ten czas, gdy ta sprawa z rejestru spraw żołnierskich porządkiem innych spraw zawołana będzie, oblicznie i zawicie stali na żalobę i prawne poparcie Urodzonego Pana Olbrvchta Arciszewskiego, który W. W. Szlachtę Samych przez Siebie, a was mieszczan poddanych i innych wszystkich, z bytnością Panow waszych wam wedle prawa należących, na tenże termin wespół pozywa, a mianowicie: W. W. Urzędnicy Sądowi Grocy Kijowscy o to, że w. w. w sprawie przez terazniejszego powoda przereczonym pozwanym do przysłuchania się wywodzenia skrutyniey — a to o gwałtowny najazd z chorągwiami, bębнами, działami, hakownicami i inszym orężem do wojny należącym w roku przeszłym tysiąc sześćseth czterdziestem siódmem miesiąca Augusta dwudziestego trzeciego dnia, zkupiwszy człowieka do kupy pod dwa tysiąca na Horodek, Przewłoczną nazwany, majątność dziedziczną W. P. Jerzego Niemierzyca Podkomorzego Kijowskiego, a dzierżawy natenczas powodowy, powoda przez dni pięć więzienie, w miasteczku Przewłoczny domow połupienie, komur, skrzyń poodbijanie, pieniądze, bydeł owiec in vim praedae et spolij pobranie, czeladzi pozabijanie, postrzelanie, męczenie, świecami palenie, w kurki palców wkręcanie insze violentie, w protestaciy i pozwie szerzej opisane, do Sądu albo urzędu W. W.

Grodzkiego intentowane — od decretu W. W. pozwolenia dilaciei, Exemptus Panu Krzeczewskiemu, a z inszemi do tegosz terminu zawieszenia sprawy appellaciei Panu Wrońskiemu i inszym w pozwie mianowanym (luboście z Panem Krzeczewskim między sprawy żołnierskie dopuścili) nie między sprawy żołnierskie. ale między sprawy Conservat Wojewodztwa Kijowskiego, Wołyńskiego, Bractawskiego i Czerniechowskiego, gdzie ta sprawa nienależy, przeciwko słuszności i prawu popolitemu dopuściliście, przez coście powoda barzo ucięzyli i prawu popolitemu sprzeciwili się; a przetosz was przereczony powod z wami, stronę przynależącą, pozywa do przysłuchania się wskazania przed Sąd nas Główny Trybunalski Lubelski, isz Appellacia od Dekretu W. W. przez powoda między sprawy żołnierskie założona ze wszystkim tam miała być, jako na on czas dopuszczono, tak i teraz ma być poparta i conservatia, albo praefixia wasza skasowana, a sprawy samej z rejestru żołnierskiego, a nie inszego decidowana. Przeto, abyście W. W. stali i tego wszystkiego na przyszłym terminie przysłuchali się i prawnie odpowiadali. Pisan w Lublinie dnia osmnastego Marca Roku Pańskiego Tysiącznego Szescsethnego Czerdziesiątego Osmego.

Zapisy Trybunalskie Lubelskie l. 41 fol. 522 i 523. W Archiwum Głównem Królestwa Polskiego w Warszawie.

IV.

Actum Lublini in Judicijs Ordinarijs Generalibus Tribunalis Regni. Feria Quarta post Dominicam Conductus Paschae proxima Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Octavo. Eiusdem Altera Relatio (Pro parte Arciszewskj positae citationis).

Przed Sądem niniejszym Gł. Kor.¹⁾ Tryb. Lubelskim stanąwszy oczywisto Wozny Generał W. Kij. Woł. Bract i Czern. Opatrzny Lesko Waskowicz... zeznał: Isz on w roku terażniejszym 1648 miesiąca Stycznia 13 dnia odniósł pozew Główny Koronny Trybunału Lubelskiego do Czechryna na Pana Stanisława Krzeczowskiego i jego pułk wszystek Czechryński, który to pozew we dworku i izbie na stole położył i o położeniu jego czeladzi publikował. Tenże Wozny zeznał, isz on w roku tymże 16 dnia miesiąca Stycznia odniósł pozwów dwa także głównych Trybunalskich autentycznych słowo w słowo pisanych jako i pierwszy do miasta Krzemieńczuku i jeden w Zamku na Pana Wronskiego, Pęskiego, Mikuckiego, Koczorowskiego w izbie na stole, zastawszy wszystkich oczywiście, położył i onym samym publikował. Drugi pozew w bramie miasta tamecznego po mieszczan wetknąwszy, Wojtowi i niektórym mieszczanom publikował i opowiedział. Tenże Wozny tegosz roku miesiąca i dnia odniósł pozwow dwa słowo w słowo jak pirwszy pisanych autentycznych Trybunalskich do miasta Potoka i jeden w Zamku w izbie na stole na Pana Waleriana Bonieckiego położył, drugi zaś na mieszczany w bramie miasteczka tamecznego wetknął i mieszczanom i obywatelom tamecznym o położeniu jego opowiedział. Tenże Wozny roku tegosz dnia 17 Stycznia takisz pozew jeden odniósł do miasta Omelnika po mieszczan tamecznych i tenże pozew w bramie tamecznego miasta wetknąwszy wojtowi i inszym obywatelom opowiedział i publikował. Tenże Wozny tegosz roku dnia 18 Stycznia położył pozew w mia-

steczku Maximowce na mieszczany tameczne i on w bramie przerzeczonego miasta wetknąwszy, obywatelom tamecznym o położeniu jego opowiedział. Tenże Wozny tegosz roku osmego (sic!) dnia miesiąca Stycznia takż pozw odniósł do miasta Kijowa i w domu Sławetnego Pana Michała Bałyki przy obecności małżonki jego i czeladzi położył i o położeniu publikował. Których to wszystkich pozwów w liczbie osmiu tenor słowo w słowo który idzie jest taki: Władysław Czwarty [etc.] Urodzonym Panom Wojciechowi Wronskiemu, Stanisławowi Krzeczewskiemu Pułkownikowi Kwarcianemu Wojska naszego Kozackiego Czehryńskiego jako Pryncypałom i roskazującym Pułkowi Czehryńskiemu na uczynku niżej mianowanym będącym, także Waleryanowi Bonieckiemu Osadcy Potockiemu, Michałowi Bałyce, Iwanowi Kizanicy, Mikuckiemu, Pęskiemu, Koczorowskiemu, Wilkowskemu, Thorzewskiemu, Piotrowskiemu, Marciniowi Krzyżanowskiemu, Piotrowi Kozłowskiemu, Pawłowi Pastowoyto:wi, Miłkołajowi Pińczukowi, Hermanowi Iwanowi Działcenkowi, jako pryncypałom, Burmistrzom, Wojtom, Setnikom, Assawułom miast naszych Krzemieńczuka, Potoka, Maximowki, Omelnika ze wszystkimi mieszczany miast pomienionych, którzy wszyscy pomocnikami uczynku tego niżej mianowanego byli, jako pomocnikom, których wam, pryncypałowie, imiona i przezwiska są wiadome, z osoby

1) Ze względu na jednake brzmienie z aktem poprzednim skracamy tytuły, opuszczamy zdania formalne i daty piszemy cyframi.

dóbr waszych ruchomych i aieruchomych, sum pieniężnych przykazujemy, abyście wier. wasze przed naszym Głównym Trybunalskim Koronnym Lubelskim Sądem oblicznie i zawicie, gdy sprawa z rejestru przez Woznego między sprawami żołnierskimi przywołana będzie, stanęli na żalobę i prawne poparcie Instigatora Sądu Naszego Trybunalskiego Lubelskiego i jego Delatora Urodzonego Jego Mci Pana Olbrychta Arciszewskiego, który was, przychylając się do prawa pospolitego na takie sprawy uchwalonego i protestacyi przeciwko wam przez powoda w Grodzie Kijowskim uczynionej, jako gwałtownikom pokoju pospolitego i najeźnikom domu szlacheckiego, pozywa o to, że wy, zapomniawszy Bojaźni Bożej, miłości bliźniego, ostrości prawa i win w nim na takich opisanego, niemając żadnego na stan szlachecki respectu, ważyliście się z chorągwiami, bębнами, armatą, działmi, hakownicami i innym orężem wojennym, zabrawszy wołochow rezunow i ludzi licznych zgromadziwszy na dwa tysiąca wojska, między chorągwie i kwarciane, i insze, na to przysposobione, podzieliwszy się, na dom i mieszkanie własne powoda, na uroczysku Przewłocznym nazwane i miasteczko tamże pobudowane lądem i wodą Dnieprem najechać, tamże do szturmego do miasteczka nagle przypuściwszy, ono opanować i gwałtem wziąć, a potom powoda w zameczku jego wojskiem otoczył i oblec nakolo i szturmem, począwszy od dnia 23 At gusti do dnia 28-ego w roku przeszłym 1647-ym tegosz miesiąca, przez dni pięć dobywać i głodem morzyć, nikogo do zamku ni z zamku nie puszczać i powoda z jego domownicy wszelakiej płci więzić i rozmaicie trapić, niewinnych ognistą strzelbą zabijać; kędy miasteczka dobywszy, in praedam ono obruciliście, komory, skrzynie podbijaliście i cokolwiek w nich ubodzy ludzie mieli pobraliście; srebra, złota, pieniądze gotowe, sprzęty domowe, bydła, owce, świnię, konie, strzelbę, suknie, wszystko to in vim praedae et spolij poszarpawszy, między się podzieliłiście, na swój pożytek obruciliście,

przy którym szturmowaniu, z ognisty strzelby czeladnika powodowego Iwana Zakałużnego pod samem zameczkiem zabiwszy, ciało zabite porwawszy, z suknie i bidny koszule obnażywszy, w Dnieprze ciało utopiliście. A na ostatek, gdy powód przyjaciół swoich szlachty znacznej prozbami użył i do was posłał, aby was od przedsięwzięcia waszego odwiedli, Jego M-ci Pana Sieczyńskiego i Jana Strzałkę i Marcina Chacinę (sic!), czego i poganie się strzegli, obrawszy i obnażywszy z koni, rządzików, sukien, czapek, pasow i koszul do więzienia pobraliście, w którym przez długi czas onych trzymaliście, potem i inszych ludzi znacznych i domow slacheckich rodowitych, których na tosz powód użył i wezwał Jego M-ci Pana Samuela Jagienta i Pana Jana Paszynskiego i ich przewodnika Iwana mieszczanina Kiszyńskiego okrutnie i tyrańsko ognistą strzelbą pozabijawszy i konie, [i] co mieli przy sobie i na sobie pobrawszy, ciała ich w rzece Worskle potopiliście, inszą czeladź ich ustrzelaliście, porabialiście jako w protestaciy macie wyrażono, którym powód wolne prawo zostawuje i ich małżonkom bezsieroconym i przyjaciółom. Także do drugiego Horodka na Biłowodzie dla bezpieczeństwa przez powoda zbudowanego, kilka set człowieka wysławszy, szturmem wzięliście, rybakow powodowych pojmwawszy, rozmaitemi mękami: to zabijaniem za paznokcie trzask, to wkręcaniem palców w kurki rusniczne, to świecami paląc, trapiliście, aby wam pochrenki (sic!) pokazywali, potem komory z zamkami dobrze obwarowane odbijaliście i cokolwiek było pobraliście: niewod, sici różne, wielkie i małe lipy (? sic!), czolny własne powodowe łupami naładowawszy rybani zwiędłemi, pobraliście in vim praede et spolij, rybakow czyście potopili czy pozabijali, czego powód dowie-

dzieć się nie może, gdyżście ich powiązanych pobrali, pasieki i powoda własne i mieszczan kiszynskich połupiliście, wielkie gwałty, despekty, krzywdy poczyniliście, o czem isz szerzej w protestaciy tedy się we wszystkim powód dowiść odzywa i na terminie też szerzej wywiedzie, którym swoim postępkem tak nieprzystojnym pod winy w prawie opisane Wier: W. podpadliście. Do których Wier: W. wskazania na termin wyżej oznaczony tym pozwem powód pozywa, na którym, jako na zawitem, abyście W. W. stanęli winny Infamiey i publicaciey na W. W. skazanej przysłuchali się i we wszystkim skutecznie powodowi usprawiedliwili się. Pisan w Lublinie Roku Pańskiego Tysiąc Sześćset Czterdziestego Osmego dnia wtorego Stycznia.

Zapisy Trybunalskie Lubelskie l. 41 fol. 524 -- 526 v. W Archiwum Głównem Królestwa Polskiego w Warszawie.

o o o

КОЗАЦЬКЕ ПОВСТАННЯ ПІД ПРОВОДОМ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Та на такі справи було вже запізно. Зогнила будова Річчосполитої завалилася, і на українських степах в крові й муках стало зароджуватися нове соціальне й державне життя.

Немирич, як і інша непокозачена шляхта, став по стороні Річчосполитої і мусів рятувати своє життя, втікати з України. І з тієї хвилини від урегулювання політичних відносин України з Польщею і від встановлення державного ладу в Україні, стала залежати його доля, як і доля всієї української шляхти.

Отже не диво, що виключно політичній діяльності й боротьбі за новий лад для свого краю, віддає з того часу всю свою енергію цей вчений аріяннин, зінтерналізований європейською освітою мандрівник, письменник і український пан, власник 12 містечок і більше чим 50 сіл.

Немирич залишається разом з київським воєводою Адамом князем прихильником розмов з козаками. Коли деякі магнати нахвалялися канчуками розігнати збунтоване хлопство, то Немирич казав насамперед розглянути скарги козаків, що звичайно через бундучність польських магнатів ніколи не було зроблене.

А крім того, довелося також Немиричеві зазнати чимало наклепів від поляків, що шукали тепер козла відпущення, шукали винуватців воєнних невдач, такими винуватцями в їхніх очах були "АРІЯНИ" а Юрій Немирич, як патрон аріян, зокрема.

Крім того, козаки і чернь не перебирали поміж шляхтою, і таким чином також більшість аріян була винищена. Згинув тоді також і стрієчний брат Юрія Немирича – Олександр Немирич з Олевська.

В своєму листі до примаса Польщі Юрій Немирич жаліється що тут його на скитальщині не прийняли: ... "Як недавно, коли мене доля з над Дніпра аж до Висли загнала, дав знати я про себе листом, так і тепер, коли доводиться чути чимраз страшніші новини про розпоршення посполитого рушення Воеводства Волинського і наступ свавільних ватаг до Висли, знова до ВМПана про це, що вважаю найкращим для Річпосполитої, мою думку посилаю."

Лист Ю.Немирича з 7 вересня 1648 року.

І далі пише він: - "Ми такі безпечні, немов діло до гоєння довгої і хронічної подагри /недуги/ йде. А між тим хто не бачить, що цей веред вже до горла підступає і що цей пожар так зайнявся, що скрізь горить і вже половину Річпосполитої вогонь захопив. Для нас, що вже свої маєтності всі загубили, тільки про життя і спасення наше річ іде.

Рачте знати, що тяжко жити в біді і поневірці. Не дайте ж ВМПанове по шматках урізувати Отчизну, киньмося зараз всі до рішучих засобів, бо, пробі, настали найстрашніші часи. Перше, скличмо посполите рушення... Вдруге бачу, що без сусідської допомоги не обійдемося. Не бачу сусіда, який би був менше небезпечний для Річпосполитої, як Ракоці. Щоб привести Ракоція до того, щоб він нам допоміг скаробом і людьми, один тільки бачу спосіб: н а д і ю к о р о н и...

А що діло йде про вільну елекцію, то думаю, що це не буде проти закона, коли ВМПан з товаришами своїми, свої голоси йому обіцяєте і будете старатися дістати на це згоду всієї шляхти, поставити йому умову, щоб він прийняв католицтво. Сам збираюся у Варшаву, щоб тим, чим можу і зумію, служити Річпосполитій. I./

/Як бачимо з того, то тут ще Немирич остається вірним своїй ідеї про єдність Річпосполитої, бо він ще не бачить, чи може не зумів бачити того, що Козацька Україна може існувати, як самостійна держава. Та правду кажучи, не носився тоді ще з думками про самостійність і козацький гетьман Богдан Хмельницький. Властиво тут і не має дивниці. Для Немирича як магната, були ближчі магнати чим козацтво. Подібного наставлення був і пізніший київський воєвода Адам Кисіль, який на ціле життя залишився льюальним до Річпосполитої. Немирич в перших роках війни своїть по другій стороні барикади, тобто знаходиться в польському таборі. Бачимо його під Зборовом, бачимо і в пізніших кампаніях. Пізніше знаходиться в шведському таборі. Але невдачі відкривають йому очі. Він помалу починає розуміти, що його місце не в Варшаві чи у шведському таборі, а там в козацькій резиденції Чигирині. І так то Немирич пізніше міняє свої погляди і орієнтацію, знаходить своє призначення і віддає всі свої сили на службу своїй Батьківщині України./

Одночасно на конвокаційному Соймі він зо всіма послами української шляхти гаряче промовляє за амнестією для козаків: -"Бо коли ВМІанове на амнестію не дозволите, то знайте, що і нас погубите і краї наші, і самим ВМІанам достанеться!" - казав тоді Юрій Немирич. I./

Коли обирали депутатів для усталення пунктів для конфедерації і пригадали традиційний пункт про забезпечення миру і свободи для різновірців, то більшість присутніх відмовилася від вибору Немирича до депутації, мотивуючи це таким аргументом: -"Він не визнає Св.Тройці, і він не має права засідати разом з нами, ані з нами розмовляти. Ми повинні тих різновірців уникати мов зарази."

Немирич відповів їм: -"Тут не консиліум, а конвокація!" 2./

1. Archivum Czartoryskich: cdx 378, folio 583
2. Jakub Michałowski: Księga Pamiętnicza.
pag. 353, Kraków, 1864.

На елекційному Сеймі Немирич виступає проти кандидатури Яна Казіміра і підготовляє ґрунт для обрання королем семигородського князя Юрія Ракоці I. Тому, що підчас тих переговорів князь Юрій помер, то ця справа втратила актуальність.

Зі смертю князя Ракоці, на якого стільки надій покладали реформатори, перемогу здобула магнатсько-шляхетська олігархія і вибрала королем Яна Казіміра. Сталося це за згодою Козаччини, що особливо розчарувало і вразило дисидентську шляхту, яка на козаччину стільки надій покладала. Юрій Немирич усувається після того на деякий час від ширшої політики.

Крім того, київський воєвода Януш Тишкевич подав на нараді Сейму внесок, щоб відібрати у Немирича київське підкоморство, покликаючись на те, що пруський сеймик не допустив аріянів до жодних постів, skonфіскував їхнє майно, а аріян засудив на баніцію.

Та за Юрія Немирича заступилися в Сеймі: Януш і Богуслав Радзівілли, Герард Денгоф - воєвода поморський, Андрій Лещинський - воєвода дерптський і Збігнєв Горай - Горайський - каштелян холмський. /Всі до речі кальвіністи, які ще були толеровані в Річпосполитій./ Вони тепер на Сеймі говорили про кривди, які заподіяно Немиричеві, про те що, його до київського підкоморства не допускають, і що його осуджено декретами Коронного Трибуналу.

Та головний обвинувач київський воєвода Тишкевич почав тепер закидати дисидентам таке:

.. "Za cóż Ateistów, Manistów, Kwaków i Arianów do siebie przyjmują, których na Synodzie Toruńskim odstąpili i odłączyli, albowiem niegodni ci być w społeczności i jedności, którzy różnice czynią w Bóstwie, jako JmPan Niemirycz podkomorzy kijowski zacnego urodzenia, ale złej wiary i złego rozumienia, i przeciwko Rzplitej wyraźnemu prawu przesy, wiedząc dobrze, że województwo kijowskie nikogo nie przyjmuje do urzędów, tylo Katolików i Błahoczestych, Arianów zaś ani wspomnieć każe, onych od for-

tun, honorów i społeczności mieszkania rugując - niech rewokuje, wyznanie św. Atanazego wiary uczyni, zaraz z nami za brat będzie."

На що відповів йому Юрій Немирич:

"Nie na dysputę tu przybył, ale na obierania Króla!"

Відповіли йому:

"Niemasz w Pan wolnego głosu obierać Króla ani z nami spółkować, i Panowie dyssydenci niech raz na zawsze nam dadzą deklaracją, jeżeli Arianów do siebie przyjmują..."

Відповіли їм вище названі дисиденти:

"My nie tych, co o wiarę czynią różnice, ale tych kto w wierze jednej mają różne opinie do siebie przyjmujemy, za swych... 1

Їдучи на коронацію короля Яна Казіміра до Кракова, Юрій Немирич затримався деякий час в Торуні і тут в присутності своїх одновірців: Самуїла Пшиковського і Станіслава Вільковського поділив свої маєтки з братами. Бо як найстарший в родині він опікувався ними дотепер. 2 /

А було того майна: 12 містечок і 75 сіл. Потреба поділити цей маєток виявилася конечною. Через воєнні знищення і спустошення, кожний із братів намагався тепер на власну руку затягнути собі нових осадників, щоб наново розпочати відбудову знищеного життя. Юрій затримав для себе Горошки, які укріпив і вони тепер були його резиденцією. Володислав отримав Норинськ з сусідніми маєтками, а Степан - Черняхів з сусідніми маєтками

-
1. Pamiętniki do panowania Zygmunta III, Władysława IV i Jana Kazimierza. Z rękopisu wydał K.W. Wójcicki. T.II, pag.22-23 Warszawa, 1840.
 2. W. Budka: Reformacja w Polsce. T.IV, pag.66.

Треба ще тут також згадати, що Володислав Немирич також вчився в Голляндії в університеті міста Лейден, де був іматрикульований в 1639 році. А в 1640 році вчився в Орлеані, у Франції. Потім був овруцьким старостою і помер в 1653 році.

Наймолодший брат Юрія, Степан Немирич, виїхав в 1646 році вчитися до Орлеану, а потім до Парижу в супроводі Станіслава Любінецького, відомого тоді вже ученого теолога, астронома, історика і поета. Повернувся до дому вже в часі козацького повстання. Він стає нерозлучним другом брата Юрія і командує міліцією в Черняхіві. 1./

По коронації Яна Казіміра на польського короля, Немирич повертається на Волинь і тут разом із своїми одновірцями відбуває соймик в м.Луцьку. На тому соймикі була також київська шляхта, яка вирішила організувати військо. Юрія Немирича обирають генеральним полковником. З тим військом Немирич бере участь по стороні короля Яна Казіміра в бою під Зборовом в 1649 році. Та ворожа постава короля до нього, змушує його шукати собі інших доріг, бо на ласку короля не було жодних виглядів ні надії. Тому то він звертається листом через посланця від Януша Радзівілла до князя Ракоці, - Володислава Любінецького, - де просить Ракоці, щоб князь призначив йому якісь маєтки в Семигороді, з яких він міг би вижити з своєю родиною, а також щоб дозволив вислати синів до Семигороду. 2./

Як бачимо, Немирич все ще залишається на стороні ворогів козацького повстання. Він організує тепер оборону Полісся від козаків і черні. А в 1654 році на оборону Литви від московської інвазії посилав полк найомного війська. 3./

-
1. S.Kot; Polacy na studiach w Orleanie w XVI i XVII w.
 2. A.Szilagyj: Transsylvania et Bellum Boreo-Orientale. T.I, pag.45. Budapest, 1890
 3. VOLUMINA LEGUM, IV, 2, pag. 677

"Echo tego spotykamy na Sejmie: -Asekuracja zasług Jerzemu Niemiryczowi sie to z rachunków skarbowych pokazało, ze... na regiment 1000 piechoty cudzoziemskiej 1654 r. dawniejszych, a potem nowych od 9 sierpnia 1655 zasług... winno jeszcze zostało złotych 76.800."

СЛУЖБА ЗУКРАЇНІ

Переяславська угода гетьмана Богдана Хмельницького з Москвою спонукує Юрія Немирича до тісних зв'язків з молодим семигородським князем Юрієм II Ракоці, бо Немирич і далі носить ся з думкою посадити князя на престолі Річпосполитої.

Тимчасом починається війна з Швецією. Шведські війська входять до Польщі, і Юрій Немирич іде до шведського табору де 7 листопада 1654 року складає присягу шведському королеві Карлові X Густавові. Зразу ж здобуває довір'я в короля, який іменує його генералом і віддає йому команду над значним відділом війська. Непопулярний в народі король Ян Казімір утік із краю на Шлеск. Майже вся Польща піддалася шведам. В тому деякі протестанти, а між іншим і єпископ Моравських Братів, Ян Амос Коменський, бачили "палець Божої кари." А шведський король заімпонував усім своєю енергією. Немирич і лицарство з Волині і Полісся, хотіли тепер завести твердою рукою порядки на своїх землях і спровокувати шведів до війни з Москвою. Одначе король Карло X Густав не хотів того. Таким чином надії на шведську поміч скоро розвіялися.

Зрозумів тепер Юрій Немирич, що ані шведський король, ані семигородський князь не дадуть надії на зреалізування його плянів. Тому то прощається з ними і повертає свої очі на схід, де гетьмана повертає свої очі на схід, де гетьман Богдан Хмельницький розбудовує Козацьку державу, і де вже бага-

то з староруської шляхти включає свої сили до тої державної будови. Бере отже рекомендацію до гетьмана Богдана Хмельницького і їде до Чигирину.

Гетьман Богдан Хмельницький, розчарований Москвою, дуже радо приймає тепер королівського посланця каштеляна Беневського. Тут хочу навести слова з пам'ятника Миколи Ємйоловського, де він пише: "По битві під Големб'єм, Немирич абшит /попращався/ від короля взяв і під Варшавою дружньо з ним розійшовся. Тоді то якраз Виговський закликав козаків, щоб покинули Ракоці, полякам кривди не робили, а з Україною проти Москви як най скорше виступали і на Україну поверталися. Тоді то козаки разом із своїм полковником Антоном Ждановичем ріку Вислу під Завихостом перейшли, і тут до них прилучився Юрій Немирич із своєю хоругвою. - І далі пише Ємйоловський таке: - Немирич з гетьманом взяв кон'юкцію і розпочав часті зносини з Виговським, говорячи, щоб козаки домагалися від Річпосполитої виконання Зборівського договору. Король Ян Казімір що правда в тому не відмовлявся, але відкладав це до наступного Союму, обіцяючи при тому ласку для Немирича в Річпосполитій. I./

/Як бачимо з того, то й поляки обавляються, щоб їм Юрій Немирич не наробив якого лиха з козаками. Тому йдуть спроби, щоб його знова перетягнути до Річпосполитої. Навіть стараються, щоб король Ян Казімір дарував йому ласку, тобто дав йому повну амністію і пробачив прогріхи Немирича, що він був зв'язався з шведським королем і навіть був зложив йому присягу на вірність. Одначе Немирич вже більше тому не вірить і розрабляє пляни з гетьманом Богданом Хмельницьким та Іваном Виговським./

BOHDAN CHMIEL
S. R. M.^{us} Zaporohsc -
Ceogr. Wasmers sculp.

NICKY Exercitus
ensis Praefectus
Joan. Meybini exc. Amdersp.

Гетьман Козацької України Богдан Хмельницький

Прибувши до Чигирина, Юрій Немирич застає гетьмана Богдана Хмельницького ще живим. За три тижні перед смертю гетьмана, він отримав від нього потвердження про прийняття Немирича до Війська Запорізького в ранзі полковника, і обіцянки про повернення йому його маєтностей, що лежали на Лівобережній Україні.

По смерті гетьмана Богдана Хмельницького, гетьманом стає його малолітній син Юрій, а до того часу є регентом, тобто виконує владу гетьмана Іван Виговський, який походив з дрібної шляхти в Овруцькому повіті на Волині. В очах Виговського Немирич був паном з високого роду, високої освіти, багатим магнатом, імпонуючою постаттю і щасливим здобутком для ведення дипломатичної політики Козацької Держави.

І гетьман Іван Виговський і Юрій Немирич, розуміли, яку то підлу політику веде супроти Козацької Держави московський цар, який уважав Переяславську угоду за цілковите підпорядкування України, Москві. Обидва вони були виховані в Річпосполитій, і не зважаючи на останні криваві війни з нею – шукали доріг, щоб дійти до порозуміння з Річпосполитою. Бо дотеперішні надії на поміч Туреччини, кримського хана, шведського короля, московського царя і семгородського князя – не виправдалися. Але тепер і сама Річпосполита була роздерта внутрішнім хаосом і шведською окупацією. Та помимо того Немирич з Виговським уже від самого початку почали креслити пляни на майбутнє. Насамперед треба було сконсолідувати Козацьку Державу і зміцнити позицію гетьмана Івана Виговського, якого, правду кажучи, деякі з козаків не хотіли признавати. А крім того, проти нього московські висланці розпочали шалену агітацію.

Тому то 6 жовтня 1657 року Немирич в гетьманській резиденції Корсуні, укладає союз із шведським королем Карлом X Густавом. Цей союз як такий, був спочатку звернений проти Річпосполитої, а в майбутньому мав бути використаний проти Москви. Та погром

шведських військ у Польщі зробив цей договір нереальним. I./

Гетьман Іван Виговський з Юрієм Немиричем, тепер скеровують свою увагу на Річпосполиту і щораз частіше і прихильніше приймають польських послів, яких посилає король. Це викликає велике підозріння в Москві, що бачить тут руку Немирича і відтепер починає пильно слідити за кожним його кроком. Коли Юрія Немирича призначено козацьким полковником і коли він як номінований полковник увійшов в ряди козацької старшини і таким чином знову отримав мандат на свої маєтності, то це довело москвинів до шалу. Москвини вимагають тепер від гетьмана Івана Виговського усунути того сретика і лютра з поміж почоту козацької старшини. Бо для того німця і єврея тут немає місця. 2./

Коли одного разу Юрій Немирич вислав обіжного листа до підданих своїх міст українських, до отаманів, сотників і війтів, написаних в людяному і прихильному тоні, де він їх закликає, щоб гамували всякі бунти і приготовляли хліб для війська, — то це письмо вже вкоротці через ворогів Немирича опинилося в царській канцелярії. Вороги Немирича скаржаться цареві, що Виговський керує самостійно навіть на територіях які підпорядковані царському протекторатові. Наступає тепер слідство царських висланців, яке триває цілими місяцями. Але й тепер не вгває в своїх доносах до царя, полтавський полковник Мартин Пушкар, який за тихою царською згодою готується до збройного виступу проти гетьмана Івана Виговського.

1. A.Szilagyj: Transsylvania et Bellum Boreo-Orientale. I. pag. 45.

Budapest, 1890

2. Акты относящиеся к истории Южной и Западной России, собрания и издание Архигеографическою Коммисією. VII, С.Петербург 1869. г.и. 1892 г. Ст. 204, 205, 31, 43, 54, 64, 81, 90.

Послів, які з наказу гетьмана Івана Виговського, прибули до Москви, запитували москвини: -"Хто ж то є такий у Запорозькому Війську "лютер Немирич"? Чому гетьман віддав йому такі міста, як: Кременчук, Переволочну, Кишеньку, Кобельськ, Білики і Санджарів? Коли саме гетьман ці міста йому передав? Чому гетьман "лютрів" в своєму війську тримає? І щоб послі сказали гетьманові, щоб він всіх тих лютрів з війська повиганяв." /Москвини мають тут на думці т. з. "Гетьманську гвардію" що складалася переважно з наємних вояків. Були це в більшості німці, одначе не бракувало там англійці, голляндців, Фрізійців, маляр і багато ще інших народностей. Тому, що вони здебільша були протестантами, тому москвини дали їм загальну назву "лютри". Гляди про цю гвардію мою статтю помінену в органі Фрізійської Академії "Ут де Смідте" за місяць вересень 1973 р. прим.автора./

В королівських кругах у Варшаві було вже відомо, що Юрій Немирич радиться з королівськими посланцями, щоб розв'язати козацькі справи на нових і широких підставах, і що автором тих концепцій є саме Немирич, який уважав всі дотеперішні договори і постанови "за не в и с т а ч а л ь н і ." Мав він на думці Зборівський і Білоцерківський договори, які не були ніколи зреалізовані, а між іншим анулювання Берестейської Унії. На місце тих угод, Немирич висунув дуже сміливу як на ті часи концепцію про створення автономного Великого Руського Князівства, яке увійшло б як третій член до федерації з Польщею і Литвою. Це був дуже сміливий плян як на ті часи. Відгомін про цей плян докотився аж до Голляндії, про що зареєстрував це на своїх сторінках "Голляндський Меркурій " за місяць лютий 1658 року. Гляди додаток на слідуючій сторінці в голляндській мові.

Sweden als pretendent/ ſelde zijn eyfel/ ſo hy ſeyde/ licht/ maer Poolen die in 't minſte niet gehouden wilde zijn/ bzicht deſe fatſoentlijke redden by: Daer men geen eyfel veel min pretentie van ſatisfactie konde maken op een Coningh, wiens Rijk men onwettelijk en ſtaende Tractaten vijantlijk had beſpronghen. overvallen, bedorven en jammerlijk verwoeft: En dieſeweghen veel billijker ſodanigen Oppreſſeur was af te eyſſchen alle ſoorten van ſatisfactie en vergoedinge van devaſtatie, gerooft goet, en gheltort bloedt: en dat ſoo veel te meer, vermits d'algheimeyne Richtbancken daer de Coninghen als hoofden en mainteneiders der Juſtitie af ſyn, een ſimpel onghelyck, veel meer moort en ghewelt ſtraften van particulieren, ſoo veel te grooter mildaet was het wanneer de ſchragen van dien ſelfs hinkende d'ongerechtigheyt meer als de Juſtitie maintneerden, &c. En ſoo verre daer van daen dat een ſoodanige Verwoeſters door een wettich Catholyck Coningh, wiens Rijk altoos als een Schilt en Burght van Chriſtenrijk was geweest, ſoude toe-geſtaen worden over de voorſ. aen-gedane Onchriſtelijkheden en geweiden, eenige de alderminſte vergoedinge, &c. **De Poolen dan/ ſieten de Sweden blijven/ en bedachten meer hoe ſy hun met de Coſacken op den Rijcktsdagh ſouden bergelijken/ de welke deſe propoſitien tot Warſou aen de Senatozen deden:**

- I. Den Coningh van Poolen ſoude tien duyſent Saporowske Coſacken Adel maken.
- II. De Weywodſchappen Kuowskye, Braclawsky, en Czernikowsky moſten in der eeuwighedyt in de poſſeſſie der Coſacken blijven.
- III. Den Coningh van Poolen nochte 't Rijk en ſouden voortaan gheen macht hebben om Woywoden en andere Beampten als Podkomorsky, Podskarby, dan zy alleen, te kieſen.
- III. Hare Woywoden en andere Beampte ſouden van de Ruſſiſe Relige moeten zijn.
- V. De voorſ. hunne gekooren Woywoden ſullen altoos in den Coningl. Senaet en in alle publiicken en Lant-dagen der Croon Poolen mede ſitten.
- VI. Begeeren ſy hunne eyghen Munt te laten ſlaen, ſoo en ſal geen ander in 't Landt gangbaer zijn.
- VII. De Unien en Uniaten ſullen in gants Poolen en Littawen verdelght werden, als die de Gricckie Religie niet beſtendigh, maer tweedrachtigh maken.
- VIII. Zijne Coninghl. Majesteit magh ſer wel in zijne Titel ſetten: Heere des Grootvorſtendoms Ukrania.
- IX. Deſe voorſ. Puncten verſoecken ſy van den Coningh en 't gantsche Rijk Poolen confirmere te hebben, als dan bereydt ſijnde om zijn Coninghl. Majesteit in allen occaſien te dienen, ende des ſelfs Commando te ghehooraemen.

Alhoewel deſe boozſtellinghen der Coſacken by hoogh waren/ ſoo nochtans zijn de Poolen op nader Verklaeringhe met hun verdragen: Op die tijt quam den Heer Fernemont Afghelant van den Coningh van Ongaerijen by den Heurvorſt van Brandenburgh/ tot een reconciliatie met 't Huys van Oſtenriek: Daer en teghens begoft niet alken Heurbrandenburggh/ maer oock de Sweden hun teghens elckanderen te wapenen/ boozſende elck zinn Fronciyzen in Pomeran/ &c. En dreyelden de Sweedſe Miniſters om den Heurvorſt

/Подаю тут переклад з голляндської мови./

1. Польський король повинен nobілітувати 10.000 козаків.
2. Воевідства: Київське, Брацлавське і Чернігівське, повинні на вічні часи залишатися в козацькій посесії /власності/.
3. Ані польський король, ані Річпосполита не мають мати права номінувати воевод, чи інших урядників, таких як: підкоморія, підскарбія та інших яких тільки вони /козаки/ мають право собі вибирати.
4. Їхні /козацькі/ воеводи та інші урядники мають бути Руської віри.
5. Їхні /козацькі/ вибрані воеводи мусять мати право засідати в Сенаті і Сеймі.
6. Як що козаки забажають бити свою власну монету, тоді в їхньому краю жадна інша монета не сміє бути в обігу.
7. Унія і уніяти повинні бути в цілій Польщі і Литві зліквідовані, як такі що ширять ворожнечу серед Грецької Релігії.
8. Їхній Королівський Маєстат може вставити до свого титулу, Пан Великого Князівства України.
9. Отсі представлені пункти /козаками/ доводять до того, що вони /козаки/ готові служити Його Королівському Маєстату і Річпосполитій, як рівнож стояти під його командою.

Дехто уважав його фантазією, а найбільші політики того часу не могли його цілковито зрозуміти. Видно це з листа Яна Лещинського, писаного до короля Яна Казіміра 5 вересня 1658 року.

Warszawa, 5 września. - "Ta wiadomość nie bardzo mi się podoba, że Wyhowski znowu seorsivum statum potrzebuje jako w Litwie... I drugi punkt jest: wolne w Polsce zaciągi niemieckie, czego Litwa nie ma - aby per se chcieli być independentes raczej socii niż cives corporis unius Reipublicae. Skąd te koncepty? Snadnie się domyślić, że to tam ktoś chce być hetmanem nad ludźmi tego nowego zaciągu. (Niemirowicz.)

Życzę tedy i suplikuję uniżenie, aby Wasza Królewska Mość kazał panu wołyńskiemu (Bieniewskiemu) ofiarować (Niemirowiczowi) nietylko pardon, ale i łaskę particularem WKM. Wiem ja, że pan wołyński nie jest dobrze affect (Niemirowiczowi), ale in publicis negotiis passiones animi trzeba supersedere... Życzę pana Niemirowicza ukontentować ofiarowaniem mu łaski WKM dygnitaże wielkiego Xięstwa... kiedy by już, ut praefert, został Rusinem, alias boję się, by ta rzecz causam nie dała ad novas turbas."

В іншому листі той самий Ян Лещинський підозріває Юрія Немирича, що він плянує створити подібну федерацію Річпосполитої, яку він бачив в Нідерландах та Швейцарії, і що хоче також притягнути до союзу Кримських татар. Він виводить свої думки з того, що Немирич набрався тих поглядів підчас своїх студій у вище названих країнах. I./

Юрій Немирич дуже добре здавав собі справу з внутрішнього поділу і анархії серед козаків по смерті гетьмана Богдана Хмельницького. Він передбачав збройні бунти і повстання з підтримкою Москви проти геть-

1. L. Kubala: Wojny duńskie i pokój Oliwski.
pp. 242-44, 481, 532, 543.

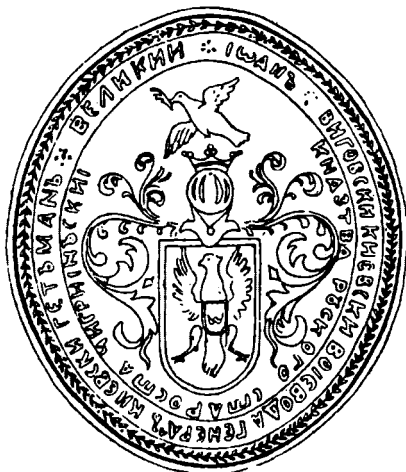
Lwów, 1932.

мана Івана Виговського. Щоб забезпечити гетьмана від тієї анархії, Немирич дбає про організацію військових з'єднань у 10.000 вояків, які мали б становити гетьманську гвардію і були б безпосередньо під командою Немирича. І цей незвичайний як на ті часи постулят таки перевів в життя.

Військо це складалося переважно з німців, угорців, фрізійців і голляндців. Воно не втручалось у внутрішню політику, а служило виключно за платню і совісно виконувало накази свого працедавця.

Це військо виявило себе вже тоді, коли підчас переговорів гетьмана Івана Виговського з відпоручником польського короля каштеляном Б'єневським, вибухло повстання полтавського полковника Мартина Пушкаря, гетьман Іван Виговський тоді за допомогою своїх вірних козацьких полків, а між ними і своєї гетьманської гвардії, зложеної з тих насмних воїнів, і з татарською поміччю, погромив на голову полковника Пушкаря, де останній наложив головою.

10 липня польський Сейм дав повне право каштелянові Б'єневському для ведення дальших переговорів з гетьманом Виговським. А вже 16 вересня 1658 року підписано в таборі під Гадячем договір, що увійшов в історію як: "Гадяцький договір", Гадяцька угода", чи "Гадяцькі пакти."

Велика печатка гетьмана Івана Виговського, як гетьмана Великого Руського Князівства.

Т А Д Я Ц Ь К А З У Г О Д А

Воєвідство київське, брацлавське і чернігівське мали б творити одну цілість, яка входила б на федеративних умовах у склад Польсько - Литовської Держави, але з широкою автономією.

Начальна влада на Україні належала б гетьманові. Йому належала б як і раньше влада над козаками і командування всіма збройними силами. Йому належить уряд київського воєводи і першого сенатора на Україні. До гетьманської булави належить чигиринське староство. Крім того буде створено для України нові пости: Канцлера, Маршалка і Підскарбія, які мали б керувати верховною адміністрацією. Канцлер має право видавати через свою канцелярію всі світські керувати верховною адміністрацією. Канцлер має право видавати через свою канцелярію всі світські й духовні надання і привілеї та приймати відклики в цих справах. Маршалок має вести судівництво і для того буде створений Вищий Трибунал на Україні. Підскарбій видає українською скарбницею. У Києві, чи в інших українських містах, чи іншому місці мають створити окрему карбівню /минницю/ для грошей. Будуть відновлені пости воєводів, каштелянів і ще деякі. Всі сенаторські пости в київському воєвідстві мають одержати шляхта грецького обряду. В двох інших воєвідствах на перемену православні й католики.

Українське військо буде складатися з 30.000 козаків і 10.000 затяжних. /Наємного війська./ На утримання війська будуть призначені прибутки з королівських маєтків і маєтків духовенства, та податки з України.

Польські й шляхетські війська не мають права входити на Україну; а коли вони приходять як допоміжні війська, то повинні ставати під команду гетьмана Івана Виговського.

Що торкається найвищої законодавчої влади, то не визначається точніше її організації; правдоподібно має залишитися давня козацька рада, але зреорганізована і скріплена представниками інших станів. Вибір кандидата на гетьмана, мають переводити спільно всі стани: козаки, шляхта і духовенство.

Козакам будуть забезпечені всі права, а саме: свобода від всяких податків, тягарів і мита. Свобода варення напоїв, вільне мисливство і рибальство. Суд відбуватиметься за козацьким законом. Дозволяється нобілізувати визначніших козаків на пропозицію гетьмана. З кожного полку 100 козаків мають отримати нобілітацію /шляхетство/. Проголошується загальна амнестія для учасників війни з Польщею. Касуються всі засуди і конфіскації. Шляхта і духовенство, які покинули Україну, дістануть тепер дозвіл гетьманським універсалом, що можуть безпечно повертатися на свої старі місця.

Повертаються всі права віри, не тільки в Придніпрянщині, але всюди: "як далеко мова руського /українського/ народу сягає", - а саме: публічне виконання церковних обрядів, закладання нових церков, повернення конфіскованих церков. Духовенство повинно підлягати тільки церковним судам, а не урядовцям чи панам. Грецька віра не повинна становити перешкоди для отримання різних посад по містах. Уніяцька Церква залишається але забороняється поширювати її на нові місця. /Тобто вона була засуджена на повільне вимирання. Прим. М. Грик/. Римська віра на Україні має рівноправність з грецькою вірою.

Київська Академія одержить ті самі права, які мала Краківська Академія, однак застерігається, щоб у Київській Академії не працювали професори аріяни, лютерани чи кальвіністи, і щоб там не було місця для протестантських студентів. В іншому місці на Україні мають ще також заснувати подібну Академію. В місці осідку Академії могли ще існувати інші /польські/ школи. Гімназії, колегії й інші школи чи навіть друкарні можна всюди без жадних перешкод засновувати.

На жаль, не всі домагання українців прийнято в Гадяцькій угоді. Українські делегати домагалися Великого Руського Князівства, і щоб до його складу входили також поруч із Надніпрянщиною і Західні Українські Землі, як: Воєводство Волинське, Подільське, Руське, Белзське, та пинський і мстиславський повіти де урядовцями мали бути тільки православні і щоб Запорозького Війська було 60.000. Тобто зразком того Великого Руського Князівства, мало бути Велике Литовське Князівство.

Одначе цих домагань не довелося в цілості реалізувати. Україна отримала тільки автономію, а не державну рівноправність з Польщею, і ця автономія мала поширитися тільки на Надніпрянщину, а не на всі українські землі. Головні ідеї, за які ведено змагання, - з'єднання всієї української території і державна незалежність, залишилися нездійсненими. Гадяцьку угоду в самих початках викривили польські можновладці. А без прийняття цих основних точок, за які змагався Юрій Немирич, вона, тобто Гадяцька угода, залишалася тільки тимчасовою комбінацією і не могла вважатися сталою і довгочасною.

Можна тут поставити запитання: -Що спонукало Юрія Немирича до союзу з Польщею, задовольняючись тільки автономією, а не цілковитою самостійністю?

На це запитання можна дати різні відповіді, одначе одна відповідь певна. Головною метою тої угоди, м а л а б у т и п е р е д и ш к а після десятилітньої війни. Крім того, Юрій Немирич ясно бачив, що в будуччині можна буде собі дати легше раду з Польщею, ніж з Московщиною. Тому то за всяку ціну він старався намовити гетьмана Івана Виговського до розриву з Московщиною і анулювання Переяславської угоди. Одним словом: - Немирич був готовий принести тимчасову жертву, переміни державности України на автономію, і таким чином забезпечити Україні західні й південні кордони. За той час мала Україна нагоду загоїти свої рани і зрости на силі. А тоді щойно можна було вимагати для себе більших прав. Немирич був блискучим політиком. Він бачив, що війна на всі сторони принесе неминучу загибель для України,

яка і так була роздerta хаосом і внутрішньою боротьбою. Отже угода з Польщею була ще найвигідніша для виходу з того важкого становища. Звичайно, це вимагало жертв і деяких поступок. Одначе короткозорі політики як з козацького, так і польського табору цього не розуміли. Ворожнеча й ненависть до поляків ще не ушухла, а крім того і Москва всякими способами намагалася цю ненависть підсилювати, і таким способом зводила на нівець всі пляни Немирича й Виговського.

Так само більшість магнатів в Польщі, прийняла цю угоду з застереженням, а то й з обуренням. Коли б Польща була на п'ятдесят років раніше висунула подібний плян для розв'язання суперечностей поміж нею і Україною, то успіх цього пляну був би повний і не було б кривавих міжусобиць поміж обома народами. А так тепер магнати, які причинилися найбільше до тих міжусобиць, були обурені, бо навіть через таку автономію України вони втрачали там свої посілости і свою владу. Коли б Польща пішла повністю на зустріч Українській Козацькій Державі, то теперішня історія інакше виглядала б.

Та проти Гадяцької угоди виступив також і Рим, роблячи натиск на латинських польських єпископів. Особливо з гарячим проханням до папського нунція у Варшаві звертався тодішній уніятський митрополит Гавриїл Коленда, побоючись цілковитої ліквідації Берестейської Унії з 1596 р. /I.

У ватиканських архівах збереглося багато листів осіб дуже неприхильних і неприхильно наставлених до Юрія Немирича. Папський нунцій у Варшаві дуже пильно стежив за кожним кроком Юрія Немирича і всіма етапами Гадяцької угоди. Він також повідомляв Ватикан про смертельну небезпеку, в якій опинилася Уніятська Церква, про що доносив йому вже вище згадуваний митрополит Гавриїл Коленда. /2.

1. Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ukrainae Illustrantia. Vol. I. 1075-1700, M. P. Athanasius G. Welykyj. p. p. 506-574. Roma, 1953.

2. Epistolae Metropolitanarum Kioviae Sive Catholicorum. 1637-1673. coll. P. A. G. Welykyj.

Roma, 1956.

Та не зважаючи на всі протести, Соєм Річпосполи тої схвалив Гадяцьку угоду, хоч дуже скореговану і запряг її король Ян Казімір і польський примас Вацлав з Лешна. Польський єпископат зложив протест, що торкався Берестейської Унії. Одначе той протест був дуже невиразний. - "Ми побоюємся за Унією і боїмося її втрати. Одначе ми не можемо протеставитись цьому".

Запряження Гадяцької угоди відбулося 12 травня 1659 р. А вже передтим Юрій Немирич виголосив в Сої мі свою знамениту промову, яка набрала міжнародного розголосу, бо король, а властиво королева, намагалися за допомогою козаків дістати собі підтримку в своїх плянах спадкоємства трону. / I.

Українську-Козацьку делегацію очолювали такі визначні особи як: майбутній канцлер Великого Руського князівства Юрій Немирич, Прокіп Верещака, Федір і Константин Виговські, Григорій Лесницький, Тиміш Носач, Остап Федкевич, Степан Сулима та Іван Груша. Саме число послів виносило парусот осіб.

Православне духовенство репрезентували: Київський Митрополит Діонісій Балабан, львівський владика єпископ Арсеній Желіборський, перемиський владика єпископ Антоній Винницький і чернігівський архімандрит

1. Orationes oder Reden derer eine von dem Herrn Niemiryczen Kijowischen Podkomorzy als Abgesandten der Zaporowischen Kosaken und Grossfürstenthumbs Russland der 23 April, Die andere von dessen H. Bruder Steffen Niemiryczen Obr.(ist.) über die Reitern, Commendanten des Schlosses Krakau und Abgesandten von den nach ausländischer Art dinenden polnischen Kriegheer auf diesem Itzo wehrenden Reichstage von Ihre Kgl.Maj. und gantzen Senat gehalten worden. Anno 1659. 4.e.

1.a. Puncta des Vertrags zwischen Seiner Kgl.Mayt. etc. und der Cron Polen, wie auch denen Saporowischen Kossagken...1659, 4.

Puncta des Vergleichs zwischen Ihrer Kgl.Majestät und der Kossagkischen Feldherren Johann Wyhowsky in senem und der Reussischen Nation.

(NAMEN) 1659, 4.e.

Мещерин.

Крім того, Юрій Немирич вже був прийняв православну віру. Це все збуджувало недовіря серед польських пануючих верств, що мовляв вся ця Угода є лише хитрим підступом Немирича. Тому проти Немирича розпочато таку сильну агітацію, зокрема серед послів з Великого Литовського Князівства, що вони загрожували йому що уб'ють його. Одначе не зважаючи на це все Юрій Немирич виголосив у Сеймі свою промову. Текст її подаємо польською мовою, так як вона була виголошена з домішкою латинських слів, 23 квітня 1659 р.

MOWA JERZEGO NIEMIRYCZA NA SEJMIE 1659 ROKU.

Najjaśniejszy Miłościwy Królu Panie i Panie
nasz Miłościwy!

Czego Monarchów najpotężniejszych mnogie wojska, czego Bohatyrów najwaleczniejszych silna ręka, czego Mędrców najślawniejszych subtelny dowcipy dokazać nie mogły, z tego głos ludzki za wieku starego i teraz w oczach wszystkiego świata tryumfuje. Na głos ludzki dwakroć stanie w biegu słoneczne koło, rozumem a nie mocą żadnego stworzenia niepoahamowane. Na głos i słowa W.K.Mości niezmazanego Królewskiego kredytu, rzadkiej i niezwycięzonej klemencji, na słowo cnej Korony Polskiej i jej starożytnej cnoty, instar miraculi wielka część do W.K.M.Państwa i toż obcemu holdująca Hetmanowi, dzisiaj cursus extraordinario et supernaturali do łaskawego powraca nieba i w nim Serenissimum Solem i prześwietne astra W.K.M.P.M. i Rzplitej veneratur.

Jużeśmy byli nie tak culpa nostra jako fato Republicae alieni, lat kilka zimnemu służyliśmy Monarsze i było to coś fatale, żeśmy wszyscy szukali lepszego bytu i lepszych Panów. A kiedy potopu tego opadły wody, w ten czas się z tym popisujem, kto naprzód na góry wysiadł, a kto później z Matką się swą wita, z jednego wypadłszy Korabia. Boskie są to sprawa

wy, tym uczynione celem, żeby się jeden nad drugiego nie wynosił, ale dziwne Kół Niebieskich obroty uważwszy, to co było i co się dzieje nie ludzkiemu ale Boskiemu przyczytać rozrządzeniu, którego siła Wszech, mocna jako świat wszytek stworzyła, tak niepojęta wola i nieograniczona władza wszystkim kieruje, rządzi i dysponuje wedle upodobania i wyroku Wszechmocnego Jego.

Stawia nas tu dnia dzisiejszego przed Majestat W.K. Mości P.N.M. i Zjazd tej Rzeczpospolitej, Posłów J.W. Hetmana z Wojskiem Zaporowskim, i z nim oraz wszystkiego Narodu Ruskiego, abyśmy W.K. Mości, Wolnych Narodów Pana, za Pana swego, Rzeczpospolitą za Ojczyznę i Matkę swą deklarowali wszystkiemu światu i potomnym wiekom. Jedyny to jest we wszystkim świecie specjal - Państwo W.K. Mości sławne, Boskiemu podobne Królowaniu, które jakby płomienistym Duchem per divinas et humanas Leges libero arbitrio bez nagany przez wszystkie wieki moderuje.

Niechaj się inne Państwa cieplejszym niebem, wyniosłością dostatków, z różnych delicyj wynoszą bogactwy. Niechaj się jako w pierścieniu złotym z drogiego kamienia chlubią zacnością bez wolności prawdziwej. Przypisać im to możemy, że w złotej siedząc klatce, żyją, lubo darowani wolnością, alieni arbitrii niewolnicy. Królestwa Polskiego jako żadna nieporównana cena, tak i nas samych ad eandem Societatem tylko ta nieoszaniowana przyciągnęła wolność, in Libertate nati sumus, in Libertate educati, do tejże i teraz liberi przystępujemy. Za co przy dostojęństwie Majestatu W.K. Mości P.N.M. i całości Ojczyzny wspólnej umierać gotowi jesteśmy. To było motivum nasze, ten grunt nierozzerwany różnością języków, Religia sama, której nietylko my, ale i posteritas nasze wiecznie strzedz będzie, gdy przy Wolności aequalitas w całe zostanie zachowania jako między Bracią. Ponieważ Regna quibus mediis fundantur, eisdem et retinentur. Może to Wszechmocna ręka Boska uczynić, że i inne narody exemplo Nostro

przyjdą i pokłonią się Majestatowi W.K.Mości et excre-
scet ta Korona in Imperium magnum et ingens za Boskim
błagosłowieństwem, szczęściem i rządem dobrym wszech
Stanów.

Przynosim tu do Majestatu W.K.Mci P.N.M. pewne de-
sideria nasze, w których nie mogliśmy być od Ichmoś-
ciów P.F.Komisarzów W.K.Mci ukontentowani. Sam w to
W.K.Mć potrafić możesz z Rzeczpospolitą, abyś materie
namówione i postanowione skonfirmował i hojną ręką Pa-
ńską przyciągnął wiernych swoich jeszcze suspensos
animos. Nie tuszę, aby kto miał być tak malevolus w
Rzeczypospolitej, aby się miał dać posilkować w proź-
nej zazdrości, tej próżni są generosi, albo dla wsty-
du kryć się z nią zwykli.

Wraca się Syn zgubiony do Ojca swego, co za dziw,
że go osculo pacis uszanuje, że drogi pierścień włoży
na palec jego, że go szatą oblecze ozdobną, że tłus-
tych nie pożałuje bydłat i weselić się będzie usque
ad invidiam? Wraca się bardziej niżeli grosz stracony
frasobliwej Matce Ojczyźnie wspólnej, co za dziw, że
się z niego raduje niezmyśloną radością? Wraca się
opłakana owieczka czułemu Pasterzowi, którą nalazłszy
na sumieniu swoim niesie i weseli się weselem wielkim.

Zastępy Niebieskie pełne są doskonałej szczęśliwo-
ści dla nawrócenia jednego człowieka, nowego nabywa-
jąc wesela. Oto tu więcej niżeli jeden, co mówię je-
den, nie tysiące ale miliony dusz garną się do poddań-
stwa W.K.Mości P.N.M.Najjaśniejszy Królu, P.N.M. Ja zaś
tym się szczycę od przodków moich, że Panu i Ojczyźnie,
nie fortune służyli, kiedy sukcesorom swoim z tak
wielkich urzędów niejedne praeclare gestorum memoriam
zostawili.

Kiedy już tedy tak fatis destinatum, żebym się tym Or-
lim bawił polem, wprzód starać się o to będę żeby ten
Ptak mój dziczyzny swojej pozbył przez pracowite nies-
panych nocy na usłudze W.K.Mci trudy.

Nie ciężkie mi będą, nie ciężkie żadne prace i faty-
gi podjęte dla Dostojeństwa W.K.Mci, dla całości Rzpli-
tej, z ostatnim targaniem zdrowia i sił moich. A kiedy

sobie Ptaka swego unoszę, bawić się będę obłowem, nie praedas agendo z małych ptasząt po powietrzu: mały by to był obłów, mała obrada, ale założę Monarsze Myśliwstwo, Iustitiam et Iudicium Sectabor; Świętą Sprawiedliwość gonić będę, uganiać będę ukrzywdzonym i utrapionym łaskawe ucho W.K.Mci, abyś krwawe i Nieba przenikające supliki poddanych swoich miłościwie słucał, łaskawie przyjmować raczył.

Uganiać będę szczodrobliwą rękę W.K.Mci tym wszystkim, którzy pace et bello merentur, którzy w pokoju na dworze i w komorze Pańskiej dni swoje pracowite spędzili, ale mianowicie tym ten Ptak gonić będzie, którzy zdrowia swoje, samych siebie consecrarunt Ojczyźnie in Campo Martio. Żołnierzom ten Ptak najprzedej łowić będzie, lubo zrazu słabo będzie uganiać, jako to schorzały i zbolały, któremu w tym wieku pierzyć się fata destynowały i piór uronić. Ufam jednak miłosierdziu Boskiemu, nie zasypie piasek oczu moich, że ten zbolały Orzeł na rękach moich porośnie, a pozbierawszy rozpedzone do kupy pióra, nie tylko w swym Ojczystym gniaździe bezpiecznie się rozciągać będzie, ale i skrzydłami swemi i nowe nabyte ukryje Monarchię - tak wróżymy, tak życzymy.

Ciesz się W.K.M. z tyłu powróconych prowincyj żywego Egiptu Ruskiego, tej Ukrainy, ziemi obfitującej mlekiem i miodem, bogatych dostatków, złotego jabłka, walecznego, na morzu i lądzie od dawnych wieków sławnego Narodu Ruskiego, tak jako my się weselimy i wykrzykujemy z obfitego serca wińszując: -Vivat feliciter Serenissimus Joannes Casimirus Rex, Vivat Królestwo Polskie aż na wieki!

Згідно з польським істориком Лукашевичем, Юрій Немирич своєю промовою видав сам на себе вирок смерті. А це тому, що багато послів в Соїмі відчули в цій промові закиди їхньої зради. Інші знова не могли того зрозуміти, як то Немирич, як знаний магнат став на службу "хлопства і козаків". Багатьох було дуже обурених що тепер в Соїмі і Сенаті мали б засідати не-

давні вороги Річпосполитої. Ті в їхніх очах "нікчемні хлопи", що тепер мали б скоштувати "шляхетської вольности". Для багатьох виглядало, що той золотий перстень вложений на палець "марнотравної Русі" був за дорогий. Більшість польської шляхти взагалі не могла і не бажала того розуміти, що йшлося тут про будучність обох народів. Тому вже в початках старалася не допустити до здійснення тої Угоди.

Та все ж таки по довгих торгах, як то я згадав вище, король Ян Казімір запрягнув Гадяцьку Угоду. Запрягнув і польський примас Архієпископ з Гнєзна Вацлав з Лешна-Лещинський. Присягали і козацькі послы під проводом київського митрополита Діонісія Балабана. Присягали на свій православний хрест укланувши при вівтарі і вимовляли за митрополитом слова присяги.

Та Юрій Немирич не присягав разом з ними. Згадує про це секретар королевої такими словами: "Одначе Немирич не присягав разом з ними, бо крім того, що прийняв православну віру, він захворів тоді якраз. А може не хотів визнавати Святої Тройці? Бо від імени тої Св.Тройці складали присягу. На мою думку /пише секретар/, його душа залишилася соцініянською. Козаки хочуть його післати з посольством до Риму з метою об'єднання з католицькою вірою. Він дуже до-тепна людина, знавець багатьох європейських мов. Одначе сумніваюся, що навіть в Римі його навернули б на католицьку віру, хіба що обдарували б його кардинальським капелюхом. Немирич був вдівцем і мав 200.000 ліврів річного прибутку". /І.

Противники Немирича серед поляків підсували козакам думку, "що Немирич соромиться разом з ними присягати...що він нещирий русин, коли не хоче присягати Св.Тройці, якої не визнають аріяни." Не диво ж, що й козаки самі тепер наполягали на тому, щоб він присягав "ін публіко". І так Юрій Немирич присягав 24 травня в каплиці, поклавши пальці на Євангелю, так як і перед тим усі козаки присягали. Тільки ще йому додано

1. *Lettres de Pierre Des Noyers*. pag. 519
Berlin, 1859

до присяги, що він відрікається всяких інших протекцій, як з боку москалів, так і шведів. По присязі він поцілував трираменний хрест і хрестився по руськи./I.

Нехить серед деяких впливових кіл Річпосполитої до Гадяцької угоди, спричинило те, що Немирич з неспокоєм почав розглядатися за якоюсь іншою поміччю, на випадок невдачі своєї ініціативи. Ще перед залишенням Варшави він склав візиту цісарському послові Францові де Лісолі, який пізніше переслав цісареві шифрований звіт з тої розмови з Немиричем, з датою 8 червня 1659 року. Подаю тут уривки того звіту в польській мові:

"Maż to multarum artium et partium, znany mi dobrze. ...Treścią jego rozmowy było, że całkowicie pragnie wraz z Kozakami trwać w stałej wierności wobec Polaków. Ale patrząc na obecny stan rzeczy i sposób postępowania Polaków, obawia się, aby położenie Polski się nie załamało i Królestwo nie uległo podziałowi, i ostrożność nakazuje, ażeby Kozacy na taki wypadek zabezpieczyli sobie na przyszłość jakąś solidną opiekę.

W poprzednich latach zwracali swe oczy ku Tatarom, następnie do Porty Ottomańskiej, ale stamtąd doświadczwszy wielu szkód, obrócili się do Moskwicina i w ten sposób popadli w twardsze jarzmo aniżeli to, które chcieli zżucić i już istotnie przeważnie zżucili. Przeto obecnie nie pozostaje im inna nadzieja jak w protekcji Cesarza." (2.

Не диво, що Немирич як добрий політик дивився в будуччину. Бо Річпосполита тоді боролася ще з шведським наїздом, і не могла дати відповідної допомоги Українській Козацькій Державі. Одначе Лісоля боячись провокації, дав Немиричеві невиразну відповідь, побоючися що то поляки намовили Немирича до тої пропозиції.

1. Lettres de Pierre Des Noyers. pag. 519.

Berlin, 1859.

2. F.A.Pribram: Die Berichte Franz von Lisola.

Wien, 1887.

Після того всього, поспішав Немирич на Україну разом з козацькими послами. Тут вже дійшло до розриву з Москвою. Великі московські збройні сили посунулися на Україну й розпочали війну з Військом Запорозьким. Вони обложили фортецю Конотоп, яку завзято боронив полковник Григорій Гуляницький. Йому на поміч наспів гетьман Іван Виговський. Прийшло до рішальної битви над річкою Соснівкою біля Конотопу 28 червня 1659 р. де взяв участь і Немирич із своїми "затяжними військами". Тут гетьман Іван Виговський з Військом Запорозьким і помічними польськими і татарськими військами розгромив на голову 30.000 москалів, а їхніх головних командуючих забрав у полон. Здавалося тепер, що Україна зможе спокійно зажити собі, бо небезпека з півночі вже минула. Та цієї світлої перемоги не використано.

Запорозький кошовий Іван Сірко разом із своїми козаками напав на татарські землі. Помічні татарські відділи залишили гетьмана Івана Виговського і пішли боронити своїх рідних перед запорозьцями. Противники Гадяцької угоди підняли тепер голову. Під'юджувала їх до того Москва, що використала зручно цей хаос. Кошовий Іван Сірко і полк.Цюцюра із своїми військами скоро опанували Лівобережну Україну і почали вбивати прихильників гетьмана Івана Виговського в Переяславі, Ніжені й Чернігові, а також в інших містах України. Частина козацької старшини за підтримкою Москви рішила усунути з гетьманства Івана Виговського і вибрати на його місце Юрія Хмельницького. І як знаємо, ця московська партія перемогла. Почалася тоді горезвісна Р у ї н а .

Трагічний кінець зустрів і Юрія Немирича. Наведу тут слова з пам'ятника Миколи Ємїоловського: -"Немирич, який на свій власний кошт, найняв кілька тисяч затяжного війська, разом з полковником Григорієм Гуляницьким і гетьманом Іваном Виговським, де тільки могли виганяли ворогів. Та козаки Юрася Хмельницького запросили собі москалів до помічі і спільними силами вдарили на Немирича і Гуляницького. На відділ Немирича напали вони підступно й несподівано вночі. Увесь відділ майже до ноги винищили, а Немирича нелюдськи замордували."

А Орест Левицький пише таке: -"З Ніжена й Чернігова писали полковники до своїх людей /тут ходить про ніженського полковника Василя Золотаренка. прим.М.Б./ що вони вибили всіх ляхів і німців /тут ходить про зтяжні війська Немирича. прим.М.Б./, і всі війська зрадника Івашка Виговського, і що найбільшого злодія і єретика /Немирича/,хлопи /козацька чернь.прим.М.Б./ під Биковом замордували."/І.

Так звучав рапорт Шереметьєва, який послано до царя Олексія Михайловича 10 серпня 1659 року. Під тими хлопами, розуміє Шереметьєв "козацьку чернь" полковників Золотаренка і Цюцюри, які замордували 3.000 прихильників гетьмана Івана Виговського. Частина з них в бою, а решту коли вони рятувалися втечею. До останніх належав і Немирич, який рятувався з невеличкою горсткою "зтяжних військ", і попав в руки козацької черні між Кобижчевом і Світельневим.

Бачимо з того, який бистрий ум був у Немирича, коли він застерігав собі в Гадяцькій угоді право на організацію зтяжних військ, які не мішалися до внутрішньої політики, але солідно виконували своє військове діло. Одначе через короткий час, він не зміг їх зорганізувати. Коли б це й ому було вдалося, то гетьман Іван Виговський мав би добру опору перед анархічною черню.

За це вбивство, цар наказав виплатити Золотаренку ві й Цюцюрі по 500 соболів і по 500 золотих.

Так загинув Юрій Немирич. З його смертю і демісією гетьмана Івана Виговського, Гадяцька угода втратила значення, бо жадна сторона не хотіла, чи не вміла її виконувати. Не стало людини, яка своїм розумом уміла посередничати між обома сторонами.

Тому що Гадяцька угода не увійшла в життя, то зустріла в пізніших істориків негативне наświetлення. Нерадо оцінювали цей договір такі польські історики

І. Орест Левицький: Реформація в Польщі.
Т.ІІ, стор. 232

як: Людвіг Кубалья і Юзеф Лукашевіч, а з українських істориків: Михайло Костомаров і Михайло Грушевський. Зате прихильно до угоди поставилися Орест Левицький, який сказав: "Це була національна програма для українців на цілі століття!", Михайло Драгоманов, Володимир Антонович, Василь Гарасимчук, Вячеслав Липинський і Симон Наріжний. А з польських істориків: Александер Яблоновський, Владислав Конопчинський і Станіслав Кот. /І.

Професор Ю. Лукашевіч осуджує Юрія Немирича, бо мовляв він: відступник, людина непевна, що запрягнулася з ворогами на згубу Польської Отчизни і що хоче за допомогою ворогів здобути керівне становище.

На мою думку, Лукашевіч не розуміє, або як і більше поляків не хоче розуміти того, що Немирич не був поляком, але "русько-українським шляхтичем". А це що він підписувався "польонус", означало тільки те, що він був громадянином Річпосполитої Польської. Тобто "Генте рутенус, націоне польонус". Не зважаючи на те що Немирич був людиною тодішньої польської культури, він, ані його предки не належали до Римської Церкви. Але переходячи з православія до аріянської віри, вони тим самим зв'язували себе з західною культурою через Польщу. Таких поглядів тоді було більше серед русько-української шляхти.

Підчас повстання гетьмана Богдана Хмельницького проти Польщі, частина русько-української шляхти прилучилася до повстання. Її пізніше названо покозаченою шляхтою. Але залишилася ще шляхта, яка хоч і була своїм серцем із повстанцями, але розум підказував їй покищо зайняти вичікуюче становище і залишитися покищо вірним Річпосполитій. До тої останньої шляхти належав київський воєвода Адам Кисіль. До неї належав і Юрій Немирич. Та коли ця шляхта, прогнана повстанцями з України, побачила, що ані король, ані Сойм не в силі їх оборонити, ані дати їм відповідного за-

І. Дмитро Дорошенко: Нарис Історії України.

Рік II. стор. 67-68

Варшава, 1933.

безпечення, тоді вони почали шукати інших шляхів. Почали самостійними шляхами повертатися до табору гетьмана Богдана Хмельницького і допомагати будувати Українську Козацьку Державу. Власне, ця шляхта і стала мозком новоствореної державної будови на сході Європи.

Чи це можна назвати зрадою супроти Річпосполитої? Ні! Це був реальний крок їхнього самозбереження. У них відізвалася й заговорила кров їхніх руських предків і збудилася любов до України. Для них любов до Києва була більшою, чим любов до далекої і чужої для них Варшави. Зрештою на цю шляхту і оперся гетьман Богдан Хмельницький, приписавши її до Війська Запорозького. Шляхта ця була в більшості консервативною. Вона бачила, яка небезпека загрожує їй з боку Москви і пізніше була готова співробітничати з Польщею, коли стосунки змінювалися. Наслідком цього була Гадяцька угода. Так, ця шляхта була готова співробітничати з Польщею, але як "рівні з рівними."

Помилковим є також осуджувати Немирича в його егоїзмі і кривдженню його підданих. Це абсолютно не відповідає правді. До тепер на цю тему не знайдено жадних архівних даних. Немирич був людиною шляхетною і релігійною. В його переході до козаків матеріальний бік не відігравав першої ролі.

Деякі підсоветські історики кажуть що, -"тільки буржуазні українські націоналісти хвалять Гадяцьку угоду, що знову віддала Україну у ярмо польської шляхти і під утиски Риму. І що на вістку про цю угоду український народ відповів повстанням за допомогою царського воєводи Ромодановського."/І.

На мою думку, Гадяцька угода була дуже сміливою спробою Немирича вийти з тої прикрої ситуації, в якій опинилася Козацька Держава після викривлення Переяславського договору москвінами. Трагедія українського народу була й є в тому, що одна його частина

дуже легко піддавалася на московську вудку. Розумів це Немирич і був запеклим ворогом Москви. Волів краще федерацію з Польщею і Литвою, щоб за той час народ міг загоїти свої рани завдані десятилітньою війною. А крім того Польща і Литва не становили собою після всіх цих воєн, такої великої загрози для України.

І тепер, коли тут в Західній Європі ідея Об'єднаної Європи набирає щораз то більшого й більшого значення, то лину думкою в той час, коли Юрій Немирич своїм бистрим розумом дипломата, на цілі століття випередив цю ідею.

Нехай же ця коротенька розвідка буде увіковіченням пам'яті цього Великого Сина України.

ПІЗНІША ДОЛЯ РОДУ НЕМИРИЧІВ

Щоб гарантувати лояльність козаків до гетьмана Івана Виговського, Юрій Немирич добився того, що гетьман призначив його брата Степана Немирича, генералом артилерії Великого Руського Князівства.

Стефан Немирич був молодшим братом Юрія. Був також аріянином. Учився у Франції. Був одружений з Гризельдою Вилямівною, яка походила з заможної кальвіністської родини з Сандомирщини. В часі звільнення Кракова від шведської окупації він перейшов на бік короля Яна Казіміра, і стає командантом залоги у вавельському замку. За воєнні заслуги, шляхетський соймик в Прошовицях 1658 року, представив його королеві до нагородження.

Степан Немирич уважав себе вже більше за поляка, чим за русина, і не мав того сантименту до рідної землі, як це було в Юрія. Однак не завів надій свого брата Юрія і брав діяльну участь у війні з Московщиною на боці козаків гетьмана Івана Виговського. А також пізніше і під Чудновом, де він на прохання польського коронного гетьмана пише листа до козаків, що знаходилися по московській стороні. В своєму листі до Війська Запорозького пише він такі слова: "Як поляк, але з любов'ю до Українського народу, бо одної я є з ним крові..."

По смерті Юрія, стає Степан головою Роду Немиричів. Залишився вірним Аріянським Соборам і по вигнанню аріянів з краю. Після деякого вагання, вже по смерті Юрія став київським підкоморієм. В 1663 році йде на добровільне вигнання, разом з цілою родиною. З його листів до свого колишнього ментора Станіслава Любінецького знаємо, що вдалося йому врятувати дещо з родинних фондів. Він шукав можливості щоб осісти в Щеціні, Гамбурзі, Берліні і в Франкфурті над Одрою. Нарешті бранденбурзький курфюрст дозволив йому

купити маєток Неендорф, віддалений на три милі від Кюстриня і чотири милі від польського кордону. В цьому маєтку вдалося йому поновно організувати вигнанці братів-аріян.

Крім того, опікувався він дітьми своїх загиблих братів. Виховував сина Юрія, Теодора, і доньку брата Володислава, Маріянну. Шляхта в Польщі вносила старання до короля, щоб дозволив Степанові Немиричеві повернутися до краю. Степан Немирич був номінально на службі в курфюрста, як генерал артилерії, а пізніше був дипломатичним агентом Польщі.

По смерті своєї дружини він повертається до Польщі в 1683 році, на прохання короля Яна III Собеського. Тут він одружився з Терезою Опалінською, дочкою дерптського воєводи Криштофа, відомого автора "Сатир" Отримує від короля каштелянію, а потім і воєводство київське. Умирає вже на Україні.

З Степаном повернувся до Польщі його син Володислав. Старший син Юрій, згинув в морській битві у Голляндії, а найстарший знічився на службі в курфюрста.

Теодор Немирич був молодшим сином Юрія. Старший син Тома помер молодо. Будучи ще в аріянській школі в Киселні в часі бігання зломив собі карк і помер. Теодор Немирич повернувся з вигнання в 1665 році. Одідижив все те, що залишилося по батькові, і слідом за своїм батьком перейшов на православну віру. Тішився великою прихильністю короля Яна Казіміра і його наступників. Був великим київським ловчим і тарноградським старостою. Був дуже популярним і впливовим в київському воєводстві.

Була же у Юрія Немирича і донька Варвара, одначе про неї bliще невідомо. Знаємо тільки, що вона вийшла заміж за Єроніма Москоржевського, а по його смерті за Мартина Чаплича-Шпановського, київського підкоморія. Як і перший, так і другий її чоловік належали до визначних аріянських родин.

Сестра Юрія Немирича, Олена, віддалася за Любінецького. Підчас вигнання аріян - єзуїтами, щоб не йти на скитання, прийняла від єзуїтів римо-католицьку віру в Люблині 22 травня 1660 року.

Стриєчний брат Немиричів з Олевської лінії, Йосиф - Карло, покинув православну віру і став католиком. В своєму тестаменті він записав єзуїтам своє майно в Новім Дворі в пинському повіті, зазначаючи при тому, щоб однак також утримували і православні церкви в Олевську, чого єзуїти як то звичайно буває, не виконали. Ця лінія вигасла вже в 18 століттю.

Черняхівська лінія Немиричів перетривала значно довше, завдяки численному потомству Володислава Немирича. Та зчасом і ця родина цілковито спольшилася. Син Володислава Михайло, вже був єзуїтом. Карло був обозним Великого Литовського Князівства. Його дружина Антоніна з Єловицьких була поеткою і наслідувала Руссо.

З черняхівської лінії здобув собі великий розголос Генрик Немирич, що був адъютантом польського короля Станіслава Августа Понятовського. За переконанням був він лібертином. Через свої насмішки над Св.Троїцею, був змушений перед карою втікати до Голляндії, де служив в морській флоті. Вже стариком повернувся на Волинь і замешкав у польського вченого Тадеуша Чацького, де проживав аж до смерти.

Як з того бачимо, то родина Немиричів вже не відіграла жадної більшої ролі на політичному полі.

Немиричі належали до руської поліської шляхти і печатилися гербом "К Л Я М Р И".

С О Д А Т К И

Дещо з писань Юрія Немирича

PERIPHRASIS i PARAPHRASIS ZBROJE TEJ i RYCERZA PANA
CHRYSZTUSOWEGO NAPISANA i w MODLITWIE ZAWARTA od Je-
rzego Zmiceryna.

МОЛИТВА РАНІШНЯ

Юрій Немирич (XVII століття)

Боже й Отче наш, що в неприступному світлі, Ти наймилосердніший у нашому Господі Ісусі Христі. Тобі одному, вічному, все-сильному, мудрому, доброму над добрими і суворому над грішниками, а при тому досконало щасливому Господеві, над усім пануючому, Тобі приносимо хвалу та віддаємо поклін нашим тілом і серцем. І, наче батька нашого рідного, обіймаємо Тебе за ноги і дякуємо Тобі за ту ніч, яку Ти дозволив нам на Твоєму Отцівському ложі переспати.

Захишені муром Твого Провидіння й оточені ангольською сторожею, сторожею тих анголів, яких наше смертне око не бачить, одначе наша душа, вишколена Твоїм Святим Словом, вірить у те, що Ти охороняєш нас перед ненавистю злих і проклятих духів, які є сильними ворогами нашими, які кожночасно чигають на нашу погибель. Без Твоєї помочі й охорони ми були б безсильними супроти них.

І якщо комусь із нас нечисте сумління на спочинок не дозволило, то нехай же та особа на Тебе, Господа нашого, не нарікає, але тільки на себе самого, і нехай буде вдячною, що його внутрішній сторож не дав йому заснути, а спонукував повернутися зі злої дороги, перепросити Тебе і каятись у зроблених гріхах.

І якщо якась дрібниця, чи журба дочасного життя порушили нам той відпочинок, якщо боязнь якась будила нас зі сну, то признаємось у нашій вині Тобі, о Господи, що віри нам було забракло. А тепер віддаємося під Твою Отцівську опіку, і є знову безпечними. Тобою знову тішимося, а Ти щедро кожному з нас уділяєш ласки Твоєї.

І якщо ми тепер встаємо з нашого відпочинку, то Твоя Божеська рука простягнута до нас, підтримує нас, щоб ми кожночасно були стійкі у змаганні, і не робили жодної різниці між чоловічою і жіночою статтю.

Благаємо Тебе, всемогутній Боже, дай нам з небесної зброярні повної Твоєї зброї, полірованої небесною світлістю, якої блиск лякатиме темних духів. Допасуй цю зброю до нашого росту, до сили наших рамен, якими Ти одарував нас, милостивий Боже. Зодягни у цю броню нас, щоб ми самі не мучилися з нею. І так, скріплені Святим Духом, дивимося ми тепер, як то безперервно довкола нас кружляє ричущий лев і шукає жертви з-поміж нас. Той лев, той злий дух хоче своєю смертельною стрілою влучити в нас, вибравши з-поміж нас свою жертву.

Отож, стоїмо ми перед Твоїм збличчям, Господи наш, і благаємо Тебе, щоб Ти підперезав наші стегна правдою Твоюю, щоб ми безустанно вправлялися в волі Гвоїй, щоб ми ходили Твоїми шляхами, радо слухали Твого Слова Святого, читали й заховували його в наших серцях, оберігали людських помилок, викривлення і вигадок, а тільки за Гвоє Святе Слово змагалися, за Слово правдиве і тверде. І заховували все це, що є праведне, чисте, святе, приємне. Все це, що належить до доброї слави, все це, що є чесне, похвальне і гарне. Все це ми мусимо добре обдумати і розважити.

Благаємо Тебе, одягни нас у броню праведности, щоб ми всякі повинності Тобі, Господу нашому, і ближнім нашим віддавали, а самі пильними були в обиччї світа Твого. І якщо побачиш у нас, милостивий Боже,

якісь недомагання через слабості нашого тіла, і побачиш це через невеличкий отвір, то благаємо Тебе: заслони цей отвір долонею милосердя Твого і прикрий нагість нашу.

Взуй ноги наші в готовість Євангелії миру, щоб ми могли для Тебе і хвали Твоєї, для Ісуса Христа Господа нашого, для спасіння душ наших, для вічного миру бути готові на всяку працю, на утиски і труднощі, на негоди, на поганьблення і переслідування, на втрату слави і наших маєтків, на втрату друзів наших і людської приязні, на ув'язнення і вигнання, на страшні муки і смерть. Щоб ми завжди до того всього готові були. Все це терпеливо переносили і нічим не тривожились, але в тому всьому відчували волю Твою. І якщо накажеш нам переходити від одного утиску до другого, то будемо виконувати це все, бо Ти на це поставив нас.

Благаємо Тебе, дай нам щит віри, то це є Твій дар, щоб ми могли ним усі вогненні стріли погасити, бо віримо завжди твердо і завжди тому, що Ти все знаєш, все бачиш, усім володієш, Боже наш. Віримо у все те, що Ти нам обіцяв та обіцяєш, і що нам безперечно пошлеш. І в нашій смертності даєш нам поміч Святого Духа. За втрату земних речей даєш нам нагороду сторицею, за смуток пошлеш нам радість доброго сумління, а по смерті вічне життя з Тобою, щасливим Господом нашим, у Твоєму Домі.

Благаємо Тебе, дай нам забороло захисту, щоб ми всі ці важкі

дні могли зносити з волі Твоєї, щоб пізніше Тебе, Доброчинця нашого, ми оглядали і Царство Твоєї хвали досягнули.

Благаємо Тебе, дай нам Твого духовного меча, яким є Твоє Слово Святе, щоб ми ним не надаремно фехтували і били повітря, тобто непотрібні справи, не розводили суперечок ні сплетнів, а тільки хвалу Тобі, Твої накази та обітниця з любов'ю в серці нашому тримали, а всякі помилки і диявольські вигадки тим мечем розтинали. Благаємо Тебе, щоб тепер нас, озброєних Тобою, якийсь сон не зморив. Дай нам, Господи, щоб ми завжди чули і відчували в кожній молитві, в кожному проханні Слово Твоє Святе.

Помаж очі наші оливою Твоєю, щоб ми побачили кожную небезпеку для душі нашої, щоб ми бачили речі такими, якими вони є, а не оглядали їх через обманливі окуляри, які фальшують наш зір. Щоб ми могли досягнути до Твоєї вічної ласки. А всього того, чого ми для себе бажаємо, так само бажаємо і рідним нашим, і братам, і їхні бажання та потреби до наших долучаємо. Вислухай нас, Господи, а Твого ангела хоронителя пошли нам нині, щоб він перебував з нами аж до кінця нашого і до входу до життя вічного. Амінь.

Переклав д-р М. Брик

МОЛИТВА ВЕЧІРНЯ

Юрій Немирич (XVII століття)

Поклін і похвалу віддаю Тобі, Величний Боже. Дякую Тобі, Отче Небесний, що дозволив Ти нам прожити день у ласці Твоїй. Сьогодні ми змагалися з дияволом, як Ти нам звелів. І якщо мужньо і відважно ми змагалися з тим ворогом і протиставились йому, то не нам про це судити, але Тобі, бо Ти є найсправедливіший суддя. І якщо ми спіткнулись у цій битві, то прости нам слабість нашу.

А якщо ми отримали якусь рану, то звертаємося до Тебе, як до найкращого і найпевнішого лікаря душ наших. Звертаємося до найдорожчої крові нашого Спасителя Христа, Господа нашого.

Вилікуй, Господи, наші рани, бо ніхто інший, крім Тебе, їх не зможе вилікувати. Перев'яжи наші рани, щоб ми в наступній битві не були слабими. І якщо наші рани і шрами є для нас таємними і прихованими і нам незрозумілими, то тим більшою і шкідливішою буде для нас таємна отрута. Приклади, Господи, цілющої масти до нашого сумління, щоб ми знали наші недоліки і недомагання і їх

оберігались, і за них Тебе, Господа нашого, уміли просити. Дай нам, щоб були ми гідні зброю змагання нашого зі всіх сторін оглянути і добре перевірити. Якщо знайдемо в ній те, що потрібує виправлення, то допоможи нам це зробити.

А якщо минулого дня ми протиставилися дияволу так, як то належиться лицарю Небесного Отця, то Тобі, Богу нашому, за це похвалу віддаємо, бо наша перемога є Твоєю похвалою. А з погібелі нашої не матимеш користи, Всемогутній Боже.

Ідучи на спочинок, не знімемо з себе нашої броні. І якщо ми самі не відчуватимемо небезпеку, то Тобі і Твоїй Небесній Сторожі віддаємося в опіку. Захисти нас від диявола і злих людей, охороняй нас від небезпечних пригод і випадків, через Господа нашого Ісуса Христа. Амінь.

Переклав д-р М. Брик

П А Н О П Л І Я

або повна зброя християнського чоловіка.

Завжди диявол нужденному чоловікові,
Головним ворогом був, є й буде до віку.
Немов ричущий лев, що шукає поживи,
Так диявол в людським згоні шукає наживи.

Хоче людину пожерти до гріха притягнути
А потім всіх утіх небесних позбавити.
А тому, що християнський муж не з тілом воює
Ані з кров'ю, лиш з дияволом і гріхом ся справує.
Тому то, християнине, твоя зброя не мусить бути
тілесною,

Але Божою, тому вдягни цю броню чудесною,
Божу броню натягни на себе мужню-стрійну
І вступи з дияволом у духову війну.
І щоб ти як побідник мужній і лицар хоробрий,
Позбувся дня лихого, і лишився добрим.
Щоб міг же ти засісти у столиці в небі,
Отримавши побіду, по мужній потребі.
То ж чесний лицарю, бери зброю Справедливости,
Воюй правим і лівим в мужній статеchnости.
Зміцнуйся в Пана свого, в міцній силі його,
А він з неба в порятунок додасть Духа свого.

Вложи на свою голову Прилбицю Збавління,
І кафтан Справедливости вдягни для піткнення.
Бедра твої хай будуть Правдою підперезані,
А всі частини тіла, міцно укріплені.
Взуй свої ноги в Євангеліє Готовости й спокою,
Щоби тебе диявол не переміг у бою.
Візьми в ліву руку Щит Віри, а в праву Меч Духа,
Яким є Слово Боже, і ти злого духа
Вогнисті стріли, Щитом Віри погасити зможеш,
І всі затінки злосліві в потребі переможеш.
Мечем Божого Слова на обі сторони,
Розітнеш його хитрість в своїй обороні.
В ту зброю, чесний лицарю, як будеш одітий,
То терпи все зло. Бо це бій добрий,
будь боєм прикутий.
І не займайся більше земними ділами,
Тільки Твого Пана Ісуса, ділами Христовими.
Бо кожний, хто воює, не думає того,
Щоб бавитись в житті, але Панові своєму,
який прийняв тих воїнів, йому старатись приподобатись,
Пристійно воювати і мужністю знадобитись.
І якби хтось з вас воював, але непристойно,
Той теж жадної Корони не візьме на війну.
Чуйними і тверезими все нам бути треба,
Бо не заєш години, як Пан зійде з неба.
А тому що людина собі нічого взяти не може,
Коли з неба не матиме допомогу Божу.
І даремно ми хотіли б щось добре зробити,
Самі з себе, або чимось кращим звеселитись.
Та що й думати, самі з себе, нема в нас спосібности,
Якби і в нас самих, досить нікчемности.
Але наша спосібність від Бога нам дана,
Від Нього мов із моря Ласка випрохана.
Тому то і повинен кожний християнський чоловік,
Старатись й працювати через увесь свій вік.
Про речі, що належать вічному збавлінню,
Щоби приподобатись Божому Провидінню.
Витривало в молитвах й проханнях взиваючи,
Його помочі, кожночасно у душі благаючи.
А це власне й є П А Н О П Л І Я лицаря мужнього,
Якою він ворога переможе свого.

Вільний переклад з польської мови тої бароккової поеми Єжего Зміцери́на, або Юрія Немири́ча, що то заховався за цей псевдонім.

М.Брик/.

ВІДПОВІДЬ САМУЇЛА ПШИПКОВСЬКОГО НА СКРИПТ
ЮРІЯ НЕМИРИЧА.

Відповідь Самуїла Пшипковського на "Скрипт" Юрія Немирича заховалася дотепер тільки в латинському перекладі і була видана в Амстердамі 1692 року./I

Лілиться вона на дві частини:

1. Про авторитет Церкви.

2. Чи ті, які різняться від Римської і Грецької Церкви, можуть без образи сумління прийняти догми і обряди Східної Церкви?

В першій частині висунув Пшипковський проти Немирича оборону цілої Реформації. Немирич уболіває над тим, що християнство переживає кризу й розбиття. Шукаючи розв'язки тому, Немирич запитується: "Де є правдива Церква? При чому осуджує в негативному висвітленні науку цілої Церкви, тільки через оцінку суб'єктивну і раціоналістичну. ("proprorio ac privato iudicio.") супроти поваги Загальної Церкви.

"Свобода керуватися своїм власним одиноким розумом" є небезпечною в релігійному житті, бо вона "розвиває і нівечить братерську любов", коли кожий з нас стається суддею і провідником, тоді ніхто не хоче підпорядкуватися другому і таким чином постає хаос. Коли хтось привласнює собі таку свободу, той висуває себе понад Церкву, немов якийсь божок, і не визнає за ніщо науку докторів і мучеників, так наче б то цілі століт-

1. Cogitationes Sacrae...nec non Tractatus varii
argumenti, Eleutheropoli. pp.533-587

Amsterdam, 1692.

тя перед Лютером, Кальвіном і Соцінієм, були тільки неправдою і обманством. Це все неправда! Бо не тільки від 150 років тому назад почала відроджуватися Божа Церква. Були вже й перед тим на Сході і Заході мужі, що своїм прикладом побуджували до богобоязні, боролися за свободу сумління і переконання. Осуджували індивідуальність, яка впроваджувала власну науку, яка через непотвердження її через чудо, не мала жадної вартості. А визнавці тої віри самі допускаються суперечностей, бо на Синодах роблять ухвали, яких не можуть повалити одиниці своїм спротивом."

Такі короткі й довші уступи цитує Пшилковський зі скрипту Немирича. Вони такі численні, що можна з них відтворити істотні думки Немирича. Вони стосуються переважно справ теології.

Що торкається суспільно-моральної сторони, подаємо тут найцікавіші вислови. Промошуючи шлях тезі, що віра і її наука належить до духовних осіб, а тим самим до цілої Церкви, Немирич закидає різним сектам помилки, що кожний з них вірить згідно з своїм розумом: - "Суд і розсудок власного розуму у них заборонений і уживати його не дозволяють. Взнявши тільки нечисленних осіб із знаними прізвищами, прості люди не вміють власним розумом і власними силами боронити своїх переконань. І якщо запитати невченого чоловіка, що він думає про спірні релігійні пункти, то відповідь він вам не власним розумом, але тим, чого навчився з Катехизису, чи від своєї мами. І зразу ж такий чоловік оправдує себе тим, що мовляв він не теолог і скеровує вас до більшого вченого. Коли запитати такого чоловіка, чи Катехизис укладено згідно з його переконанням? - то на це відповідь вам негативно. Катехизис уложено без його відома, але за згодою старших."

Про суперечності в Протестантських Соборах говорить він таке: - "Немає жадної такої секти, в якій процвітає любов, як правдивий вияв Христових учеників. А принаймні я такої секти не знаю. Коли такі секти існують, так тоді нехай оголосять свою назву і візьмуть на себе оборону Христової Церкви. Не гратиме тут ролі, якщо знайдуться такі одиниці в Польщі. Однак вони самі між собою не можуть знайти згоди щодо тези, яка

торкається війни. І що вони не можуть створити власно го державного твору від розділеної Річпосполитої. Тому тут невидно що в їхній публічній організації існує досконала любов до ближнього. А крім того, коли вони уважають за членів їхньої Церкви своїх сусідів на Угорщині і в Семигороді, які вже давно закинули думку про те, що християнам не вільно провадити воєн, то чому ж членів тої Церкви не екскомунікують? Зрештою їхні Збори більше заслуговують на назву товариства чи чернечої спільности, чим на ім'я Церкви."

Призадумавшись над законами Грецької Церкви, починає Немирич виводити суспільно-моральну критику:

"— Божа Церква є повною злоти і розпусного життя. Ми одержали від Христа хрест, науку Євангелії, Святі Дари, докторів і учених в Святому Письмі, а також і священників. А тим часом, чим ми відрізняємося від язичників у наших обичаях? Власне ці погани є вищі в багатьох чеснотах від нас, і з тими чеснотами стануть проти нас на Страшному Суді. А чи не болюче воно?"

З досконалої любови в нас і сліду не залишилося. Кожний бажає тілесних потіх, які практикуються тепер щодня. Прогнана справедливість. Немає нікого, хто боявся б ще гніву Божого. Сильніший гнобить слабшого. Уста в усіх повні брехні. А що найгірше, це все панує в церкві з давніх віків... Хто ще виконує приписи апостолів, щоб відлучитися від кожного брата, що поводить себе непристойно? Так! Багато є тепер християн зіпсутих і пережертх всякими гріхами, так що майже всі заслуговують на анатему і екскомунікацію. Це все творить підстави, що чернечі закони і святі пустинники, які бачать таке зіпсуття християнського загалу, відлучилися від того суспільства. Одні пішли до пустельні-скитів, а інші до монастирів, щоб з тими зіпсутими християнами не споживати спільної страви."

Щоб відбити закиди Пшиковського супроти так званого ідолопоклонства, тобто почитання ікон і образів в Східній Церкві, Немирич пише таке: — "І без почитання образів допускаються ідолопоклонства люди жадні. І той рід ідолопоклонства панує в церквах, що відлучилися від Римської і Грецької Церкви. І тепер коли б хтось із них закликав Східну Церкву викинути образи з церк-

ви, як каміння, щоб не давати причини до ідолопоклонства, то таким можна б відповісти: -"Викиньте з ваших сердець безперервний поштовх до ідолопоклонства в честь мамоні. Підпирайте добровільно убожество, бо і Христос називає багатство найбільшою перешкодою до визволення".

Про брак християнської любови серед взаємно себе поборюючих Церков, з-поміж яких не виключає Немирич і різних сект, пише таке:

- "В боротьбі за різні догми воюють християни поміж собою так завзято і ганебно, горять один до одного такою ненавистю, обкидають себе взаємно прокльонами і прагнуть щоб їхніх ворогів земля пожерла. І то тільки за те, що їхні противники християни тільки мінімально від них різняться. Звідси стільки того взаємоубивства, ядовитої боротьби пером, образ, вигнання, засудження до тюрем, і мучеництва. Звідки походить те полум'я ненависти? Для своїх власних чи то батьківських думок, топчуть Христові накази і його приписи і взивання до братерської любови і толеранції до слабших. А чи всі ми не є християнами?".

Вже тих кілька аргументів, вибраних з Відповіді Пшипковського, дають нам пізнати, що неповодження Аріяна і деякі доктринні суперечності, а також неможливість впливу на життя, викликали відхід від них Немирича і перехід до Православної Церкви. Крім того Немирич, який походив від батька, що був членом Аріянських Соборів, і якого родина ніколи не належала до Римської Церкви, відкрито звернувся до Аріяна /Польських Братів/, щоб переходили до Грецької Церкви. Мотивував це тим, що реформаторські заходи відносять ся переважно до Риму, але ніколи не мають жадних відносин до Грецької Церкви, якій ніхто не може закинути тиранії, що можна закинути Римській Церкві і папі. Східна Церква ніколи не пила мученичої крові. /Зате Римська Церква, впроваджуючи свої святі інквізиції, масово нищила єретиків/. Говорить Немирич що Східна Церква всіх радо до себе приймає, бо в ній не появився Антихрист.

Підкреслюючи толеранцію в Грецькій Церкві, обговорює Немирич головні пункти, що могли б відштовхувати аріяна: тобто сповідь на вухо, Евхаристія, Свята

Тройця, погляд на посмертне життя, Літургія, Богослужба, почитання ікон та образів, покликання святих, ма настирі і чернечі з'єднання. Додає при тому також і менші різниці які він називає обоятними /"адіяпора"/, пости, свята, вивішування хреста, обряди при хрищенню, духовна одежа, кроплення водою і помазування миром, цілування Євангелії, переміна хліба, вживання свічок, різні церковні титули і т.п. З тим усім можна буде погодитися, коли дійде до згоди про важливі догми. До всіх тих пунктів додає Немирич свої аргументи, які черпає з Святого Письма.

Пшипковський відповідає по черзі на кожний аргумент Немирича, а переважно в справах, що заторкують монастирі і чернечі згромадження.

Характерною рисою відповіді Пшипковського є те, що по мимо того, що аргументи Немирича підрізували в основному існування аріяи, то Пшипковський трактує тут свого противника з великою особистою куртуазією, не виявляє тут жадного свого невдоволення ані жодної іронії. Це все дає нам змогу додуматись, що Немирич не був жадним політичним авантюриком, бо не дав до цього приводу Пшипковському, щоб останній міг це йому закинути. Звертає увагу тут особливо відповідь на алюзії Немирича про упадок християнської любови в Аріяиських Соборах і занедбування убогих і слабших.

З того бачимо, що життєве поступовання Немирича і тоді, коли він був великим паном-магнатом, і тоді, коли був убогим вигнанцем, не дозволило Пшипковському на жадну заціпку чи іронію. Бо мусів бути Юрій Немирич на правду мужем високої моральности й чеснот, що навіть Пшипковський не міг йому відмовити критики поступовання деяких членів Аріяиських Соборів в їхній суспільній моральности.

Юзеф Чамірський

Портрет відтворив мистець м-гр Мирослав Котис на підставі нечиткої малої відбитки зі старовинної гравюри Дальберга з самотнього досі знаного образу.

Рисунок родинного герба Немиричів подано з «Польської Енциклопедії Шляхетської» том VII ст. 87, Варшава, 1937 р.

GEORGII NIEMIRYCZ

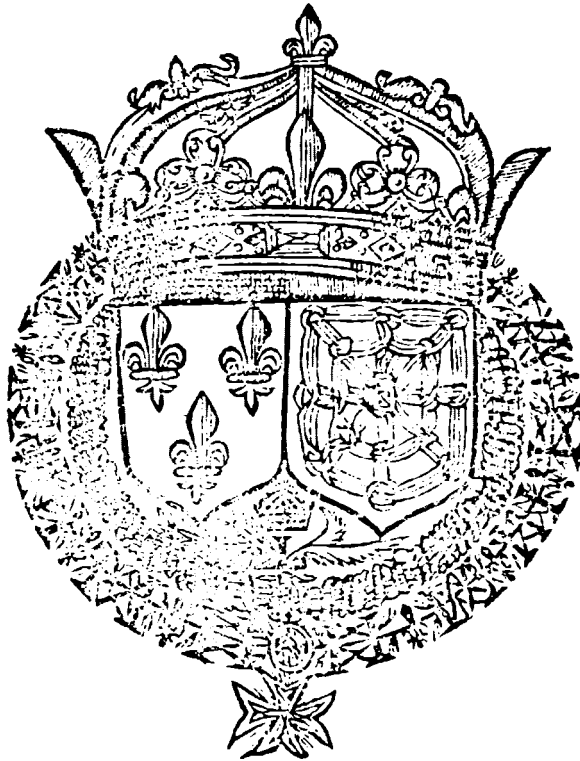
DISCVRSVS.

TAIRE
1646

DE

BELLO MOSCOVITICO.

ANNI 1632.

PARISIIS,

Ex Typographia PETRI DES-HAYES.

ANNO MDCCCXXXII.

✓

1

GEORGII NIEMIRYCZ
DISCVRSVS DE BELLO
M O S C O V I T I C O .

A D
ILLVSTR^M ROMANVM HOYSKI
*Vladimirienfem Capitaneum,
affinem.*

STREPEBAT iam longo tempore Mos-
chus, nec adeo sibi confifus, auxilia fæde-
ratorum implorare iustum vel fecurum
potius iudicans terræ Marifque fpatio
iter trahebat, vt tandem pareret, quod diu animus eius
parturiebat; dum Patria noftra circumfpectare vires,
ac poft illud Valachicum cum Osmanno, Borufficum
cum Guftauo hoſte bellum, præter annuas prædonum
incurfiones pace ipſâ tot civium fupremis neceffitati-
bus infælix, ad novos motus, arma viroſq; nova bello
femina accumulâre incipit. Nimirum præteritorum
memoria quanquâ alijs cunctationem, plurimis tamen
virtutem & alacritatem fatum fortunæ rarò fempiter-
næ animo volentibus, addiſſe videtur. Quippe non
ſolum nobis firmatus conſtantiâ Senatus, vſu miles,
ſed & diuturna hoſtibus pax propenſos ad omne ſer-

A ij

Tac. hist.
l. 3.

vitium frangere facilis & ex successu nostro mens Moschorum non semel perculsa, spem virtuti ostentat vberiore. Impar enim est semper numerus pulsarum virium: & quanquam atrociter loquantur, minor tamen est apud victos animus. Feruentibus belli auspicijs, alios consilij, plerosq; armorum, multos militum cura distrahit, omnes vel saltem in Patriam pios quanticunq; auxiliij sollicitudo. Mihi minor adhuc Patriæ cura per ætatem & absentiam, non voluntas. Quæ otiosi animum non passa, vel ad exemplum illius, qui Atheniensi Repub. in muniendo occupatâ, ne solus spectator immunis esset dolium suum sursum deorsum non sine aliorum plausuolvebat revolvebatque; quod in solito nostro confessu præsens eloqui debui, id absentem ad Te Generosissime Affinis, perscribere iussit studij in Remp. vestigium, officij in te argumentum.

NOVAM bello facem præfert futura æstas, cujus initio pax nobis horarum ferè spatijs numeranda. Superbior in dies hostis, non ignavior, & pro imperio vel causis, quas nunc procul habeo, impigrè certaturus. Nec apud nostros animorum parum, satis auctoritatis in Rege, satis consilij in Senatu, prudentiæ in Duce reputantes. Sed præter has militares laudes ut bellum prudenter suscipiatur, ex voto generatur, altius repetendus videtur oportunus cum numerorum, com meatuum & armorum, tum militum apparatus.

Apparatus
confistit in pecunia.

NERVVS bellorum solito more in thesaurum Reipub. influens non satis esse existimatur. Hunc

providæ nationes reddere locupletiore ex spolijs
 hostium, ex annuis sociorum pensionibus, ex hæredi-
 tibus eorum, qui vel damnati, vel illegitimè nati,
 vel extranei olim dum Remp. adirent, vicesimam
 partem pendere consueti. Reddiderant instructio-
 rem tum prudenti ærarij dispositione etiam nostris so-
 litâ, acceptorum expensarumque accuratâ ratione,
 tum Iudæorum Zigurorumq; capitatione, denique
 tributis ratione soli, & vestigalibus ratione portus,
 vel venditionis, vel circumvectionis nomine exactis.
 Insuper apud Athenienses mille talenta ad sublevan-
 das, quæ accidebant extra ordinem, calamitates san-
 ctè servata, vt nunc triginta auri tonnæ apud Bata-
 vos. Galliarum Rex non tam naturâ soli quàm insu-
 per habito labore fodinis caret, sed magna vi num-
 morum & puri argenti arte suâ dives, quippe notæ me-
 lioris exterorum pecunia nec nisi exercendæ officinæ
 aptissima Regno infertur, nec exportari nec fundi
 permittitur. Rex Britanniarum iisdem medijs adhæ-
 ret. Quin & Moschus nullum è suis provincijs argen-
 tum, præterquam in redemptionem captivorum,
 efferri permittit. Frequentia apud nos tributa præ
 terquam quòd multas turbas concitent Equestrem
 ordinem plus consueto exhausserunt, artificiosa
 & insolita omnes affligerunt; vnde plerisq; major
 privatæ domus, quàm Reip. cura. Iuuabit tamen
 aliquantum in Patriam propensa nobilium voluntas
 aliorum pietati cedere nescia, & consueta auxilia pro
 more.

*Sallust.
de Rep.
ordin.*

Proxima ANNONÆ necessitas, cuius ratio. & Annona.

Plato 9. leg. Reg. 3. c. 36. Tac. hist. 4. c. fin. 15. Xen. pol. Gr. 6. copia legibus sancienda. Qui frumentum necessarium que commeatum non præparat, sine ferro vincitur. Peccavit hic Lupercus, Rufus, Pætus damno Reipub: Romanæ; ut ex aduerso, profecturo exercitui commeatum pro numero dierum & hominum partiebatur Cyrus. Ea publicè hæctenus neglecta, nisi quod recenti bello iam administrari cæpta; quæ post omitti, famis & pestis in exercitu erat causa. Nec eo segnius domos subiectaq; nobilibus bona inuaserat miles, & haud sufficientibus Ecclesiasticorum ac Reipub. bonis, hoc opere solutos blandâ vi cogebat, sæpe & apertâ addito necessitatis prætextu premebat. Sed ut *Tac. hist. 2.* Auster maria miscet, ita vis & raptus facile ad intestina bella animos impellit. Abundè ad hæc usq; tempora commeatum exercitui gratis suppeditavit Podolia & Provinciæ vicinæ, perinde ac si nullus ijs esset hostium metus. Immanes interim remotiores non hostis, non militis incommoda, non auro æ iacturam noscebant. Nunc præter Lituaniam propior ad sedem belli Kijouiensis ac Braclaviensis tractus, distantia major & indè multò grauior alijs est Prouincijs. Proinde pecunia commeatus è remotioribus, e vicinis verò annona & ipsa petita, per horrea vndiquaq; in oppidis ad Berysthenis & fluviorum ripas, vel iusta exercitus itinera hybernaq; distributa, grande rebus momentum addiderit.

Armis. ARMORVM publicorum aut ductilium sive portatiliū, aut vectilium copiam solito maiorem partis aduersæ robor postulat. Et vtvt hæc ratione exigente in vsum vniuscuiusq; à singulis procuretur, pu-

blicam tamen curam futurorum incertus casus fortè
 requirit, ac inopiæ privatorum timor. Iussu Vespasiani *Tac. hist.*
 destinatè validæ ciuitates exercendis armorum officii-
 nis. Prætereo, quod & novum armorum genus ter-
 reat hostem. Et nova instrumenta bellica, scalæ, pon-
 tes hostibus inusitata magnum afferant terrorem. *1. Liu. 10.*
 Henricus VII. Anglorum Rex ad Boloniam ligneis
 tormentis portentosæ magnitudinis, metu civibus in-
 cubo, id effecit quod vi vix potuit. Præter curruum &
 iumentorum vsûm nauticæ rei studium vt aliis vtile, *Polyb. hist. 1.*
 ita nobis quanquam minus aduersis vel armorum vel
 comæatus vel militum deportationi admodum ne-
 cessarium.

AD MILITES venio quorum ducem & præfe- *militibus.*
 ctos cum præter animi & corporis dotes tum rem mili-
 tarem laudatissimos, & ad captandas militum mentes
 apertissimos optimè scio. Prima belli Vespasiano cura,
 agere dilectus, reuocare veteranos. Ipse Vespasianus *Tac. hist.*
 adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo incitare
 sæpius quam coercere, vitia magis amicorum quam
 virtutes dissimulans. Militum numerus præter ærarij *Thuc. 3.*
 facultates major, noxius erat Atheniensibus. Sit cui
 alendo & conservando terra comæatum & perfu-
 gium præbere possit, vt Artabanus Xerxi consuluit; *Herod. 7.*
 sit iustus, ne quod parsimonia servare studet, hostis
 eripiat: Robustum reddet, imperatoris solertia; stre-
 num, ordo & obedientia, fortem, vbi vir virum le-
 git, quod Cyrus ostendit dum ipse ducentos elegif-
 set. Equitum vis multo numerosior hosti, probator
 ac generosior nobis, ac in Cataphractis quidem tota, *Polyb. 5.*
Polyb. 1.
Thuc. 6.
Xen. 1.
Boter.

Tac. hyst. 1. in velitibus non leuis. Roxolani Sarmatæ equestri tantum, non etiam pedestri valentes certamine, multa passa incommoda. Peditatus quoq; à nobis antiquâ consuetudine parum probatus, ab Hungaris aut Germanis petitur, quorum illi inanes ac fidei sæpe laborantes, nec ordines norunt, nec artes militares. Equidem externi maiore ex diverso mercede ius fasq; exiunt, amantq; non regi, non iuberi, sed cuncta ex libidine agere, non fide, non affectu teneri, domestica tanquam externa, vastare, rapere. Hi autem graves & rapaces strenuè nobilium familias exugunt ac inermes vulgus acerbè deprædantur. Extranei tamen milites, si habendi, vel sunt illis sua fideliter persolvenda stipendia, ne in nos ipsos insurgant, vt olim in Carthaginenses; vel diversa in loca deducendi. Non minor in bellis utilitas esset domesticorum, non fortitudini magis quam virtuti studentium. Animo, robore, quis præstantior illis? caloris, frigoris, tempestatum ac inedia, quis patientior? Quod si in mortem exterorum exerceantur, mirum sanè quanta vis in ijs consisteret, quanta Regno utilitas. Horum copiam suppeditabunt tot inanes hominum turmæ circa Borysthenem Bohumq; latrocinii & rapinis vitam tolerantes, tanquam inutiles spretæ. Suppeditabit & Cosaccorum manus, quæ ordinarias cohortes contra Tartarorum insultus iuuat, nec ad ordinem aut disciplinam militarem cum possit, reducitur, civilium motuum causa. Quæ si per Prouincias, per arces tanquam præsidia distribueretur, & qualibet occasione in hostem duceretur, exercitus foret non vltimæ notæ subsidium

Equitatum auget in primis **Veteranus ordinarius**,
 siue immortalis exercitus, ille securitatis publicæ cus-
 tos ille probatus & perpetuo vsu hostem fugare edo-
 ctus, si modò Tartarorum incurfio aut honestis con-
 ditionibus prohiberetur, aut in hostem stipendio ali-
 quo Tartaris concessio auerteretur. Ex quibus victori-
 bus non leue momentum; victis, tolerabile dispen-
 dium, minor nimirum numerus latronum. Non com-
 memorauero voluntariam auxiliatorum manum,
 quanquam hæc inhabilis ad parendum, sed pensat ^{Tac. hist.}
 aculeos apum, bonitas, diligentia & fructus dulce-
 do. Exercitium militare, quale nunc in Belgio,
 Gallia, aut Germania viget, multis est contemptui,
 paucis probatum videtur. Disciplina seuerior more
 majorum vbiq; gentium rigidè obseruatur. In Gal-
 lia commissi luunt pœnas non milites solum sed præ-
 fecti, imo & Mareschalli, quorum nuperrimè Maril-
 lac eandem subiit sortem. Neque in Germania vel
 Hispania bis peccare, aut seram post scelus veniam
 quærere licet. Apud nos parum in effrænes seueri-
 tatis, multo minus præmii præter sortem, in bene meri-
 tos, quibusdam fortuna est pro virtutibus. Ad offi-
 ciorum gradus assurgunt nostratium multi, pauci spe
 ac voto potiuntur; quippe rarissimus quisq; virtutis
 suæ gloriam posteritati consecratum iri sperat, proin-
 de minus audet, quod alius ab ordinariis Rerumpub.
 historiographis certus expectat. Leonidæ & Lace- ^{Herod. 7:}
 dæmoniis epigrammata ab Amphictyonibus pone-
 bantur: Romanis statuæ pro perenni famâ collocaban-
 tur. Gallia, Hispania, Italia, Anglia, Germania va-

rijs honorum ordinibus non caret. Quorum tamen causa sicubi iusta, in eo sanè loco iustissima quotidiana p̄ane cruore scatente, vbi tam frequens, tam fecunda virtutum bellicorum in retundendis pertinacium fidei Christianæ hostium insultibus, porrigitur occasio, ne videatur amitti præclarorum sub sole facinorum admiratio & æstimatio. Ad pulcherrimum decus incendunt omnes gloriâ, pleriq; ducuntur vtili, ac inprimis quorum facultates sive absumptæ sive majori ex parte attritæ patriæ amore & amplioris fortunæ spe ad publicam necessitatem erogatæ. Apud

i. Liu. 7. Romanos Decius & eius milites, per quos victoria

1. Liu. 8. parta, singularibus affecti præmiis. Manlius victis Latinis cuiq; strenuo honesta præter sortem tribuit

Herod. 9. præmia. Fecêre idem ante Græci cum post alia bella, tum inprimis post Salamnicam, fecêre post Plataensem pugnam. Inde illa dona Romanis frequentissima; inde Nosocomia in vsum veteranorû aut vulneribus confectorum publicè erecta; inde procerum domus faucis patentes, vt post cladem Fidenis acceptam. Huc facit, vt post res benegestas ad epulas ex iis, quæ bello capta, instituendas tum præfectos tum milites voces. De sepeliendis autem mortuis admodum labores, nec tempus, nec occasionem, nec locum nec timorem præterdendens. Quemadmodum enim in sepultis fieri videt vnusquisq; , ita secum futurum arbitrabitur, si in bello occumbat. Claudet Apparatum commemoratio Geometrarum, Pyrotechniorum & aliorum artificum ad militarem vsum inservientiû, inprimis verò morbos propulsantiû. Huc perti-

Leo Imp. Tacit. c. 16. f. 14.

Ibid.

Er his inservientibus.

net, impedimenta vel nulla vel pauca rathere vt quæ,
iudice Annibale, sæpe sint fugæ vel cladis causa.

Apparatum ipsum excipiet BELLVM cuius gerédi
vnicus scopus, vnica meta victoria. Ad hanc vt con-
venientia scrutemur media, non minùs hostium quàm
nostræ vices quãtũ fieri potest sũt cognoscédę, vt de to-
to bello melius delibetur. Et hostilis quidem vis ni-
ritur regionis naturâ, munitionibus, militibus, rediti-
bus, sæderibus. Regio illis vt brumæ tempestate ni-
miis frigoribus horrida, ita æstate mirum in modum
advenarum corpora calore dissolvit & robur omne
adimit, non caret frumentorum genere vlllo, avium,
piscium, ferarum satis abundans. Ferrum in copia ha-
bet; auri & argenti fodinarum planè expers, pecuniã
tamen ab Hollandis per S. Nicolai portum; ab Armē-
niis & Persis per mare Caspium prout & aliarum re-
rum copiã benè instructa.

Vires Mo-
schi con-
sistunt.

1. Naturâ
regionis.

Nec levius à naturâ loci munimentum, densæ sylvæ
ac horrenda nemora, vdosus paludibus passim
distincta; vnde vix superabilis itinerum molestia, Al-
pinas etiam Annibalis difficultates multis numeris ex-
cedens. Et eam quidem auget molestiam ipsa Regio
tam vasta tam inculta, ab humano consortio aliena
& raro vrbium situ conspicua, difficultate commea-
tus vel acquirendi vel asportandi gravis. Porrò opida
& castella si cernuntur, rara sunt quæ situ & arte si-
mul non defendantur.

2. Muni-
tionibus...

Militum agmen formidabilem reddit Moschi po-
tentiam, in primis equitum; quorum ducenta millia
producere potest regio vastissima, vt constans est

3. Militi-
bus.

testium opinio. Horum dilectus fit ex Bojarorum filiis, quorum quindecim millia ad Principis custodiam destinata ex agris stipendium pro meritis & dignitate habent varium, ex fisco capiunt circiter 5000. rublarum. Tum centum & decem nobiles numerantur sexaginta quinque millium militum ductores, ad quos omnes pro stipendio horum militum summa 40000. rublarum singulis annis redit; Peditum 12000. præterea aluntur, quorum singulis septem rublę & duodecim modij avenę annuo spatio solvuntur. Præfectos militum varios habet imperator, quibus unus præest nobilitate insignis ille, ut ut prudentiâ inferior. Turcarum ordinem in bellis ferè servat, nec comitatus vlla hætenus Moscho cura. Arcus & gladij equitum olim erant arma, hastæ paucorum; nisi nunc alia recens ab exteris consuetudo ex re illorum commendauerit instrumenta. Peditum sunt gladius securis & sclopetum.

Barcl:

Icon. An:

Tac. An:

6.

Servile Moschi ingenium nacti, primum ad luxum & corporis lasciviam, crudele, vafum. Celeritate bellum conficiunt, morâ franguntur: Barbaris cunctatio quævis servilis, statim quid vis exequi, regium habetur. In prælio postquam trepidare incipiunt, abiectis sæpe armis fugiendo spem victoris prævertunt, metuunt magis quam sperant, còque stragem adaugent.

4. Regi-
mine.

Ingenium eiusmodi arguit regimen illorum Turcico simile, absolutum ac despoticum, in quo tamen vix vllus rebellionis metus. Adeò firmat Imperium contumax Regionis superstizio, ut nec libertatem

appetant nec seruitutem aut sentiant aut fugiant timidi, nimirum à Numine & Principe inditam. Vnde Religiosorum apud Principem honor maximus & copia præ aliis maior. Firmat idem numerum omnium ac officiorum distributio, quorum & minimum siue in aula siue in Ecclesia confertur cum Principis consensu, cui rarum ab obstructis periculum. Et tot, quos supra recensuimus decem & centum nobiles, militum præfectos aduersus ipsum seditionis timorem constitutos esse, compertum est. Hi pro militum stipendio pecuniam non ad suum libitum aut temporis articulum, sed ad Principis præscriptum & cogentem necessitatem, e fisco petunt; vbi verò in suspicionem incidere, dignitate præstantiores facile à Principe exautorantur, consilij Tarquinij capita papaverum eminentiora decutientis apprime gnaro. Iuventam quod attinet, ea liberalibus studiis non addicta, solas laudes & adulationes Principum edocta seruituti per ætatē affvescit. Vt quorum hæreditates solus confirmet, aut integras familias vetustate firmatas sæpe mutatis sedibus novaloca petere jubeat Princeps mittatq; in præsidia longè à domo patria propè in exilium, tanquam Tiberius sub prætextu legationis Germanicum, Nero Othonem.

1. *Linn.*

Tac. an. 27
an. 15. hist.
 1.

Reditus Moschorum Ducis annuus constat ex domanio triginta sex civitatibus comprehenso propè 230000. rublarum Principi pendente. Constat ex tributo singulis mensuris imposito prætio 400000. rublarum æstimato. Constat ex maiorum civitatum vectigalibus, quæ circiter 340000. rublarum thesau-

5. *Reditibus.*

ro Regio inferunt. Constat ex thermis & cauponis qui ad 25000. rublarum ascendit. Constat & ex damnatorum bonis quorum pars in Principem confertur dimidia. Insuper ex summâ ad conscribendos milites collata multum in fiscum redundat. Taceo quod mercenarijs exteris & duodecim sclopetariorum millibus subditi stipendia numerent, & pulveris pyrii causâ ex suo comparandi certam pecuniæ summam conferant, à qua residuum thesauro Principis inferant. Sileo redditus ex pellibus, feris, piscibus, frugibus, melle, cera, seuo, bobus, lino, sale, pice, ferro, oleo, phocarum aruina; quas & similes merces nemini in foro vendere licet donec ea quæ Principis sunt distrahantur. Præterco munera exterorum Principum Legatis Moschorum oblata, & ex consuetudine ac imperio Principis fisco inferri solita.

6. Fæderibus.

Fædera quod attinet, ea cum Sueco & Hollandis inprimis colit, cum Persa vicino commercia tractat, Galli mille & octingentorum, Angli totidem, Dani amicitiam duorum millium fumentum (vt vocant) lastonum iusto præcio mercatur.

Primò ad 1.

Hisunt cardines, hæc fulcra vim hostilem sustentantia, quibus occurreretur inprimis Consilio & vi apertâ hostium validiori. Frigidam temperiem superare à vicinis posse præter alios ipse Annibal testis est.

Flor. 2. c. 6.

Homines à sole venientes, nostrâ nos hyeme vicerunt, inquit Romanus scriptor. Sed terræ fructus inprimis consumendus erit, parte tamen in proprium vsum relicta. Anniuersaria hostilium agrorum ac messis vastatio depopulatioq; etiam absq; eorundem obsidione,

tantum illis affert incommodum vt tandem de deditione nisi mari potentur cogat cogitare, ait Herodotus. Cyrus tamen statuit etiam in mediis bellis, ne agricolis noceatur. Cum verò aliunde opes accumularet Moschovia, loca commerciorum occupanda.

Difficiles locorum aditus, qui imprimis ipsam tuentur regionem nec non vrbes naturâ simul & arte munitæ singularem imperatoris nostri postulat solertiam. In loca paludosa temerè ducendus exercitus numquam. Vix enim est, vt illic indigenis par sit quantumvis robustus & magnus. Hic peccavit Germanicus Catos aggressus. Eadem requirunt media, quæ præterita iam secula ac recens hoc ævum continuo vltu comprobavit. Aquarum copiæ ingenti scaphæ vectiles è lignea vel coriacea materia confectæ, tum pontes diversi inferuire solent. Paludes molis artificiosis & aggeribus exsiccat Batavia; Sylvæ igne excinduntur ac ferro.

Præcipua virium hostilium potentia hominum potius quàm militum, numero quam robori nititur. Sed nunquam satis fidam potentiam ita nimiam docuit præter Xerxen Darius. Fame debilitatur robur omne, cum turbæ tantæ alendæ quis sufficiat commeatus? Peste cõficitur peritq; omne decus inter tot homines, tot quadrupedes conceptu facili: minuitur excitâ inter vulgus seditione, atteritur vtili nostris partibus morâ, hostibus periculosissimâ. Testatur id Marius cum Cimbris, Fabius cum Pænis cunctando rem Romanam restituens. Namque salubris mora novas nobis affert vires, præsentibus non adesis. At plenis ca-

Herod.
hist. 1.

Xen. Cyr.

Ad 2.

Tac. an. 2.

Ad 3.

Curt. 4.

Flor. 2. c.

6.

Tac. hist.

3.

Tac. hist.
2
Tac. 16.
Encl. 4.
 stris miles ac redundante copiâ nec vigilias servat, nec labore firmatur, verùm corpus otio, animum libidinibus atterit. Quantum autem hebes est ad sustinendum laborem miles, tantum ad discordias promptior. Ipse denique circum iacentes terras vastat & facultates absumit, adeo vt plus damni copia suorum afferat, quàm hostis detrahat violentia, cùm illis inter multos societas culpæ tutior sit. Adde his & magis tyronibus hostes nunquam videntibus meticulosum ac servile inesse ingenium, sponte nihil, nihil propriâ virtute, omnia invitè, ex necessitate omnia suscepturum. Et numerosum Darij exercitum Alexandri manus cur vicit? imbellem generosa, sobria luxuriosum. Idem ingenium cùm totum ab ignavia occupetur temporis oportunitate ab eadem luxu conditâ sæpe superatur. Animis segni luxu obrutis gulæ irritamenta relinquenda, à nostris temperantia maxime colenda. Et Cyrum bello invictum eo modo vicit Thomyris. Plus enim ibi roboris vbi libidinum minus. Quin & crudelis eorum animus benignitate ac clementiâ deliniendus. Ecce Annibalem, qui quanquam naturâ ferox, multos tamen Romanorum sine precio dimisit, multos ad Thranysmenim lacum profligatos honoribus muneribusque præter sævi ingenii consuetudinem affecit.

Plut. in vita Annib.
Ad. 4.
 Arma Equestris ordo tenet cui plurima iuventus ætatibus alijs ad discordias ferendas proclivior. Huic dux aliquis si adsit perpropere sequetur quod piguit incohare. Ducem avaritia & arrogantia præcipua locupletum potentiorum vitia; vulgus libertas, si modo servili animo aliquid ingenui insit, accenderet.

Seditionem

Seditionem movet, Principis in proceres populo caros *Herod. 2.*
 crudelitas, agrorum, honorumq; ademptio. Sic a C.
 Licinio Stolone & L. Sextio Trib. Pl. commota per
 quinquennium Roma. Nihil æquè Provinciam ex- *Tac. hist.*
 ercitumq; Syriacum accendit, quàm quòd assevera- ^{2.}
 ret Mucianus statuisse Vitellium, vt Germanicas legio-
 nes in Syriam ad militiam opulentam quietamq; trans-
 ferret: Contra Syriacis, Germanica hyberna cælo ac
 laboribus dura mutarentur. Rectè equidem securitati
 Moschorum Ducis provisum videtur, vt difficile sit
 rebellionem aut bella intestina inter eos concitare, fa-
 ciendum periculum tamen: multa in exercitu discor-
 diarum flabella, multa in aula fovenda. Et certè do-
 minandi rigor, incolarum servitus, belli tædium ne-
 vercale Principi odium accersunt. Othonem illum *Tac. hist.*
 a duobus manipularibus euectum, ipsa militum suspi- ^{1.}
 cio tribuno privavit senatumq; in præsens discrimen
 adduxit. Vitellio Romæ imperante duo milites acer- *Tac. hist.*
 rimam seditionem excitassent, ni metu hostis dissipa- ^{2.}
 ta esset. Demetrius, nuper ab ijs ipsis Moschis crude-
 lissimè interfectus, hac ratione successores suos pe-
 ti posse exemplo suo docet. Nec Religiosorum ani-
 mus prætermittendus quorum vis plus iusto fortior,
 solâ superstitione stabilitur, aureo hamo capitur.
 Quare nocte moras, muta locos & missis corruptori- *Tac. an.*
 bus exuendam ad fidem hostes mercare. Exteris autem ^{12.}
 hostium militibus, quantû in impetu roboris est, tan-
 tum langvoris in morâ. Germanorum obnoxia mor- *Tac. hist.*
 bis corpora, æstu, frigore, & tempestatum impatientiâ ^{2.}
 labefactantur. Quibus etiam fluxam esse fidem con-

tra morem maiorum , ni crebris & certis stipendijs sustineantur , in Danorum Regis cum Ferdinando secundo Imperatore , & Ioannis Nassovij cum Hollandis certamine expertum nuperrimè. Angli si qui ibi sunt , inopiam non tolerant , inediâ pereunt. Ad hæc proni sunt ad seditionem & rapinam externi exercitus omnes , facilèq; per turbas & raptus impelluntur ad civile bellum animi.

AL.5.

Quoad Reditus , civitates Domanium constituentes , quantum fieri potest , primum attententur , præsertim decem reliquis præstantiores majorum proventuum fontes. Tributum , quod à mensuris præcipuè in Moscua , Rostove , Novogardia detrahitur , vel agrorum circa has ditiones vastatione , vel incursionibus , vel si potis est , occupatione immiuentur hosti. Nec cauponæ tam vtilis futuræ , si fruges circumcirca in prædam aut ignem convertantur , aut potius surripiantur. Vestigalia ex fluviis , crebris incursionibus impediri , aut strenuo ausu iam collecta rapi solent. Sufficiet insuper menti generosæ nosse thesauros Moscuæ , Iaroslavix , Vologdæ locis munitissimis reconditos , ac imprimis Bialojezioræ vbi præcipuum divitiarum & salutis Imperatorix in maximis periculis asylum.

Ad.6.

Tota verò vis hostium non ex se valida ; sed dum exterorum auxiliis ac fæderibus sustentatur meritò timeri digna. Verùm cum nihil mortalium tam instabile , tam fluxum sit , quàm potentia non suâ vix nixa , nec eam divinis auspicijs infringere difficile. Præcipua igitur Fæderum , quæ illis cum exteris na-

Tac. Ann.
13.

Fædera

rionipus intercedunt inerrumpendorum erit cura. Ad hostium vires paulatim debilitandas maximè prodest socios ab iis abducere, vel eos cum sociis committere, vel alios aliis suspectos reddere, vel denique meliorem eorum subditis aut amicis equioremq; conditionem offerre. Magnum ad hostes perterrendos affert momentum, si qui ex fæderatis vel sponte & vltro vel sollicitati & retracti ad nos redierint. Ita Themistocles abduxit Iones, abduxit & Caros ab exercitu Persarum. Quod si tam pertinaci morfu initam retineant amicitiam, muneribus vel bellis sive domi conflatis, sive exteris retrahentur. Non minor secundi progressus spes relicta est nobis, si cum exteris fædera incamus. Arduum quidem & perdifficile vederetur nationi sine fædere, sine vllis sociorum auxiliis, hucusque supra omnium arbitrium fortissimis Christiani orbis hostibus strenuè proprijs viribus resistenti, tot victorias, triumphos tot, cum æterna nominis famâ reportanti, quærere fædera & subsidia; verùm hoc jam temporis ratio requirit, sic Romanorum fortissimorum exemplum svadet, sic consensus orbis & consuetudo hodierna postulat. Præter Aristagoram qui Spartanos pertraxit; legationibus, donis, facilitate rerum, spe lucri in societatem inducti à Boijs Transalpini; æquis conditionibus, Aratus Antigonom adscivit socium. Felice rerum initio Cares & Cyprij Ionibus accessere. Securitatis, magnitudinis imperij ad eos venturi perspicuâ demonstratione Senaturn Romanum inducebant Campani contra Samnites, & induxerunt, sed dedi-

Moschi cum alijs interrum-
 penda.
Thuc. 6.

Polyb. 1.

Nostra
 incanda.

Herod. 5.

Polyb. 2.

1. Liv. 7. tione Provincię. Libertate relicta, ut suo arbitrio bellum & pacem cum non confederatis populis gerere possint Romani Samnites pertraxerunt. Belgarum subsidia à Moschis tentantur; sed Batavi alio bello districti in societatem lentè & ægrè se dimittunt. Cum his amicitia pace belloq; nostrę genti opportuna. Nobis enim illi merces & argenti vim, nos illis frumenti copiam præ ceteris majorem suppeditantes faciliorem & firmiorè ex necessitate pacisceremur familiaritatem. Galliarum namq; Rex frumenta ex regno exportari superiori anno vetuit, bellorum comœtati & caritati domesticę occursurus. Britania sibi tantum arat, incolis magis piscaturę, quàm agriculturę addictis. Dania insulis distracta pluribus in locis arenosa, venationi magis intena, fruges vix sibi producit. Svetia inculta, arenosa, palustris sæpè eget. Nec diffitebor obstructos nuper in Borussia portus Batavis iter in Moscoviam monstrasse. Quę quanquã plus alijs provincijs frugibus abundet, nostris tamè oris nec frumenti bonitate nec copiã & itineris brevitate cõparanda. Annuo enim spacio Hollandos vix bis in Moscoviam, cum ad nos quater venisse & rediisse constat. Omitto mercimonia sylvestria & terrestria quorum loco illi abundè subministrant alia. Ac in primis transeo subsidiaria, quę prohiberentur vinculo nostri fęderis, arma, pecunias & vires: quas cum nuper Sveco præstiterint, easdem pertinaciter sine fronte vrgenti Moscho denegare vix poterunt. Dani amicitia cum portuum, tum vicinitalis ratione apprime esset expetenda. Non eadem cum Sveco commerciorum vtilitas, vicinior

Liv. 8.
 Cum eorum amicitis.

tamen cùm sit, Moscorum aliqua spes in eo consisteret. Antea namq; castella munita & bellicas naves illis opposuerat, ne arma per Finnicum sinum in Moscoviam veherentur, nunc propter fœdus huic conniveret, imo Moscho favet. Ergo aut æquis conditionibus Svecus tentabitur, aut bellum hoc quo nunc tota flagrat Germania, quantum fieri ex re nostra potest, fovebitur. Ne hostis vniat vires, tempestivè occurrendum ratio dicitur, Samnitum exemplum monet, monet & Romanorum contra Asdrubalem Annibalidis fratrem certantium. Vtilis hæc cum exteris Principibus, at multò vtilior nobis cum vicinis Moscorum hostibus amicitia, huic soli bello subserviens. Nam Batavi præterquam quòd longiori distent à Moschis intervallo, assiduo cum Hispanis bello terrâ marique distracti pecuniarum indigentes & debitores ipsi, Germanicum etiam bellum ære & milite, quoad ipsorum permittit securitas, nutriunt. Et Svecus experientiâ edoctus tempori & sumptibus in Borussia expositis, cùm ne decimam quidem partem eius, quod annuo spatio in Germania, ultra triennij decursum ibi commoratus occupaverit, non sine causâ indoluisse dicitur, ac ne nunc quidem auxiliari Moschis potest hoc bello implicitus. At verò si Moschis ab vnâ parte nobiscum occupatis, hostes illorum perpetui (Tartaros Perecopenses intelligo) in Moscoviam irruerent. Equidem nihil Tartaros ad eam impellere potest societatem, quàm res illorum, præda opima, præda facilis & oportuna, ab hoste non impedita. Et Tartarorum haud dispar est à Turcis consuetudo, duabus par-

Liv. 9:

Cum eorum ostibus.

tibus discordiâ ardentibus commodo suo inhiare. Præterea facilè in societatem adducitur is, cui nobiscum commune esse periculum persvaderetur. Et quâ ratione aliâ totam Asiam adversus Medos concitavit Assyriorum Rex? quare impulsi Reges Christianicum Turcis fœdus restaurant, refricant & cum barbaro Marochi Rege? Sed & Batavi quo pacto cum Abyssinorum & Fessæ Regibus fœdera iniere? sic Cyrus Cadusios, sic sacas excitavit in Assyrios; Omninoque in hostem, cum quo breviter certare animus, instigandi & in nostram societatem contra eum adfiscendi omnes, qui eum aliquâ ex parte infensè odere. Nec abs re nostra esset, si Persa tum nullas Moscho ferret suppetias, tum imminentem Regno Poloniæ Turcam suis incurSIONIBUS a tergo revocaret. Cuius gratia, Cosaccorum nostrorum incurSIONIBUS Turcicis conuivere non iniquum censeretur, cum & Turcæ se non esse retinendo Tartaros, videri velint.

Secundò. Ad vim apertam dum vocat nos necessitas, tanquam ad iacturam mercium nautæ descendemus cunctantes. Magnâ enim in bellis rim fortuna habet, parvisq; interdum momentis permagna fit rerum ac consiliorum mutatio. Tum omnia per speculatores aut exploratores fidos ac prudentes pervidenda ordo, animus, vis & consilia hostium, item situs locorum præcipuè iustranda, nec solum quid apertus hostis meditetur, sed quæ exterorum mens, quis animus, sedulò inquirenda. Meretur hic imprimis laudem Annibal, ut cui omnia hostium haud secus quàm sua erant nota. Is vero explorator apud hostem impetrat fidem, qui

Xen. pad.
1.

Xen. pad.
5.

Crome:
in Boleslao
Crisousto.

1. LIII. 22.

ex iustâ causâ fugisse censetur, vt Araspus à Cyro ad *Xen., pad.*
 Assyrium, filius Tarquinij ad Gabinios, Zopyrus ad *6.*
 Babylonios. Optimi vero illi, qui extranei nobisque *Liv. 2.*
 palam non addicti suorum Principum nomine ad ho-
 stes eunt, vt Indi ad Assyrium explorandum missi. *Xen., pad.*
 Modi explorandi cum plurimi sint, tum ille frequens *6.*
 sub specie mittendorum munerum à Cambyse in
 Æthiopia vsurpatus. Exploratores verò hostiles de-
 prehensos non semper necuit, sed si rectè instructus
 fuit exercitus ad terrorem hostibus per eos augendum
 in castra deduxit & dimisit Xerxes. Per exploratores *Herod. 7.*
 consilio hostili percepto ad celandū aduentum aditus
 nuntiorum occupabat & nuntios quotquot occurre-
 rent, retinebat Chrysanthus & Annibal capturus *Xen., pad.*
 Tarentum. Minime verò expectandum dum ho- *2.*
 stis in limites aut sinum Patriæ veniat, sed ille inva-
 dendus, ac viscera ipsa hostilis imperij laceranda.
 Bellum in hostile solum transferre quantum possu-
 mus, debemus, vt auctor est Polybius. Moschus *Polyb. 1.*
 non nisi in Moscovia superari potest, vt Annibal in
 Africa. Quâ igitur aditus patet facilior & vbi ho-
 stis securior, Provincia totis viribus invadenda, cum
 & minus ab hoste impendat discrimen, & validius
 conuictis sit robur per incerta sylvarum: Quan-
 quam diviso exercitu vndiquaq; hostis distractus,
 faciliorem commeatum exercitui ex suo præbeat,
 nec nostris ex multitudine mora tumultusque. Et in
 adverso vnus legionis eventu, quem auertat diui-
 na clementia, non parvam vltionis spem pars super-
 stes faciat. Maximum Imperatoris peccatum est, *Liv. Imp.*

- Tac. c.* vno prælio omnes copias superandas tradere. Ex-
20. 106. exercitus securitatem locus & ordo conservat ; loco &
 tempori congrua acies commodeque instructum ag-
 men , parum periculi ab hoste habet. Nec minus seve-
 rior disciplina , seditiones tollit , insultus arcet. Quod
Tac. hist. in Vitellij agmine ex disciplina laxiori præstari non
2. potuit. Statio autem exercitus , castrorum aptâ po-
 sitione & dimensione continetur , Præfectis castro-
 rum & Geometris relinquenda. Sed locus ad sedem
 belli ab optimis olim imperatoribus præmisâ vali-
 diori manu pro suis præreptus , terrorem hosti , illis
Tac. hist. nomen & prosperum rerum successum peperit. Nam
2. ut initia belli proveniunt , ita fama fit in cætera. La-
 cedæmonij à Macedonibus in Laconica victi docue-
Polyb. 2. runt nunquam superioris loci oportunitatem hosti-
 bus esse concedendam , ut finantur sine vi , sine lassit-
Tac. hist. tudine eam occupare. Veronam coloniam copiis vali-
2. dam auferre vitellio in rem famamque Vespasiani ex-
 exercitus videbatur.
- Vis aperta* Nostris copiis in hostile solum ingressis incum-
consistit bunt incursiones , prælia , obsidiones. Incurfionibus
in Incur- inopinatis & vastationibus sæpe belli dux in suspicio-
fionibus. nem adductus , dum eius ager esset intactus ; sæpe vi-
Veg. 3. c. ctoria sine cæde & sanguine sæliciter obtenta. Et
2. certe bellicæ incurfiones venationibus non ab simili-
Leo c. 12. les. Ut enim ibi fera : ita hic excubijs insidijs circuitio-
137. nibus atq ; huiusmodi stratagematibus potius quàm
Leon, c. viribus capitur hostis , ubi vero hisce artibus nihil pro-
20. 156. ficitur , tum labore corporis ac dimicatione tentan-
Xen. p. c. l. dum & cum hostibus decertandum. Cyrus fines Ba-
 byloniorum,

byloniorum, Regulus in Africam, Philippus in Ætoliam ingressus statim cædibus implevit omnia & rapinis, vt magnum hosti de se inijceret terrorem. *Polyb. 1.*

Prælijs campestribus & apertis aciebus quæsitæ à multis victoria, pauci voti compotes evasere, etiam profligatis summo nixu hostibus. *Pol. 4.*

Æger morâ & spei impatiens Otho Imperator, sine prælio Vitellium vicisset, ni hîc deliquisset. Mauritius Auriacus converso in fugam Archiducis exercitu, iam victor nihil ultra nec ausus nec potuit. Ad hæc tamen frequentet decurritur. *Præliis campest.*

Sed Prælia imprimis pendent ex occasione quæ in bello solet amplius iuvare, quàm virtus. Itaq; armatus intensusq; sis, vt nec tuæ occasione desis, nec tuam hosti des. Eadem pendent ex famâ, quæ in novis cæptis validissima. Pendet verò magis ex Ducis solertia, pendet ex attenda diligentia. *Veg. 3. c. 26.*

Siquidem celerius opprimitur nemo, quàm qui securus est. Itaque vt nihil timendi, ita nihil contemnendi autor sim. Pendet ex modo pugna. Boni enim duces non semper aperto Marte, in quo commune est periculum, sed & ex occulto hostem attentant. Et vtile quando hostis imprudentiâ ruat, *Liu. 22.*

(quod loco sapientiæ est) alienam stultitiâ operiri. Pendet ex loco, qui amplius sæpe prodest, quàm virtus, si namque equitatu gaudemus, campos debemus optare: si pedite loca angusta, fossis, paludibus, arboribus impedita. Sæpe iuvat, si militibus sit necessitas in loco, spes in virtute, salus in victoriâ. Sanè propinqua munimenta, quantò plus spei ad effugium, tanto minorem ad resistendum animum dare solent. *Vellef. 11.*

Pendent imprimis ex acie, cujus instruendæ ratio duci *Liu. 6.*

Tac. hist. 2.

Veg. 3. c. 26.

Tac. an. 2.

Tac. hist. 3.

• notissima.

Obsidio-
nibusTac. *uv.*
15.

Verùm enimverò qui populi in acie tantum valent & prælio, in exequendis autem obsidionibus & urbium oppugnationibus nihil norunt aut possunt, ut Parthi, exiguam militiæ partem didicerunt. Igitur obsidione fatiganda aliqua oppida & eo medio hostis premendus. Cæterum in obsidione locus ipse qui sit, quæ temporis ratio, quis aggrediendi modus consideratur. Necessaria hostibus loca ea quæ pecuniam, commeatum, arma, nec non virorum præsidia hosti subministrant obsidione urgenda, ut eripiantur, dicat ratio. Et sanè obstructos bellico in Borussia tumultu portus, non sola urbs Dantiscana ægrè tulit, sed & Polonia consveto reditu destituta, regio aliarum rerû abundantia & domesticis metallorum fodinis instructa. Castella aut oppida munitissima occupata spem receptus hosti adimunt. Nec tantum temporis amittit exercitus circa hæc majoris momenti occupatus, quæ si vim non ferant, multo minus infirmiora possunt, in ipso scilicet transitu, exiguâ manu occupanda. Ea verò in primis loca, quæ superstitione culta, attentata aut capta, mali ominis metum credulæ genti incutere possunt, non negligenda. Multum enim nominis Vespasiani partibus attulit Vicentia Cæcinæ ducis Patria erepta, & quanquam parvi nomine ac viribus haberetur, magnitamen momenti locum obtinuit. Insuper ubicunq; miles conscribitur, conatus eorum turbandus, vires distrahendæ. Id autem præcipuum obsidionis securæ robur, ut post ingressum in hostile solum celerrimè attentetur; magno impetu, magnis

Tac. *hisl.*
2.

viribus, quātum temporis ratio finit, cum obsessis agatur. Contra firmam eorum situs & operis securitatem artis ac virium robora opposita, aut obsessis majorem gloriæ palmam, aut adnitētibus certum victoriæ decus pollicentur. Nihil enim tam altè posuit natura, quo *Curt. 7.* virtus eniti non possit: nihil est tā firmiter manufactum vt non ab eadem everti queat. Fluminis abductione, com meatus interceptione, fossarum completionē, munimentorum & præsidiorum ereptione, tantum metus incussit Babylonij Cyrus, quantum spei cunctando Fabius peperit Romanis. Sed expugnandarum *Xen. pad. 7.* urbium communis veteribus ratio vt multitudinem huic operi addictorum requirebat, sic plurimis amissis & obsidione in longas moras temporumq; tædia protractâ plus damni quàm commodi, plus infamiæ & dedecoris, quàm gloriæ sortiebatur. Vacua horum impedimentorum ars militaris recenti vsu per omnia Christiani nominis regna probata: vnde & potior existimatur, minori militum, majori nummorum dispendio. Nam vallo cingere castra, castella & reductus erigere, appropinquare, fossam transire, rumpere munitionem & alia permulta sumptus requirunt ingentes: nec minores, instrumenta quæ aut castris cingendis, aut agris exiccandis, mænibus diruendis inserviunt antiquis vsitata, & alia recenti hoc seculo addita, vt ingeniosa Pyrotechniæ scientia. His vero operibus vtimur secundum vim hostilem, quam forma & materia munitionum requirunt. Verùm in omni urbis obsidione curandum, ne obsidentibus necessaria deficiant. Remissio enim aut inopia *Liv. 28.*

Gallorum obsidionem Capitolij tandem reddidit inutilem.

Patria vt defendenda.

Cæterum occupato per aliena imperia exercitu nostro & conversis ad externa omnium animis, sine forti præsidio Patriam relinquere, periculosum. Nam Moschus haud intactam præteriret hanc nocendi occasionem siue impetum invadentis exercitus tardare aut retrahere, siue belli sedem in Patria nostra quærere voluerit. Hostem à nobis abducere ad sua tutanda consultißimum ostendit Pericles irrumpens in Peloponnesum, Scipio in Africam, Agathocles in agrum Carthaginensem. Sed irruituro in regionem hosti præclusit itinera, annonam detraxit & aquam, præsidia in aditu opposuit fortissima, & vrbes quæ primæ obijciebantur, comæatu & valida manu munivit adversus Vologesem Corbulo, Huius & aliorum ad exemplum oppida Moscho finitima fortiter muniuntur militum præsidio, comæatu & armis eorum securitati prospicietur. Pari modo civitatibus, quæ à Desna & Borysthene alluuntur succurretur: simul inter has ne facilis accessu aliquis pateat locus, scaphæ militares armatæ, quas fluvij ferre possent, interijcientur. Hæ vero naves, vt quæ Cosaccis vsui, vel ab iisdem civitatibus commercia exercentibus armari jubebuntur, vel publico sumptu conducentur, militum ac tormentorum bellicorum præsidij muniendæ. Postremo castella reducunturq; inter distantes vrbes erigentur, quo facilius laborantibus, horum fluviorum auxilio subveniatur ad votum omnium nostrum.

Thuc. 2.

Tac. an. 15.

Habes, Generosissime Hosci, pro tempore & inge-

nij modulo leve, fateor, affectus in Patriam vberioris indicium, liberæ vocis, vtv teneræ ætatis, liberæ mentis opus, inter tot prudentissimorum fortissimorumq; virorum virtutis ac libertatis sustentacula, tot animorum viriumq; certamina, quos maturior ætas ad consilium instruxit, animi præsentia ad vim roburq; firmavit. Habes & animi in Te nobis propensissimum grati pignus in alijs evidentiùs captato commoditatis articulo erupturi. Sed vt olim sacra potiùs silentio, quàm acclamatione tractabantur, nimirum humanam facundiam excedentia : haut secus & ego, tum assidua amplissimæ Domus vestræ in nostram merita ab aravis in hunc vsq; diem producta cogitatione revolveo, tum mea pro Patriá vota ac successu belli, vtinam vtinam felici, suspiriis potiùs exequor, quàm verbis assequor.

F I N I S.

GEORGII NIEMIRYCZ

DISCURSUS

DE

BELLO MOSCOVITICO

ANNI

1632

GEORGII NIEMIRYCZ

DISCURSUS DE BELLO

MOSCOVITICO.

a d

Illustrum Romanum Hoyski

Vlodimiriensem Capitaneum

affinem

Strepebat iam longo tempore Moschus, nec adeo sibi confisus, auxilia faederatorum implorare iustum vel securum potius iudicans terrae Mari-squespatio iter trahebat, ut tandem pareret, quod diu animus eius parturiebat; dum Patria nostra circumspectare vires, ac post illud Valachicum cum Osmanno, Borussicum cum Gustavo hoste bellum, praeter annuas praedonum incursiones pace ipsâ tot civium supremis necessitatibus infaelix, ad novos motus, arma virosq; nova bello semina accumulatore incipit. Nimirum praeteritorum memoria quanqua alijs cunctationem, plurimus tamen virtutem & alacritatem fatum fortunae rarò sempiternae animo volventibus, addisse videtur. Quippe non solum nobis firmatus constantiâ Senatus, usu miles, sed & diuturna hostibus pax propensos ad omne servitium frangere facilis & ex successu nostro mens. (Tac. Hist. 1.3.) Moschorum non semel percussa, spem virtuti osten-

tat uberiozem. Impar enim est semper numerus pul-
sarum virium: & quanquam atrociter loquantur, mi-
nor tamen est apud victos animus. Feruentibus
belli auspicijs, alios consilij, plerosq; armorum,
multos militum cura distrahit, omnes vel saltem
in Patriam pios quanticunq; auxiliij sollicitudo.
Mihi minor adhuc Patriae cura per aetatem & ab-
sentiam, non voluntas. Que otiari animum non pas-
sa, vel ad exempluminus
sa, vel ad exeplumillius, qui Atheniensi Repub.
i muniendo occupatâ, ne solus spectator imunis
esset dolium suum sursum deorsum non sine alio-
rum plausu volvebat revolvebatque; quod in solito
nostro consessu praesens eloqui debui, id absen-
temad Te Generosissime Affinis, perscribere ius-
sit studij in Remp. vestigium, officij in te argu-
mentum.

NOVAM bello facem praefert futura aestas, cujus
initio pax nobis horarum ferè spatij numeranda.
Superbior in dies hostis, non ignavior, & pro im-
perio vel causis, quas nunc procul habeo, impigrè
certaturus. Nec apud nostros animorum parum, sa-
tis auctoritatis in Rege, satis consilij in Senatu,
prudentiae in Duce reputantes. Sed praeter has mili-
tares laudes ut bellum prudenter suscipiatur, ex vo-
to geratur, altius repetendus videtur oportunus cum
nummorum, commeatum & armorum, tum militum appa-
tus. (Apparatus consistit in pecunia.)

NEREUUS bellorum solito more in thesaurum Reipub.
influens non satis esse existimatur. Hunc providae
nationes reddidere locupletiozem ex spolijs hostium,
ex annuis sociorum pensionibus, ex haereditatibus
eorum, qui vel damnati, vel illegitimè nati, vel
extranei olim dum Remp. adirent, vicesimam partem
pendere consueti. Reddiderant instructiozem tum
prudenti aerarij dispositione etiam nostris solitâ,
acceptorum expansarumque accuratâ ratione, tum Iu-
daeorum Zigurorumq; capitatione, denique tributis
ratione soli, & vectigalibus ratione portus, vel

venditionis, vel circumvectionis nomine exactis.

Insuper apud Athenienses mille talenta ad sublevandas, quae accidebant extra ordinem, calamitates sanctè servata, ut nunc triginta auri tonnae apud Batavos. Galliarum Rex non tam naturâ soli quam insuper habito labore sodinis caret, sed magna vi nummorum & puriargenti arte suâ dives, quippe natae melioris exterorum pecunia nec nisi exercendae officinae aptissima Regno infertur, nec exportari nec fundi permittitur. Rex Britanniarum hujusdem medijs adhaeret. Quin & Boschus nullum è suis provincijs argentum, praeterquam in redemptionem captivorum, efferi permittit. Frequentia apud nos tributa praeterquam quòdmultas turbas concitent Equestrem ordinem plus consueto exhausserunt, artificiosa & insolita omnes afflixerunt; unde plerisq; major privatae domus, quàm Reip. cura.
(S a l l u s t de Rep.ordin.)

Iuuabit tamen aliquantum in Patriam propensa nobilium voluntas aliorum pietati cedere nescia, & consueta auxilia promore.

Proxima ANNONAE necessitas, cuius ratio & copia legibus fancienda. (Annona) Qui frumentum necessarium que commeatum non praeparat, suie ferro vincitum Peccavit hic Lupercus, Rufus, Paetus damno Reipub: (Plato 9. leg. Veg. 3.c.36. Tacitus Hist. 4, a fin 15.) Romanae; ut ex adverso, profecturo exercitui commeatum pro numero dierum & hominum partiebatur Cyrus. (Xen. paed.Gr.6.)

Ea publicè hactenus neglecta, nisi quod recenti bello jam administrari caepta; quae post omitsa, famis & pestis in exercitu erat causa. Nec eo segnius domos subiectaq; nobilibus bona invaserat miles & haud tufficientibus Ecclesiasticorum ac Reipub. bonis, hoc onere soluros blandâ vi cogeat, saepe & apertâaddito necessitatis praetextu premebat. Sed ut Auster maria miscet, ita vis & raptus facile ad intestina bella animos impellit.(Tac.hist.2.)

Abundè ad haecusq; tempora commeatum exercitui gratis suppeditavit Podolia & Provinciae vicine, perinde ac si nullus ijs esset hostium metus. Immunes interim remotiores non hostis, non militis inkommoda non anorae jacturam noscebant. Nunc praeter Lituaniam proprior ad sedem belli Kijoviensis ac Braclaviensis tractus, distantia major & indemultò grauior alijs est Frouincijs. Proinde pecunia commeatus è remotioribus, e vicinis vero annona & ipsa petita, per horrea undiquaq; in oppidis ad Borysthenis & fluviorum ripas, vel iusta exercitus itinera hybernaq; distributa, grande rebus momentum addirit.

(Armis.) ARMORUM publicorum aut ductilium sive portatilium, aut vectilium copiam solito maiorem partis adversae robur postulat. Et utut haec ratione exigente in usum uniuscuiusq; à singulis procuretur, publicam tamen curam futurorum incertus casus forte requirit, ac inopiae privatorumtimor.(Tac:Hist.2.)

Iussu Vespasiani destinate validae ciuitates exercendis armorum officinis. (1.Liu. 10.)

Fraetereo, quod & novum armorum genus terreat hostem. Et nova instrumenta bellica, scalae, pontes hostibus inusitata magnum afferant terrorem. (Xen.paed.)

Henricus VII Anglorum Rex ad Boloniam ligneis tormentis portentosae magnitudinis, metu civibus icusso, id efficit quod vi vix potuit. Praeter currum & iumentorum usum nauticae rei studium ut aliis utile, ita nobis quanquam minus adsuetis vel commeatus vel militum deportationi admodum necessarium. (Polyb. Hist. 1.)

AD MILITES venio quorum ducem & praefectos cum praeter animi & corporis dotes tum rem militarem laudatissimos, & ad captandas militum mentes aptissimos optimè scio.(Militibus.)

Prima belli Vespasiano cura agere dilectus, reuocare veteranos. (Tacitus Hist. 2.) Ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo incitare saepius quam coercere, vitia magis amicorum quam virtutes dissimulans. (Thuc. 3.)

Militum numerus praeter aerarij facultates major, noxius erat Atheniensibus. Sic cui alendo & conservando terra commeatum & perfugium praebere possit, ut Artabanus Xerxi consuluit. (Herod. 7.) fit iustus, ne quod parsimonia servare studet, hostis eripiat: Robustum reddet, imperatoris solertia; (Polyb. 5. Polyb. 1. Thuc. 6. Xen. 1.) strenuum, ordo & obedientia, fortem, ubi vir virum legit, quod Cyrus ostendit dum ipse ducentos elegisset. Equitum vis multo numerosior hosti, probatior ac generosior nobis, ac in Cataphractis insultus iuvat, nec ad ordinem aut disciplinam militarem cum possit, reducitur, civilium motuum causa. Quae si per Prouincias, per arces tanquam praesidia distribueretur, & qualibet occasione in hostem duceretur, exercitus foret non ultimae notae subsidium Equitatum. Equitatum auget in primis Veteranus ordinarius, siue immortalis exercitus, ille securitas publicae custos ille probatus & perpetuo usu hostem fugare edoctus, si modo Tartarorum incursio aut honestis conditionibus prohiberetur, aut in hostem stipendio aliquo Tartaris concessio averteretur. Ex quibus victoribus non leve momentum; victis, tolerabile dispendium, minor nimirum numerus latronum. Non commemoravero voluntariam auxiliiorum manum, quanquam haec inhabilis ad parendum, sed pensat aculeos apum, bonitas, diligentia & fructus dulcedo. (Tacitus Hist. 2.)

Exercitium militare, quale nunc in Belgio, Gallia, aut Germania viget, multis est conteptui, paucis probatum videtur. Disciplina severior more majorum ubique gentium rigidè observatur. In Gallia commissi luunt paenas non milites solum sed praefecti, imo & Marschalli, quorum nuperrimè Marillac eandem subiit sortem. Neque in Germania vel Hispania bis peccare, aut

seram post scelus veniam quaerere licet. Apud nos parum in effraenes severitatis, multominus praemii praeter sortem, in bene quidem tota, (Boter.) in veltibus non leuis.

Roxolani Sarmatae equestri tantum, non etiam pedestri valentes certamine, multa passa incommoda. (Tacitus Hist.1.) Feditatus quod; à nobis antiquâ consuetudine parum probatus, ab Hungaris aut Germanis petitur, quorum illi inanes ac fidei saepe laborantes, nec ordines norunt, nec artes militares.(Tac. Hist. 2. Hist.4.)

Equidem externi maiore ex diverso mercede ius fasq; exuunt, amantq; non regi, non iuberi, sed cuncta ex libidine agere, (Tac.Agr.) non fide, non affectu teneri domestica tanquam externa, vastare, rapere. Hic autem graves & rapaces strenuè nobilium familias exungunt ac inerme vulgus acerbèdepraedantur. Extranei tamen milites, si habendi, vel sunt illis sua fideliter persolvenda stipendia, (Polyb. 1.) ne in nos ipsos insurgant, ut olim in Carthaginenses; vel diversa in loca deducendi. Non minor in bellis utilitas esset domesticorum, non fortitudini magis quàm virtuti studentium. (Curt.10.) Animo, robore, quis praestantior illis? caloris, frigoris, tempestatum ac inediae, quis patientior? Quod si in mortem exterorum exercentur, mirumsanè quanta Regno utilitas. Horum copiam suppeditabunt tot inanes hominum turmae circa Borysthenem Bohumq; latrociniis & rapinis vitam tolerantés, tanquam inutiles spretae. Suppeditabit & Cosaccorum manus, quare ordinarias cohortes contra Tartarorum meritos, quibusdam fortuna est pro virtutibus. Ad officiorum gradus assurgunt nostratium multi, pauci speac voto potiuntur; quippe rarissimus quisq; virtutis suae gloriam posteritati consecratum iri sperat, proinde minus audet, quod alius ab ordinariis Rerumpub. historiographis certus expectat. Leonidae & Lacedaemoniis (Herodotus 7.) epigrammata ab Amphictyonibus ponebatur: Romanis statuæ pro perenni famâ collocabantur. Gallia, Hispania, Italia, Anglia, Germania varijs honorum ordinibus non caret. Quorum tamen causa

sicubi iusta, in eo sanè loco iustissima quoridiano paene cruore scatente, ubi tam frequens, tam faecunda virtutum bellicorum in retundensis pertinatum fidei Christianae hostium insultibus, porrigitur occasio, ne videatur amitti praeclarorum sub sole facinorum admiratio & aestimatio. Ad pulcherrimum decus incendunt omnes gloriâ pleriq; ducuntur utili, ac imprimis quorum facultates sive majori ex parte attritae patriae amore & amplioris fortunae spe ad publicam necessitatem erogatae.

Apud Romanos Decius & eius milites, (1.Liu. 7.) per quos victoria parta, singularibus affecti praemiis. Manlius victis Latinis cuiq; strenuo honesta praeter sortem tribuit praemia. (1.Liu. 8.)

Fecêre idem ante Graeci cum post alia bella, tum imprimis post Salamnicam, fecêre post Flaetaensem pugnam. (Herodotes 9.)

Inde illa dona Romanis frequentissima; inde Nofocomia in usum veteranoru aut vulneribus confectorum publicè erecta; inde procerum domus faucibus patentes, ut post cladem Fidenis acceptam. (Leo Imp. Tacitus O.16. t.14.)

Huc facit, ut postres benegestas ad epulas ex iis, quae bello capta, instituendas tum praefectos tum milites voces. De sepeliendis autem mortuis ad morum labores, nec occasionem, nec locum, nec timorem praetendens. (Ibid.)

Quemadmodum enim in sepultis fieri videt unusquisq; ita secum futurum arbitrabitur, si in bello occumbat. Claudet Apparatum commemoratio Geometrarum, Pyrotechniorum & aliorum artificum ad militarem usum inservientiu, imprimis verò morbos propulsantium, (Er his inservientibus.) huc pertinet, impedimenta vel nulla vel pauca rathere ut quae, iudice Annibale. saepe sint fugae vel cladis causa.

Apparatum ipsum excipiet **B E L L U M** cuius geredi unicus scopus, unica meta victoria. Ad hanc ut convenientia scrutemur media, non minùs hostium quam nostrae vires quaatu sieri potestsut cognoscede ut de toto bello melius deliberetur. (Vires moschi consistunt.)

Et hostilis quidem vis nititur regionis naturâ, munitio-
nibus, militibus, redditibus, faederibus. Regio illis ut
brumae tempestate nimis frigoribus horrida, ita aesta-
te mirum in modum advenarum corpora calore dissolvit &
robur omne adimit, non caret frumentorum genere ullo,
avium, piscium, ferarum satis abundans. Ferrum in copia
habet; auri & argenti fodinarum planè expers, pecuniâ
tamen ab Hollandis per S. Nicolai porum; ab Armeniss &
Persis per mare Caspium prout & aliarum rerum copâ
benè instructa.

Nec levius â naturâ loci munimentum, densae sylvae
ac horrenda nemora, udosis paludibus passim distincta;
unde vix superabilis itinerum molestia, Alpinas etiam
Annibalis difficultates multis numeris excedens. (2. Mu-
nitionibus.) Et eam quidem auget molestiam ipsa Regio
tam vasta inculta, ab humano consortio aliena & raro
urbium situ conspictua, difficultate commeatus vel as-
portandi gravis. Portò opida & castella si cernuntur,
rara sunt quae situ & arte simul non defendantur.

Militum agnem formidabilem reddit Moschi potentiam
imprimis equitum; quorum ducenta millia producere
potest regio vastissima, (Militibus 3.) ut constans
est testium opinio. Horum dilectus fit ex Bojarorum
filiis, quorum quindecim millia ad Principis custo-
diam destinata ex agris stipendium pro meritis & di-
gnitate habent varium, ex fisco capiunt corciter
5.000 rublarum.

Tum centum & decem nobiles numerantur sexaginta quinque
millium militum ductores, ad quos omnes pro stipendio
horum militum summa 40.000 rublarum singulis annis redit;
Peditum 12.000 praetera aluntur, quorum singulis septem
ruble & duodecim modij avene annuo spatio solvuntur.

Praefectos militum varios habet imperator, quibus
unus praeest nobilitate insignis ille, ut ut prudentiâ
inferior. Turcarum ordinem in bellis ferè servat, nec

commeatus ulla hactenus Moscho cura. Arcus & gladij equitum olim erant arma, hastae paucorum; nisi nunc alia recens ab externis consuetudo ex re illorum commendauerit instrumenta. Peditum sunt gladius securis & sclopetum.

Servile Moschi ingenium nacti, pronum ad luxum & corporis lasciviam, crudele, uafrum.(Barclay: Icon Animorum Tac. An:6.) Celeritate bellum conficiunt, morâ franguntur: Barbaris cunctatio quaevis servilis, statim quid vis exequi, regium habetur. In praelio postquam trepidare incipiunt, abiectis saepe armis fugiendo spem victoris praeventunt, metuunt magis quam sperant, eo-que stragem adaugent.

Ingenium eiusmodi arguit regimen illorum Turcico simile, absolutum ac despoticum, in quo tamen vix ullus rebellionis metus.(4.Regimine.) Adeò firmat Imperium contumax Regionis superstitio, ut nec libertatem appetant nec seruitutem aut sentiant aut fugiant timidi, nimirum à Numine & Principe inditam Unde Religiosorum apud Principem honor maximus & copia prae aliis maior. Firmat idem numerum omnium ac officiorum distributio, quorum & minimum sive in aula sive in Ecclesia conferatur cum Principis consensu, cui rarum ab obstrictis periculum. Et tot, quos supra recensuimus decem & centum nobiles, militum praefectos adversus ipsum seditionis timorem constitutos esse, compertum est. Hi pro militum stipendio pecuniam non ad suum libitum aut tem-

poris articulum, sed ad Principis praescriptum & coge-
tem necessitatem, e fisco petunt; ubi verò in suspi-
cionem inciderint, dignitate praestantiores facile à
Principe ex autorantur, consilij Tarquinij capita pa-
paverum eminentiora decutientis apprime gnaro. (Liu.
1.) Inventam quod attinet, ea liberalibus studiis non
addicta, solas laudes & adulationes Principum edocta
servituti per aetate assuescit. Ut quorum haereditates
solus confirmet, aut integras familias vetustate saepe
firmatas saepe mutatis sedibus nova loca petere jubeat
Princeps mittatq; in praesidia longè à domo patria
prope in exilium, tanquam Tiberius sub praetextu le-
gationis Germanicum, Nero Othonem. (Tac. an. 2, an. 13.
Hist. 1.)

Reditus Moschorum Ducis annuus constat ex dominio
triginta sex civitatibus comprehenso propè 230.000
rublarum Principi pendente. (Reditibus.) Constat ex
tributo singulis mensuris imposito praetio 400.000
rublarum aestimato. Constat ex maiorum civitatum vec-
tigalibus, quae circiter 340.000 rublarum thesauro
Regio inferunt. Constat ex thermis & cauponis qui ad
25.000 rublarum ascendit. Constat & ex damnatorum bo-
nis quorum pars in Principem confertur dimidia. Insu-
per ex summâ ad conscribendos milites collata multum
in fiscum redundat. Taceo quod mercenarijs & duodecim
sclopetariorum millibus subditi stipendia numerent,
& pulveris pyrii causâ ex suo comparandi certam pe-
cuniae summam conferant, à qua residuum thesauro
Principis inferant. Sileo reditus ex pellibus, feris
piscibus, frugibus, melle, cera, feuo, bobus, lino,
sale, pice, ferro, oleo, phocarum aruina; quas & si-
miles merces nemini in foro vendere licet donec ea
quae Principis sunt distrahantur. Praetereo munera
exterorum Principum Legatis Moschorum oblata, & ex
consuetudine ac imperio Principis fisco inferisoli-
ta.

(6. Faederibus.) Faedera quod attinet, ea cum Sue-
co & Hollandis imprimis colit, cum lersa vicino com-

mercia tractat, Galli mille & octingentorum, Angli totidem, Dani amicitiam duorum millium frumentit(ut vocant) lastonum iusto praecio mercatur.

(Primò ad 1.) Hisunt cardines, hec fulcra vim hostilem sustentantia, quibus occuretur imprimis Consilio & viapertâ hostium validiori. Frigidam temperiem superare à vicinis posse praeter alios ipse Annibal testis est.

(Flor.2.c.6.) Homines à sole venientes, nostrâ nos hyeme vicerunt, inquit Romanus scriptor. Sed terrae fructus imprimis consumendus erit, parte tatem in proprium usum relictâ. Anniuersaria hostilium agrorum ac messis vastatio depopulatioq; etiam absq; eorundem obsidione, tantum illis affert incommodum ut tandem de deditioe nisi mari potientur cogat cogitare, ait Herodotus.(Herod.Hist.1.)

(Xen.Cyr.5.) Cyrus tamen statuit etiam in mediis bellis, neagricolis noceatur. Cum verò aliunde opes accumularet Moschovia, loca commerciorum occupanda.

(Ad 2.) Difficiles locorum aditus, qui imprimis ipsam tuentur regionem nec non urbes natura simul & arte munitae singularem imperatoris nostri postulat solertiam. In loca paludosa temerè ducedus exercitus numquam. Vix enim est, ut illic indigenis par sit quantumuis robustus & magnus.

(Tac.an, 2.) Hic peccavit Germanicus Cattos aggressus. Eadem requirunt media, quae praetorita iam secula ac recens hocaevum continuo usu comprobavit. Aquarum copiae ingenti scaphae vectiles è lignea vel coriacea materia confectae, tum pontes diversi inferuire solent. Paludes molis artificiolis & aggeribus exsiccat Batavia; Sylvae igne excinduntur ac ferro.

(Ad.3.) Praecipua virium hostilium potentia hominum potiùs quàm militum, numero quam robori nititur. (Curt.4.) Sed nunquam satis fidam potentiam ita nimiam docuit praeter Xerxen Darius. Fa-

me debilitatur robur omne, cùm turbae tantae alien-
dae quis sufficiat commeatus? Feste coficitur per-
ritq; omne decus inter tot homines, tot quadrupe-
des conceptu facili: minuitur excitâ inter vulgus
seditione, atteritur utili nostris partibus morâ,
hostibus periculosissimâ. (Flor.2.c.6.) Testatur
id Marius cum Cimbris, Fabius cum Paenis cunctan-
do rem Romanam restituens.(Tac.Hist.3.)Namque sa-
lubris mora novas nobis affert vires non adesis.

(Tac.Hist.3.) At plenis castris miles ac redundan-
te copiâ nec vigilias servat, nec labore firmatur,
verùm corpus otio, animum libidinibus atterit.

(Tac.Hist.2.) Quantum autem hebes est ad sustinen-
dum laborem miles, tantum ad discordias promptior.
Ipse denique circum iacentes terras vastat & facul-
tates absumit, adeo ut plus damni copia suorum affe-
rat, quàm hostis detrahat violentia, cùm illis inter
multos societas culpaè tutior sit. (Tac.16.) Adde his
& magis tyronibus hostes nun quam videntibus meticu-
losum ac servile inesse ingenium, sponte nihil, nihil
propriâ virtute, omnia invitè, ex necessitate omnia
suscepturum.

(Curt.4.) Et numerosum Darij exercitum Alexandri
manus cur vicit? imbellem generosa, sobria luxurio-
sum. Idem ingenium cùm totum ab ignavia occupetur
temporis oportunitate ab eadem luxu conditâ saepe
superatur. Aminis segni luxu obrutis gulae irrita-
menta relinquenda, à nostris temperantia maxime co-
lenda. Et Cyrum bello invictum eo modo vicit Thomy-
ris. Plus enim ibi roboris ubi libidinum minus.
Quin & crudelis eorum animus benignitate ac clemen-
tiâ deliniendus. (Plut.in vita Annib.) Ecce Anniba-
lem, qui quanquam naturâ ferox, multos tamen Roma-
norum sine precio dimisit, multos ad Transymenium
lacum profligatos honoribus numeribusque preter
saevi ingenii consuetudinem affecit.

(Ad.4.) Arma Equestris ordo tenet cui plurima
iuventus aetatibus alijs ad discordias serendas
proclivior. Huic dux aliquis si adsit per propere

sequetur quod piguit incohare. Ducem avaritia & arrogantia praecipua locupletum potentiorum vitia; vulgus libertas, si modo servili animo aliquid ingenui insit, accenderet.

(Herod.2.) Seditioem movet, Principis in proceres populo caros crudelitas, agrorum, honorumq; ademptio. Sic a C. Licino Stolone & L.Sextio Trib. Pl.commota per quinquennium Roma. (Tac.Hist.2.) Nihil aequè Provintiam exercitumq; Syriacum accendit, quam quòd asseveraret Mucianus statuisset Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamq; transferret: Contra Syriacis, Germanica hyberna caelo ac laboribus dura mutarentur. Rectè equidem securitati Moschorum Ducis provisum videtur, ut difficile sit rebellionem aut bella intestina inter eos concitare, faciendum periculum tamen: multa in exercitu discordiarum flabella, multa in aula fovenda. Et certe dominandi rigor, incolarum servitus, belli taedium novercale Principi odium accersunt.

(Tac.Hist 1.) Cthonem illum aduobus manipularibus euectum, ipsa militum suspitio tribuno privavit senatumq; in praesens discrimem adduxit. Vitelio Romae imperante duo milites accerrimam seditioem excissent, ni metu hostis dissipata esset. Demetrius, nuper ab iis ipsis Moschis crudelissimè interfectus, hac ratione successores suos peti posse exemplo suo docet. Nec Religiosorum animus praetermittendus quorum vis plus iusto fortior, solâ superstitione stabilitur, aureo hamo capitur.

(Tacit.Ann.12.) Quare nocte moras, muta locos & missis corruptoribus exuendam ad fidem hostes mercare. Exteris autem hostium militibus, quantum in impetu roboris est, tantum languoris in morâ. Germanorum obnoxia morbis corpora, aestu, frigore, & tempestatum impatientiâ labefactuntur. Quibus etiam fluxam esse fidem contra morem maiorum, ni crebris & certis stipendiis sustineantur, in Da-

norum Regis cum Ferdinando secundo Imperatore, & Ioannis Nassovij cum Hollandis certamine expertum nuperrimè. Angli si qui ibi sunt, inoptiam non tolerant, inedia pereunt. Ad haec proni sunt ad seditionem & rapinam externi exercitus omnes, facilèq; per turbas & raptus impelluntur ad civile bellum animi.

(Ad.5.) Quoad Reditus, civitates Domanium constituentes, quantum fieri potest, primum attententur, praesertim decem reliquis praestantiores majorum proventuum fontes. Tributum, quod à mensuris praecipuè in Moscuâ, Rostove, Novogardia detrahitur, vel agrorum circa has ditiones vastatione, vel incursionibus, vel si potis est, occupatione immiuentur hosti. Nec cauponae tam utiles futurae, si sruget circumcirca in praedam aut ignem convertantur, aut potius surripiantur. Vectigalia ex fluviis crebris incursionibus impediri, aut strenuo ausu iam collecta rapi solent. Sufficiet insuper menti generosae nosse thesauros Moscuâe, Iaroslaviae, Vologdae locis munitissimis reconditos, ac imprimis Bialojeziorae ubi praecipuum divitiarum & salutis Imperatoriae in maximis periculis asylum.

(Ad.6.) Tota verò vis hostium non ex se valida; sed dum exterorum auxiliis ac faederibus sustentatur meritò timeri digna.

(Tac. Ann. 13.) Verùm cùm nihil mortalium tam instabile, tam fluxum sit, quàm potentia non suâ vix nixa, nec eam divinis auspicijs infringere difficile. (Faedera.) Principua igitur Federum, quae illis cum externis nationibus intercedunt inerrumpendorum erit cura. (Moschi cum alijs interrumpenda)

(Thuc. 6.) Ad hostium vires paulatim debilitandas maximè prodest socios ab iis abducere, vel eos cum sociis committere, vel alios aliis suspectos reddere vel denique meliorem eorum subdiris aut amicis equorūq; conditionem offere. Magnum ad hostes perter-

rendos affert momentum, si qui ex faederatis vel sponte & ultrò vel sollicitati & retracti ad nos redierint. (Polyb.1.) Ita themistocles abduxit Iones, adduxit & Caros ab exercitu Persarum. Quod si tam pertinacimorsu initam retineant amicitiam, muneribus vel bellis sive domi conflatis, sive exteris retrahentur. (Nostra ineanda.) Non minor secundi progressus spes relicta est nobis, si cum exteris faedera ineamus. Arduum quidem & perdifficile vedetur nationi sine faedere, sine ullis sociorum auxiliis, hucusque supra omnium arbitrium fortissimis Christiani orbis hostibus strenuè proprijs viribus resistendi, tot victorias, triumphos tot, cum aeterna nominis famâ reportandi, quaerere faedera & subsidia; verùm hoc jam temporis ratio requirit, sic Romanorum fortissimiorura exemplum svadet, sic consensus orbis & consuetudo hodierna postulat.

(Herod.5.) Praeter Aristagoram qui Spartanos pertraxit; legationibus, donis, facilitate rerum, spe lucri in societatem inducti à Boijs Transalpini; (Polyb.2.) aequis conditionibus, Aratus Antigonom adscivit socium. Felice rerum initio Cares & Cyprij Ionibus accessere. Securitatis, magnitudinis imperij ad eos venturi perspicuà demonstratione Senaturn Romanum inducebant Campani contra Samnites, & induxerunt, sed deditioe Provincie.

(1.Liu. 7.) Libertate relicta, ut suo arbitrio bellum & pacem cum non confaederatis populis gerere possint Romani Samnites pertraxerunt. (Liu. 8.) Cum eorum amicis.

Belgarum subsidia à Moschis tentantur; sed Batavi alio bello districti in societatem lentè & aegrè se dimitunt. Cum his amicitia pace belloq; nostre genti opportunata. Nobis enim illi merces & argenti vim, nos illis frumenti copiam prae ceteris majorem suppeditantes faciliorem & firmiore ex necessitate pacisceremur familiaritatem.

Galliarum namq; Rex frumenta ex regno exportari superiori anno vetuit, bellorum com meatui & carita-

ti domesticae occursurus. Britania sibi tantum arat, incolis magis piscaturae, quàm agriculturae addictis, Dania insulis distracta pluribus in locis arena, venationi magis intenta, fruges vix sibi producit. Svetia inculta, arena, palustris saepè eget. Nec diffitebor obstructos nuper in Borussia portus Batavis iter in Moscoviam monstrasse. Quae quanquam plus alijs provincijs frugibus abundet, nostris tamen oris nec frumenti bonitate nec copiâ & itineris brevitate coparanda. Annuo enim spacio Hollandos vix bis in Moscoviam, cum ad nos quater venisse & rediisse constat. Omitto mercimonia sylvestria & terrestria quorum loco illi abundè subministrant alia. Ac imprimis transeo subsidaria, quae prohiberentur vinculo nostri federis, arma, pecunias & vires: quas cum nuper Sveco praestiterint, eadem easdem pertinaciter sine fronte urgenti Moscho denegare vix poterunt. Dani amicitia cum portuum, eadem cum Sveco commerciorum utilitas, vicinior tamen cum sit, Moscorum aliqua spes in eo consisteret. Antea namque castella munita & bellicas naves illis opposuerat, ne arma per Finnicum sinum in Moscoviam veherentur, nunc propter faedus huic connivet, imo Moscho favet. Ergo aut aequis conditionibus Svecus tentabitur, aut bellum hoc quo nunc tota flagrat Germania, quantum fieri ex re nostra potest, fovebitur. Ne hostis uniat vires, tempestivè occurrendum ratio dictat, (Liu. 9.) Samnitum exemplum monet, monet & Romanorum contra Asdrubalem Annibalis fratrem certantium. (Cum eorum ostibus.) Utilis haec cum exteris Principibus, at multò utilior nobis cum vicinis Moscorum hostibus amicitia, huic soli bello subserviens.

Nam Batavi praeterquam quòd longiori distent à Moschis intervallo, assiduo cum Hispanis bello terrâ marique districti pecuniarum indigentes & debitores ipsi. Germanicum etiam bellum aere & milite, quo ad ipsorum permittit securitas, nutriunt. Et Svecus experientiâ edoctus tempori & sumptibus in Borussia

expositis, cùm ne decimam quidem partem eius, quod annuo spatio in Germania, ultra triennij decursum ibi commoratus occupaverit, non sine causa indoluisse dicitur, ac ne nunc quidem auxiliari Moschis potest hoc bello implicitus. At vero si Moschis ab unâ parte nobiscum occupatis, hostes illorum perpetui (Tartaros Terecopenses intelligo) in Moscoviam irruerent. Equidem nihil Tartaros ad eam impellere potest societatem, quàm res illorum, praeda opima, preda facilis & oportuna, ab hoste non impedita. Et Tartarorum haec uel dispar est à Turcis consuetudo, duabus partibus discordiâ ardentibus commodo suo inhiare. Praeterae facilè in societatem adducituris, cui nobis cum commune esse periculum persuadetur. Et quâ ratione aliâ totam Asiam adversus Medos concitavit Assyriorum Rex? (Xen. pad. 1.) quare impulsus Reges Christianicum Turcis faedus restaurant, reficant & cum barbaro Marochi Rege? Sed & Batavi quo pacto cum Abyssinorum & Fessae Regibus faedera iniere? sic (Xen. paed. 5.) Cyrus Cadusios, sic sacas excitavit in Assyrios; Omninoque in hostem cum quo breviter certare animus, instigandi & in nostram societatem contra eum adsciscendi omnes, qui eum aliquâ ex parte infensè odere. Nec abs re nostra esset, si Persa tum nullas Moscho ferret suppetias, tum imminenti Regno Poloniae Turcam suis incursionibus a tergo revocaret. Cuius gratia, Cosaccorum nostrorum incursionibus Turcicis conuivere non iniquum censeretur, cum Turcae non esse retinendo Tartaros, videri velint.

(Secundò.) Ad vim apertam dum vocat nos necessitas, tanquam adiacuram mercium nautae descendemus cunctantes. (Crome: in Boleslao Crivousto.) Magna enim in bellis rim fortuna habet, parvisq; interdum momentis permagna fit rerum ac consiliiorum mutatio. Tum omnia per speculatores aut exploratores fidos ac prudentes pervidentur ordo, animus, vis & consilia hostium, item situs locorum praecipuè lustranda, nec solum quid apertus hostis meditetur, sed quae exterorum mens, quis

animus, sedulò inquirenda. (Liu. 1:22.) Meretur hic imprimis laudem Annibal, ut cui omnia hostium haud scus quam sua erant nota. Is vero explorator apud hostentandum & cum hostibus decertandum.

(Xen. paed.) Cyrus sines Babyloniorum, Regulus in Africam, Philippus in Aetoliam ingressus statim caedibus implevit omnia & rapinis, ut magnum hosti de se inijceret terrorem.(Polyb.f.)

(Polyb.4.) Fraeliis campestribus & apertis aciebus quesita à multis victoria, pauci voti compotes evasere, etiam profligatis summo nixu hostibus. Aeger morâ & spei impatiens Otho Imperator, sine prelio Vitellium vicisset. Mauritius Auriacus converso in fugam Archiducis exercitu, iam victor nihil ultra nec ausus nec potuit. Ad haec tamen frequentet decurritur.

(Veg.3.c.26.) Sed Praelia imprimis pendent ex occasione quae in bello solet ampliùs iuvare,quàm virtus. Itaq; armatus intentusq; sis, ut nec tuae occasioni desis, nec tuam hosti des. (Liu.22.)Eadem pendent ex famâ que in novis caeptis validissima. Pendet verò magis ex Ducis solertia, pendet ex attentâ diligentia.(Vélles.11.) Siqurdem cellimus oprimitur nemo, quàm quisecurus est Itaque ut nihil timendi,(Liu.6.) ita nihil contemnendi autor sim Pendent ex modo pugnae. Boni enim duces non semper aperto marte, in quo commune est periculum, sed & exoccullo hostem attentant. Et utile quando hostis imprudentiâ ruat, (quod loco sapientiae est) alienam stultitiam operiri.(Tac.Hist.2.)

Pendent ex loco, qui amplius saepe prodest, quam virtus, si namque equitatu gaudemus, campos debemus optare:(Veg.3.c.26.) sipedite loca augusta, fossis, paludibus, arboribus impedita. Saepa iuvat, si militibus sit necessitas in loco, spes in virtute, salus in victoriâ.(Tac.Ann.2.)

Sanèpropinqua munimenta, quantò plus spei ad effugium, tanto minorem ad resistendum dare solent. Pendent imprimis ex acie, cujus instruendae ratio duci (Tac.Hist.3.) notissima.

(Obsidionibus) Verùm enimverò qui populi in acie tantum valent & praelio, in exequendis autem obsidionibus & urbium oppugnationibus nihil norunt aut possunt, (Tac. Ann.15.) ut Parthi, exegum militiae partem didicerunt. Igitur obsidione fatiganda aliqua oppida & eo medio hostis premendus. Caeterum in obsidione locus ipse qui sit, qua temporis ratio, quis aggrediendi modus consideratur. Necessaria hostibus loca ea quae pecuniam, commeatum, arma, nec non virorum praesidia hosti subministrant obsidione urgente, ut eripiantur, dictat ratio. Et sanè obstructos bellico in Borussia tumultu portus, non sola urbs Dantiscana aegrè tulit, sed & Polonia consueto reddito destituta, regio aliarum reru abundantia & domesticis metallorum fodinis instructa. Castella aut oppida munitissima occupata spem receptus hosti adimunt.

Nec tantum temporis amittid exercitus circa haec majoris momenti occupatus, quae si vim non ferant, multo minus infirmiora possunt, in ipso scilicet transitu, exiguâ manu occupanda. Ea verò imprimis loca, quae superstitione culta, attentata aut capta, mali ominis metum credulae genti incutere possunt, non negligenda.

(Tac.Hist.2.) Multum enim nominis Vespasiani partibus attulit Vicentia Cecinae ducis Patria erepta, & quanquam parvi nomine ac viribus haberetur, magnitamen momenti locum obtinuit. Insuper ubicunq; miles conscribitur, conatus eorum turbandus, vires tem impetrat fidem qui ex iustâ causâ fugisse censeatur, ut Araspus à Cyro (Xen. paed. 6.) ad Assyrium, filius Tarquinij ad Gabinios, Zephyrus ad Babylonios. (Liu.2.)

Optimi vero illi, qui extranei nobisque palam non addicti suorum Principum nomine ad hostes eunt, ut Indi ad Assyrium explorandum missi.(Xen.paed.6.) Modi explorandi cùm plurimi sint, tumille frequens sub specie mittendorum numerum à Cambyse in Aethyo-

pia usurpatus. Exploratores verò hostiles deprehensos non semper necuit, sed si rectè instructus fuit exercitatus ad terrorem hostibus per eos augendum in castra deduxit & dimisit Xerxes. Per exploratores (Herod.7.) consilio hostili percepto ad celandu aduentum aditus nuntiorum occupabat & nuntios quotquot occurrerent, retinebat Chrysanthus & Annibal capturus Tarentum. (Xen. paed.2.) Minime verò expectandum dum hostis in limites aut sinum Patriae veniat, sed ille invadendus, ac viscera ipsa hostilis imperarij laceranda. Bellum in hostile solum transferre quantum possumus, debemus, ut auctor est Polybius. (Polyb.1.)

Moschus nonnisi in Moscovia superari potest, ut Annibal in Africa. quâ igitur aditus patet facilior

& ubi hostis securior, Provincia totis viribus invadenda, cum & minus ab hoste impendeat discrimen, & validius conuictis sit robur per incerta sylvarum: Quanquam diviso exercitu undiquaq; hostis distractus, faciliorem commeatum exercitui ex suo praebeat, nec nostris ex multitudine mora tumultusque. Et in adverso unius legionis eventu, quem auertat diuina clementia, non parvam ultionis spem pars superstes faciat. (Leo. Imp.) Maximum Imperatoris peccatum est, uno praelio omnes copias superandas tradere. (Tacit.c. 20. 106.) Exercitus securitatem locus & ordo conservat; loco & tempori congrua acies commodeque instructum agmen, parum periculi ab hoste habet. Nec minus severior disciplina, seditiones tollit, insultus arcet. (Tac.Hist.2.) Quod in Vitellij agmine ex disciplina laxiori praestari non potuit. Statio autem exercitus, castrorum apta positione & dimensione continetur, Praefectis castrorum & Geometris relinquenda. Sed locus ad sedem belli ab optimis olim imperatoribus praemisiâ validiori manu pro suis praereptus, terrorem hosti, illis nomen & prosperum rerum successum peperit. (Tac.Hist.2.)

Nam ut initia belli proveniunt, ita fama sit in caetera. Lacedaemonij à Macedonibus in Laconica victi

docuerunt nunquam superioris loci oportunitatem hostibus esse concedendam, ut sinantur sine vi, sine lassitudine eam occupare.(Pol.2.)

Veronam coloniam copiis validam auferre vitelio in rem famamque Vespasiani exercitus videbatur. (Tac.Hist.2.)

(Visaperta consistit in Incursionibus.) Nostris copiis in hostile solum ingressis incumbunt incursiones, praelia, obsidiones. Incursionibus inopinitis & vastationibus saepe belli dux in suspicionem adductus, dum eius ager esset intactus; saepe victoria sine caede & sanguine faeliciter obtenta.(Veg. 3.c. 9.) Et certe bellicae incursiones venationibus non ab similes. (Leo c.12. 137.) Ut enim ibi fera: ita hic excubijs insidijs circuitionibus atq; huiusmodi stratagematibus potius quàm viribus capitur hostis,(Leon, c. 20. 136.) ubi vero hisce artibus nihil proficitur, tum laborè cor oris ac dimicatione distrahendae. Id autem praecipuum obsidionis securae robur, ut post ingressum in hostile solum celerrimè attentur; magno impetu, magnis viribus, quantum temporis sinit, cum obsessis agatur. Contra firmam eorum situs & operis securitatem artis ac virium roborum opposita, aut obsessis majorem gloriae palmam, aut adnitentibus certum victoriae decus pollicentur.

(Curt.7.) Nihil enim tam altè posuit natura, quo virtus eniti non possit: nihil est tam firmiter manufactum ut non ab eadem everti queat. Fluminis abductione, commeatus interceptione, fossarum completionem,

munimentorum & praesidiorum ereptione, tantum metus inculsit Babylonis Cyrus, (Xen. paed. 7.) quantum spei cunctando Fabius peperit Romanis.

Sed expugnandarum urbium communis veteribus ratio ut multitudinem huic operi adductorum requirebat, sic plurimis amissis & obsidione in longas moras temporumq; taedia protractâ plus damni quàm commodi, plus infamiae & dedecoris, quàm gloriae sortiebatur. Vacua horum impedimentorum ars militaris recenti usu per omnia Christiani nominis regna probata: unde & potior existimatur, minori militum, majori nummorum dispendio.

Nam vallo cingere castra, castella & reductus erigere, appropinquare, fossam transire, rumpere munitio- nem & alia permulta sumptus requirunt ingentes: nec minores, instrumenta quae castris cingendis, aut agris exiccandis, maenibus diruendis, inserviunt anti- quis usitata, & alia recenti hoc seculo addita, ut ingeniosa Pyrotechniae scientia. His vero operibus utimur secundum vim hostilem, quam forma & materia munitionum requirunt.

Verùm in omni urbis obsidione curandum, ne obsiden- tibus necessaria deficient. Remissio enim aut inopia (Liu. 28.) Gallorum obsidionem Capitoliij tandem red- didit inutilem.

(Patria ut defendenda.) Caeterum occupato per aliena imperia exercitu nostro & conversis ad externa omnium animis, sine forti praesidio Patriam relin- quere, periculosum. Nam Moschus haud intactam praete- riret hanc nocendi occasionem sive impetum invadentis exercitus tardare aut retrahere, sive belli sedem in Patria nostra quaerere voluerit.

(Thuc. 2.) Hostem à nobis abducere ad sua tutanda consultissimum ostendit Pericles irrumpens in Pelopo- nesum, Scipio in Africam, Agathocles in agrum Cartha- ginensem.

(Tac. Ann.15.) Sed irruituro in regionem hosti praecusit itinera, annonam detraxit & aquam, praesidia in aditu opposuit fortissima, & urbes quae primae obijciebantur, comeatu & valida manu munivit adversus Vologesem Corbulo, Huius & aliorum ad exemplum oppida Moscho sinitima fortiter munientur militum praesidio, commeatu & armis eorum securitati prospicietur. Pari modo civitatibus, quae à Desna & Borysthene alluuntur succurretur: simul inter has ne facilis accessu aliquis pateat locus, scaphae militares armatae, quas fluvij ferre possent, interijcientur.

Hae vero naves, ut quae Cosaccis usui, vel ab iisdem civitatibus commercia exercitibus armari jubebuntur, vel publico sumptu condentur, vel publico sumptu conducentur, militum ac tormentorum bellicorum praesidij muniendae. Postremo castella reductusq; inter distantes urbes erigentur, quo facilius laborantibus, horum fluviorum auxilio subveniatur ad votum omnium nostrum.

HABES, GENEROSISSIME HOSCI, pro tempore & ingenij modulo leve, fateor, affectus in Patriam uberioris indicium, liberae votis, utut tenerae aetatis, liberae mentis opus, inter tot prudentissimorum fortissimorumq; virorum virtutis ac libertatis sustentacula, tot animorum viriumq; certamina, quos maturior aetas ad consilium instruxit, animi praesentia ad vim roboreq; firmavit.

Habes & animi in Te nobis propensissimum grati pignus in alijs evidentiùs captato commoditatis articulo erupturi. Sed ut olim sacra potiùs silentio, quam acclamatione tractabantur, nimirum humanam facundiam excedentia: haut secus & ego, tum assidua amplissimae Domus vestrae in nostram merita ad Domus vestrae in nostram merita ab atavis in hunc usq; diem producta cogitatione revolve, tum mea pro Patriá vota ac successu belli, utinam felici, suspiriis potius exequor, quàm verbis assquor.

F i n i s .

Високопочтенному и Милому Христу Папе тако Милостиво Прися
 жетъ Себѣ и оубо
 Пѣлюбныи Мъздочинъ Юскъ Немирецъ
 Милитанъ Кочаръ Оубо
 Схома съ Крѣпкостомъ Прокопъ Верещеза
 Федоръ Выховскій Прокъпъ Верещеза
 Остафій Федковичъ

FACSIMILE PODPISÓW POSŁÓW WIELKIEGO KSIĘSTWA RUSKIEGO I WOJSK ZAPOROZKICH POD „JURAMENTEM“, ZŁOŻONYM NA SEJMIE 1659 ROKU.

Podpisani, od lewej strony ku prawej: Konstanty Wyhowski, pułkownik Turowski; Jerzy Niemirycz, podkomorzy Kijowski; Tymosz Nosacz, obożny Wojska J. Kr. Mł. Zaporozkiego; Hryhory Leśnicki, pułk. W. J. Kr. Mł. Zapor. Mirhorodzki; Fedor Wyhowski; Prokop Wereszczaka, komornik gran. Czernihowski; Ostafi Fedkowicz. Dalej w oryginale następują nazwiska i podpisy innych posłów. W końcu, na drugiej już stronie, podpis Jana Hruszy, pisarza generalnego W. Zap... Z oryginatu w Archiwum XX. Czartoryskich w Krakowie. Cdx. 402 f. 250.

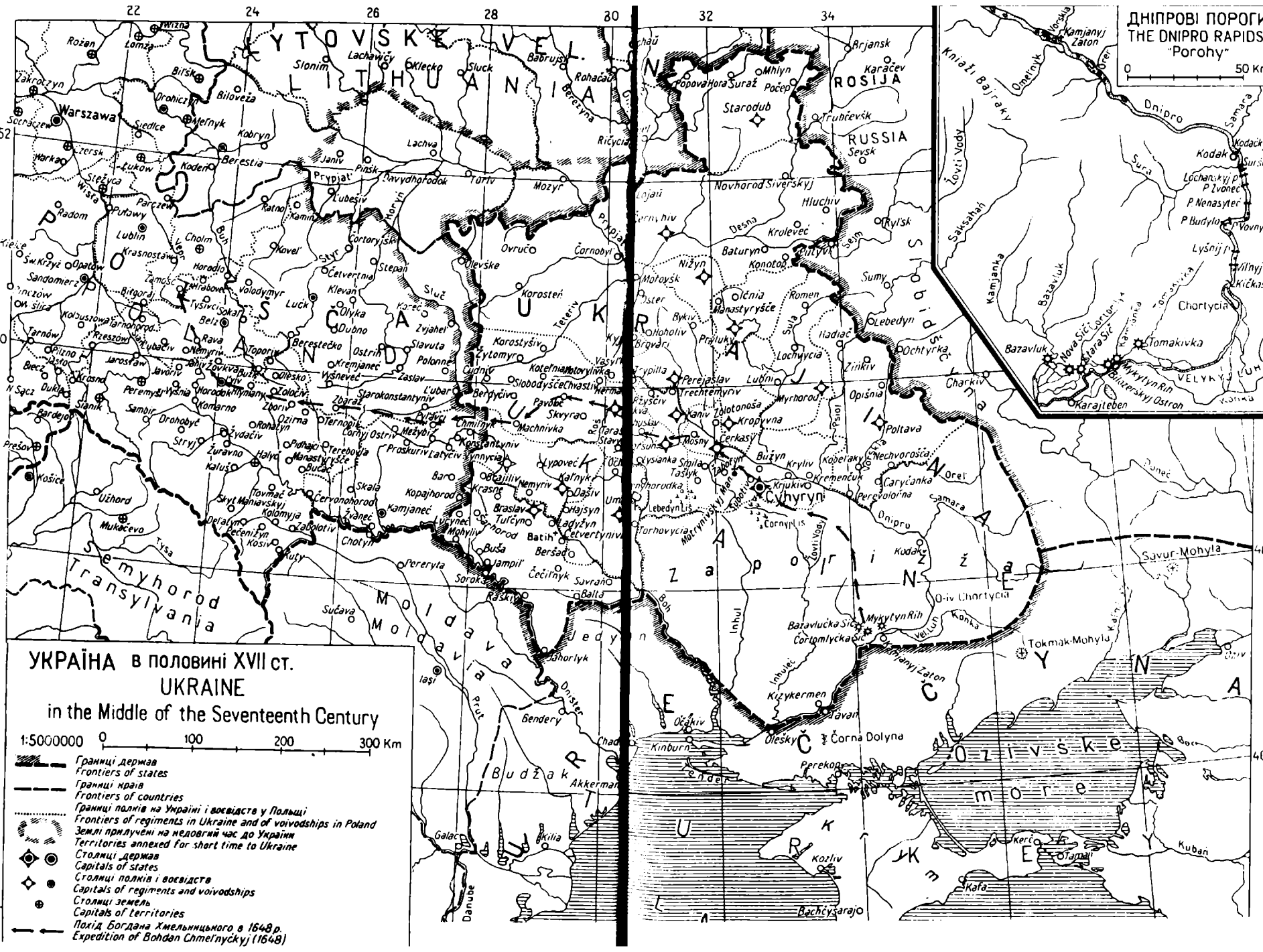
Підписи послів Великого Князівства Руського і Війська Запорозького зложені під Присягою на Соїмі 1659 року.

5. July.
 documenti { 259 Georgius Nemiryoz Polonus, sub Camerarij henn
 - Kiob.ensis filius. A. 21. :
 260 Andreas Rütkoviz. Medicinæ doctor. Profectus doct
 Nemiryoz. A. 30.

Іматрикуляція Юрія Немирича і Андрія Рутковича на
 Лейденському Університеті 5 липня 1633 р.

Georgius Nemiryoz
 ex Belgio, Britannia, Gallijs
 locis in itinere ad huc consi
 cendis profectus ad Ruffat
 1633

Впис Юрія Немирича до "Книги Польської Нації" в Падуї
 17 червня 1632 року

УКРАЇНА в половині XVII ст.
UKRAINE
in the Middle of the Seventeenth Century

1:5000000 0 100 200 300 Km

- Границі держав**
Frontiers of states
- Границі країн**
Frontiers of countries
- Границі полків на Україні і воєвідств у Польщі**
Frontiers of regiments in Ukraine and of voivodships in Poland
- Землі прилучені на короткий час до України**
Territories annexed for short time to Ukraine
- Столиці держав**
Capitals of states
- Столиці полків і воєвідств**
Capitals of regiments and voivodships
- Столиці земель**
Capitals of territories
- Похід Богдана Хмельницького в 1648 р.**
Expedition of Bohdan Shchelnjyckij (1648)

ДНІПРОВІ ПОРОГИ
THE DNIPIRO RAPIDS
"Porohy"

0 50 Km

Г е т ь м а н І в а н В и г о в с ь к и й

З М І С Т

	Замість передмови	ст. 5.
I.	Вступне слово.....	ст. 13.
2.	Немиричі	ст. 15.
3.	Юрій Немирич провідник і оборонець аріян	ст. 27.
4.	Козацьке повстання гетьм.Б.Хмельницького	ст. 42.
5.	Служба Україні	ст. 48.
6.	Гадяцька Угода	ст. 58.
7.	Пізніша доля Роду Немиричів	ст. 74.
8.	Додатки	ст. 77.
9.	Зміст	ст.148.
10.	Бібліографія	ст.149.

Б И Б Л И О Г Р А Ф И Я

1. Album Andrzeja Lubienieckiego
Rękopis Muzeum Czartoryskich w Krakowie Nr. 1403
2. Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae
MDLXXV - MDCCCLXXV. Pag. 220-230, 251.
Leiden, 1875.
3. Boter and Barclay: Icon Animorum
4. Boxhorn M. Respublica Moscoviae et Urbes.
Leiden, 1630
5. Barycz H. Dokumenty i fakty z dziejów Reformacji
w Reformacji w Polsce. T.XII, pag.241-5.
Kraków, 1956.
6. Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ukrai-
nae Illustrantia. Vol.I. 1075-1700, M.P.Athanasius
G.Welykyj. pp.506-574.
Roma, 1953.
7. Epistolae Metropolitanarum Kioviae Sive Catholicorum.
1637-1673. coll.F.A.G.Welykyj.
Roma, 1956.
8. Budka W. Reformacja w Polsce. T.IV, pag.66.
9. Epistola de Vita A.Wissovatii. Sandius Bibl.
Antitrinit. pag. 236.
Amsterdam, 1684
10. Archivum Czartoryskich: cdx 378, folio 583
11. Archivum Czartoryskich: cdx 143, Nr.9.
12. Kubala L. Wojny duńskie i pokój Oliwski.
pp.242-4, 481, 532, 543.
Lwów, 1932.

13. Lipiński Wacław: Z dziejów Ukrainy. pag. 493-97.
Kijów, 1912.
14. Lettres de Pierre Des Noyers. pag. 519.
Berlin, 1859
15. Kot Stanisław: Polacy na studiach w Orleanie
w XVI i XVII w.
Kot Stanisław: Jerzy Niemirycz
Paryż, 1960
16. Lubieniecki A. Silva Rerum.Nr.527, pag.448.
Remonstrantse Bibl. Rotterdam.
17. Niemirycz Georgii: Discursus de Bello Moscovi-
tico. Parisiis,1632
18. Radziwiłł Albrecht Stanisław: Pamiętniki.
T.II, pag.42. Poznań, 1839
19. Rastawiecki E. Mappografia dziejów Polski.
pag.42. Warszawa, 1846
20. Rutcovii A. Cteticae id est de Modis Acquirendi
Libri Duo.
Elzevier. Amsterdam, 1650
21. Pamiętnik Mikołaja Jemiołowskiego
pag.130, 141, Lwów, 1850.
22. Martini Ruari nec non Hugonis Grotii... ad
ipsum Epistolarum selectarum Centuria.
pag.162. Amsterdam, 1677.
23. Pamiętniki do panowania Zygmunta III, Władysława
IV i Jana Kazimierza. Z rękopisu wydał K.W.Wójc-
cicki. T.II, pag.22-23 Warszawa, 1840.
24. Michałowski Jakub: Księga Pamiętnicza.
pag.353. Kraków, 1864.
25. Hollandtsche Mercurius. Februario 1658.
Haarlem, 1659.

26. Opera 2.T. (Irenopolis d.i.Amsterdam 1656.)
Bibliotheca fratrum Polonorum. Amsterdam, 1656.
Opera 2.T. Amsterdam, 1970.
27. Szilagyj: Transsylvania et Bellum Boreo-Orientale.
T.I. pag.45. Budapest, 1890.
28. Cogitationes Sacrae...nec non Tractatus variii
argumenti, Eleutheropoli. pp.533-587.
Amsterdam, 1692.
29. Pribram F.A. Die Berichte Franz von Lissola.
Wien, 1887.
30. Stegmann Joachim: Institutionum Mathematicarum
liber secundus quo initia Geometriae pro incipien-
tibus dillucide explicantur et ad praxin variae
accomodantur.Jussu superiorum, id usum Scholae
Racovianae coscriptur.
Typis Sternacianis. Racoviae, 1630.
31. Oosthoeks Encyclopedie. T.13. pp.475-476.
Utrecht, 1968.
32. Winkler Prins Encyclopedie. T.16, pag. 748.
33. Brieven. Amsterdam, 1666.
34. Groot A.de. Zur Charakteristiek des Sozinianismus.
Nederlandse Theologische Tijdschrift.
Jaar 24, pp.373 - 384. 1970.
35. Вячеслав Липинський: Аріяньський Соїмик в Киселіні.
Записки Наукового Товариства Шевченка ХСVІ ст.48
Львів.
Вячеслав Липинський: Україна на Переломі.ст.212-3.
Відень, 1920 р.
36. Дмитро Дорошенко: Нарис Історії України. Р.II.
ст.67-68. Варшава, 1933 р.
38. Орест Левицький: Реформація в Польщі. Т.II,ст.232
39. Історія Української Р.С.Р. Том.I.ст.307.
Видання Академії Наук У.Р.С.Р. за редакцією А.К.
Касяменка. Київ, 1956.

10. Акты относящиеся к истории Южной и Западной России, собрания и издание Архигеографическою Коммисією. УІІ, Ст.Петербург 1869, г.и. 1892. Ст.204, 205, 3І, 43, 54, 64, 8І.
11. Іван Крипякевич: Богдан Хмельницький. ст.18. Академія Наук У.Р.С.Р. Київ, 1954
12. Архив Югозападной России. УІ, 3, ст.782. Акты о церковно-религиозных отношеніях в Юго-Западной Руси. 1322-1648. Киев, 1883
3. Volumina Legum, IV, 2, pag. 677

П О Р Т Р Е Т И

1. Портрет гетьмана Богдана Хмельницького
2. Портрет гетьмана Івана Виговського
3. Портрет Юрія Немирича

Т О Г О Ж А В Т О Р А

1. З минулих днів. Нариси й оповідання.
Авгсбург, 1946 р.
2. Перстень. Новели.
Авгсбург, 1946 р.
3. Слудей з Теревовлі. Історичне оповідання
Шлях Перемоги. Мюнхен, 1966 р.
4. Ми Брики. Родинна хроніка. Зом. I і II.
Льоссер, Голляндія, 1966 і 1967 .
5. Там наша молодість цвіла. Регіональний збірник.
Льоссер, 1970 р. '
6. Перстень. Новели.
Буенос Айрес, 1970 р.

Крім того, автор публікував ще сотні статей в таких українських часописах й журналах: Українське Слово, Париж. Наш Клич, Буенос Айрес. Новий Шлях, Вінніпег-Канада. Америка, ЗСА. Свобода, ЗСА. Батьківщина, Торонто-Канада. Віра й Наука, ЗСА. Християнський Голос, Мюнхен-Німеччина, Шлях Перемоги, Мюнхен-Німеччина. Голос Христа Чоловіколюбця, Бельгія. Екран, ЗСА. Календар Альманах Українського Слова, Календар Альманах Нового Шляху, Записках УГГТ, Українському Історичу, Бюлетню ОУГ і часописі Скиталець у Голляндії, якого й був редактором.

В голляндській мові в щоденнику Тубанція, Річнику Твенте в Ельзевір Вікбляд і в органі Фрізійської Академії. В польській мові в "Дзенніку Польським в Лондоні - Англія.

Крім того пише автор наукові рецензії на праці які появляються на видавничому ринку.

Титульну сторінку і герб Юрія Немирича виконав артист-маляр Мирослав Котис, який рівнож відтворив і портрет Юрія Немирича з гравюри Дальберга.

“Кламфу”

ГОЛЛЯНДІЯ - 1974

ПОПРАВКИ

<i>Сторінка</i>	<i>Рядок</i>	<i>Надруковано:</i>	<i>Мас бути:</i>
9 (зверху)	11	захид	захід
15 (зверху)	19	черчена	чернеча
17 (зверху)	20	Арон	Афон
18 (зверху)	21	архівав	архівах
20 (зверху)	4	Єрофесна	Єрефесева
29 (знизу)	6	примостились	примістились
35 (знизу)	7	Луцькуку	Луцьку
36 (зверху)	17	свіцькі	світські
37 (зверху)	8	приїнти	прийняти
37 (знизу)	9	свіцькими	світськими
46 (знизу)	17	Тетрю	Тетерю
52 (знизу)	8	сена	сина
53 (знизу)	10	угди	угоди
55 (зверху)	19	Працла-	Брацла-
58 (знизу)	16	бояв	бояр
59 (знизу)	3	полковника	поклонника
59 (знизу)	1	пре-	пере-
60 (зверху)	1	пор	про
60 (зверху)	7	полковних	полковник
60 (зверху)	18	добогів	договір
63 (зверху)	14	вернвся	вернувся
63 (знизу)	10	князя	князя
64 (зверху)	3	темлянином	римлянином
69 (зверху)	11	розплючений	розлючений
74 (зверху)	12	1172-го	1772-го
75 (знизу)	12	ікон	ікони
76 (знизу)	14	збудувала	збудували
79 (зверху)	16	теїської	теїською
95 (знизу)	4	свої	своє
98 (знизу)	3	планування	планування